

WILLEM VAN GE VELDE (Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ)

Η ΚΑΝΟΝΙΑ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Ε'—1931

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 115

ΣΟΝΕΤΤΑ

ΟΣΑ ΛΕΝ...

“Όσα λέν τῶν ματιῶν φιλιά καὶ χάρδια,
καὶ χαμόγελα, καὶ ὄψη χαροπή,
μᾶς ἄδολης ἀγάπης τάνθοκλάδια,
δὲν μπορεῖ τὸ τραγούδι νὰ τὰ πεῖ.

“Όσα λένε μὲς στ' ἄγρυπνα τὰ βράδια
λυγμοὶ καὶ δάκρυα, καὶ ὄψη σκυθρωπή,
τῆς ἀγωνίας τοῦ πάθους τὰ σημάδια,
δὲν μπορεῖ τὸ τραγούδι νὰ τὰ πεῖ.

Τῶν ψυχῶν μας τὴν ἀφραστὴ ἀναγάλια
μὴν ὦρα τὴν τραγούδησε ἢ σιωπὴ
στῆς ἀγάπης τὰ ῥόδι' ἀκρογιάλια.

Μὰ ὁ ἄνθρωπος τὰ μύρια βασανά του
στὴν ἀδερφὴ ψυχὴ του θὰ τὰ πεῖ
μὲ τὴ σιωπὴ, ὅταν ἔρθει, τοῦ θανάτου.

ΑΜΛΕΤΟΣ

‘Απ’ τὸν καιρὸ ποὺ πέσανε τὰ τεῖχη
τῆς πύλης τῆς παλιᾶς, καὶ ἀπ’ τὰ βιβλία
μὲς στὴν ψυχὴ μου στάξ’ ἡ ἀμφιβολία,
δὲν κρᾶζω πιά βοηθό μου οὔτε τὴν τύχη,

καὶ ἄς λάχει μου ὅ,τι λάχει καὶ ὅ,τι τύχει.
Παρηγοριὰ δὲ δίνει πιά ἡ φιλία,
καὶ, ‘Αμλέτος, δυσπιστῶ στὴν ‘Οφηλία
τὶς ὄρες ποὺ φωνᾶς καὶ ἀλλόκοτ’ ἤχοι

φτάνουν στ' ἄφτια μου ἅπ' τοῦ κενοῦ τὰ χάρη.
Κι ὅμως μπρὸς στὴ Ζωὴ τὴν πανοπλία
τῆς πείρας ἀματώνουμαι . . . μὰ πλάι

σέρνεται ἡ δολερὴ μελαγχολία,
καὶ στὴν καρδιά παγώνει μου τὸ αἷμα,
σὰν τὴ στιγμὴ ποὺ σκότωνα τὸ ψέμα.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ OSCAR WILDE

Ὁ πόθος σου, ποιητή, σὰν ἀστραπὴ
λάμπει στὴ μαύρη σκείψη «θὰ σκοτώσει
καθεὶς ὅ,τι ἀγαπάει», γιὰ τὴν τόση
μακαριότη ἡ Ζωὴ 'ναὶ μὰ ντροπή.

Ὅμως ἅπ' τὴ σκλαβιά καὶ τὴ σιωπὴ,
ποὺ ἡ ὁμορφιά μὲς στὴν ψυχὴ θ' ἀπλώσει,
τὸ ἀνίερο τάχα «ἐγώ», γιὰ νὰ γλυτώσει,
δὲ σκοτώνει μὲ ἀγάπη ἀρρενοπή;

Κι ὁ πόνος λέει — Σκοτώνει δυὸ φορὲς
τὸν ποὺ τὴν ἀγαπᾷ ἢ ἀγαπημένη,
ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ νιώσει τίς χαρὲς

τῆς ἀγάπης, μὰ πάντα εἶναι σὰν ξένη
μὲς στὴ Ζωὴ της, — κ' εἶναι σὰ λουλούδι
φαρμακερὸ καὶ θλιβερὸ τραγοῦδι.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Πλημμυρισέ με, ναρκωσέ με, ὦ πόνε
τῆς ἀγάπης, γλυκὲ πόνε! Ἡ καρδιά μου
φωλιά σου καὶ τροφὴ σου — στὴν ἔρμα μου
καὶ τῶν ὀνείρων, συντροφὴ μου μόνε!

Παράπον' ὄχι! Ὀλανθισμένε κλώνε
τῆς ζωῆς μου σὲ λέω, κι ἀποθυμιά μου
σαδική, ποὺ ἐξαγνίζεις καθεμιά μου
λαχτάρα τοῦ κρυφοῦ πάθους, ὦ πόνε!

Φλέγε με, σπαραξέ με, ναρκωσέ με,
τὰ φυλλοκάρδια μαρανέ τα, ὦ πόνε,
καὶ σὰν τὴ Νιόβη, ἂν θές, μαρμαρωσέ με!

Μὰ εἰσακουσέ με, συντροφὴ μου μόνε,
κι ἀνάδειξε καθάρια τὴν ψυχὴ μου
ἀντάξια νὰ φανεῖ στὴν ἀδερφή μου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΧΥΔΑΙΟΤΗΤΟΣ

Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ἰδεολογιῶν. Ἄνθρωποι, ποὺ δὲ φιλοξενοῦν καμμιὰ ἰδέα στὸ κεφάλι τους, εἶναι ἐφωδιασμένοι μὲ τὴν ἀπαραίτητη ἰδεολογία τους. Τὰ πάντα σήμερον εἶναι ἰδεολογία. Δὲν εἶναι καθόλου παράξενο λοιπόν, ἂν ἔγινε ἰδεολογία καὶ ἡ χυδαιότης. Μιὰ ἰδεολογία μάλιστα, ποὺ ἐκυρτέυσε τὴν Ἑλλάδα. Κινδυνεύει κανεὶς νὰ συγαντήσῃ πᾶς ἕναν εὐγενῆ ἄνθρωπο. Ἡ εὐγένεια, οἱ καλοὶ τρόποι, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ὁμοίους μας, οἱ μικρὲς καθημερινὲς θυσίαι τοῦ ἐγωῖσμοῦ μας, ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ κτήνος, ἐπέρασαν στὴν παράδοση. Μετρημένοι ἄνθρωποι καταδέχονται ἀκόμα νὰ εἶναι εὐγενεῖς, μὲ τὸν τρόπο τοῦ καλοῦ παλιοῦ καιροῦ. Ἡ καινούργια ἑλληνικὴ γενεά, ἡ γενεά τῶν ἰδεολογιῶν, καλλιεργεῖ τώρα τὴν χυδαιότητα. Καὶ τὴν καλλιεργεῖ ὡς ἰδεολογία.

Ἄνθρωπος σκονισμένος, τσαλακωμένος καὶ χωρὶς κουμπιά στὸ σακκάκι του, ἔλεγε προχθὲς μέσα στὸ κουρεῖο, ποὺ εἶχε μπῆ νὰ ἐπισκευασθῇ προχειρῶς:

— Δὲ μὲ πειράζει τόσο, κύριοι, πού, γιὰ νὰ ταξιδέψω ἅπ' τὸν Πειραιᾶ στὴν Ἀθήνα, ἔγινε ἡ ψάθα τῶν πακουτσιῶν ἐνδὸς νέου, ποὺ καθότανε δίπλα μου, μὲ τὸ ἕνα πόδι ἀπάνω στὸ ἄλλο. Δὲ μὲ πειράζει τόσο πού, γιὰ νὰ κατορθώσω νὰ μπῶ μέσα στὸ βαγόνι, μὲ τσαλαπάτησαν, μ' ἐτσαλάκωσαν, μούσχισαν τὰ κουμπιά μου. Δὲ μὲ πειράζει ἀκόμα, ποὺ κανένας δὲ βρέθηκε ἅπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς νέους—γιατί ἦσαν νέοι ἄνθρωποι οἱ περισσότεροι—νὰ μοῦ ζητήσῃ, ἔστω καὶ γιὰ τὸν τύπο, συχώρεση. Κανεὶς δὲ μπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ ἅπ' τὸν ἄλλο νὰ εἶναι εὐγενής, ὅπως δὲ μπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸ γαῖδοῦρι νὰ μὴν κλωτσᾷ, ὅταν τοῦ κολλήσῃ στὰ καπούλια ἢ ἀλογόμυγα. Μὲ πειράζει, ποὺ τὰ

φεροίματα τῶν νέων αὐτῶν ἀνθρώπων, ποὺ σὰς διηγῆθηκα, δὲν ἦσαν τυχαία.

— Ἀλλὰ τί ἦσαν, κύριε; τὸν ἐρώτησαν.

— Ἦσαν, ἀπλούστατα, ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς ἰδεολογίας.

— Τί λέτε, κύριε; Ἰδεολογίας;

— Ἰδεολογίας, μάλιστα.

— Πῶς φαντάζεσθε τέτοιο πράγμα, κύριε;

— Δὲν τὸ φαντάζομαι, ἀγαπητοί μου. Τὸ ἐπιστοποίησα. Ὁ νεαρὸς, ποὺ σὲ ὄλη τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ ἐσκουπίζε τὰ σκονισμένα παπούτσια του ἐπάνω στὸ πανταλόνι μου, κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ποὺ ἔκανε τὴν τουαλέτα του εἰς βάρος μου, κρατοῦσε στὸ χέρι του καὶ διάβαζε, ὅπως μπόρεσε νὰ πάρῃ τὸ μάτι μου, ἕναν τόμο τῆς Φιλοσοφικῆς Βιβλιοθήκης. Ἦταν ἐπομένως ἕνας ἰδεολόγος.

— Φαντάζεσθε, λοιπόν, ὅτι τὸ βιβλίο, ποὺ ἐδιάβαζε ὁ νέος, ἦταν τὸ «Ἐγχειρίδιον τῆς Φιλοσοφίας τῆς Χυδαιότητος»;

— Δὲν φαντάζομαι νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμα τέτοιο ἐγχειρίδιο καὶ τέτοια φιλοσοφία. Ἦταν ἕνα ὁποιοδήποτε φιλοσοφικὸ βιβλίο. Τὸ «Ἐγχειρίδιον τῆς Φιλοσοφίας τῆς Χυδαιότητος» πρόκειται, χωρὶς ἄλλο, νὰ τὸ γράψῃ ὁ νεαρὸς. Καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐφαρμόζῃ τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα ἀπάνω μου. Τὸ ἴδιο εἶχαν κάμει καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι.

— Πῶς τὸ συμπεραίνετε, κύριε;

— Τὸ συμπεραίνω, ἀπλούστατα, ἐπειδὴ ὅλοι αὐτοὶ οἱ κύριοι — καὶ σὰς ξαναλέω ὅτι δὲν ἐμοιάζαν ἄνθρωποι κατεδασμένοι ἀπὸ τὰ βουνά — δὲν ἐφάνονταν καθόλου στενοχωρημένοι ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τους. Ἀπεναντίας. Ὅ,τι ἔκαναν, τὸ ἔκαναν μὲ τὸ θάρρος τῆς γνώμης των· εἶχαν μιὰ ἰδεολογία καὶ τὴν ἐφήρμοζαν. Τὰ σκονισμένα τους παπούτσια δὲν ἐτρίβονταν ἀπάνω μου τυχαίως. Ἐτρίβονταν ὡς παπούτσια ποὺ εἶχαν λάβει συνεί-

δηση των δικαιωμάτων τους. Μάλιστα, κύριοι. Ός και τα παπούτσια τους ακόμα είχαν αποκτήσει παπουτσιακή συνείδηση. Μπορούσαν ν' ανήκουν σε βρώμικα πόδια, ανήκαν όμως και σε μια ιδεολογία. Ένώ τα δικά μου παπούτσια, που ήταν προσηλωμένα ταπεινά στο πάτωμα, ήταν καθυστερημένα παπούτσια, που δεν είχαν λάβει ακόμη καμιά συνείδηση, και εύχομαι να μη λάβουν ποτέ.

Και ο τσαλαπατημένος και κατασκονισμένος άνθρωπος, αφού βγήκε στο πεζοδρόμιο να ξεσκονισθή, για να μη μας σκονίσση, έγύρισε στο παιδί του κουρείου, που του είχε δώσει τη βούρτσα, του έβαλε κάποιο φιλοδώρημα στο χέρι και του είπε γλυκύτατα:

— Ευχαριστώ πολύ, παιδί μου.

Έπειτα μας χαιρέτησε, ευγενέστατα κ' έμας, και μας ζήτησε συχώρεση για την έ-

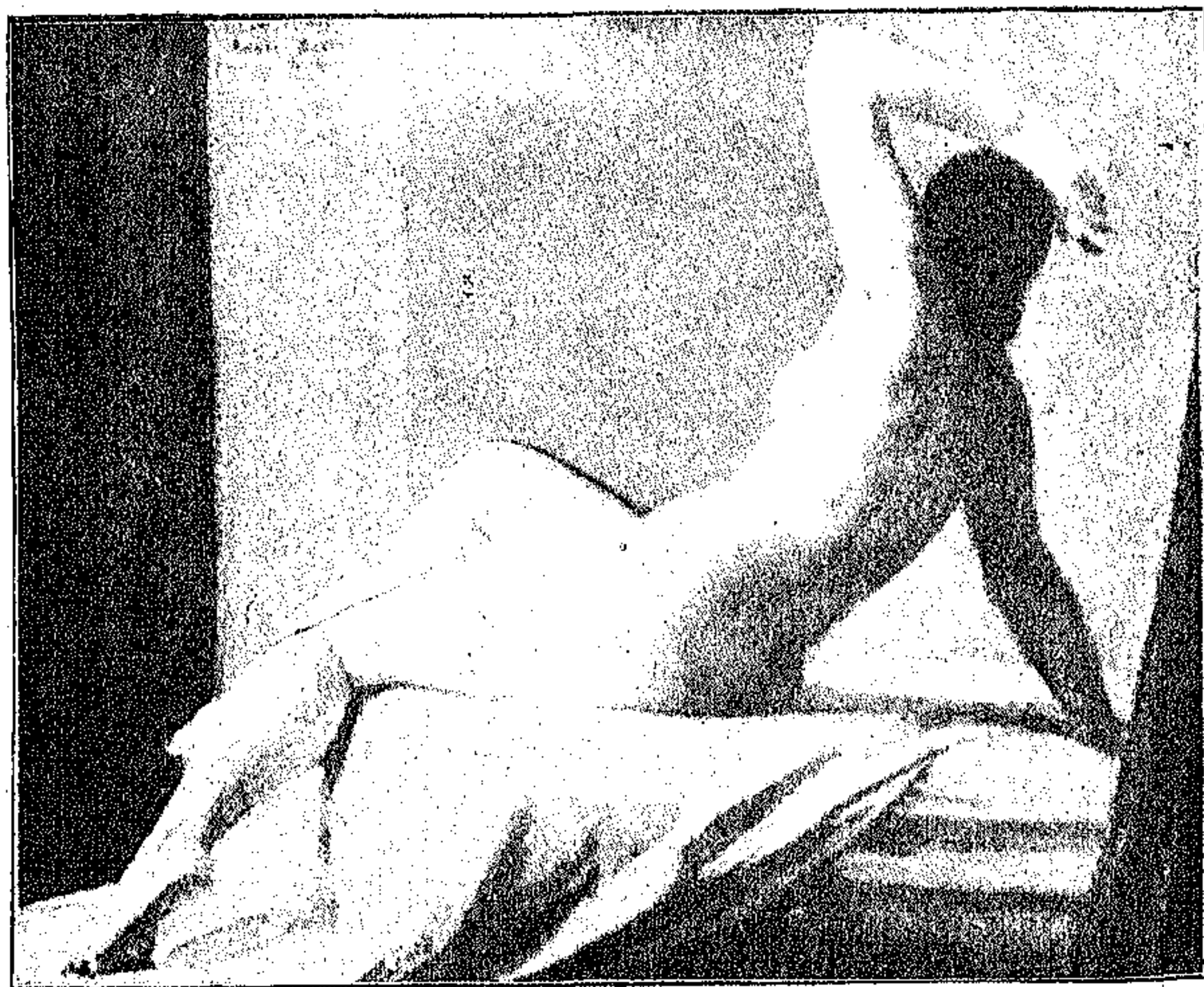
νόχληση, ενώ ενόχληση δεν μας είχε δώσει καμιά:

— Με συγχωρείτε, κύριοι.

Χωρίς άλλο, ο κύριος αυτός δεν είχε καμιά ιδεολογία και δεν είχε λάβει καμιά συνείδηση. Έξακολουθούσε ν' ανήκει στην παλιά σχολή των καλών τρόπων. Ήταν ένας καθυστερημένος ευγενής. Και όμως— ίσως είναι ντροπή να το λέη κανείς—ή ευγένεια μπορεί να μην ήταν μια φιλοσοφία, ήταν όμως χωρίς άλλο μια όμορφη, που χάνεται καθημέρα και είναι κρίμα που χάνεται. Σε λίγο δε θα υπάρχει πιά. Θα την αντικαταστήση πέρα-πέρα ή ιδεολογία της χυδαιότητος. Και τότε τα γαϊδούρια δε θα έχουν πιά τίποτε να ζηλέψουν από τους ανθρώπους, ενώ οι άνθρωποι θα έχουν πολλά να ζηλέψουν από τα γαϊδούρια.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΕΧΝΗ

AMEDEO BOSCHI

ΓΥΜΝΟ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΟ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΤΙΑ ΜΟΥ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Και ο ίδιος εγώ—συχνά το συλλογίστηκα—δεν ξέρω τίποτε ή λίγα πράγματ' από τη δική μου τη ζωή, μόνο οπτικά κοιτάγματα, κάποια ακαθόριστα σημεία και στρηφογυρίσματα εδώ κ' εκεί.

WALT WHITMAN

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' (*)

ΟΙ ΔΥΟ ΛΑΜΙΕΣ—ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Στην τόπο που μ' ωδήγησαν όρφανό για το ξανάχτισμα της φωλιάς μου και που μου έγινε ή δεύτερη πατρίδα, κ' ύστερα και ή μόνη μέσα μου που μου απόμεινε μικρή πατρίδα στη μεγάλη αγνάντια, στον τόπο εκείνον έπήγα συνοδευμένος με κάτι ακριβό και με κάτι παράξενο. Μ' ένα βιβλίο και μ' ένα σκουλαρίκι. Το βιβλίο στο χέρι και το σκουλαρίκι στ' αυτί. Το βιβλίο, ο «Γεροστάθης» χρυσοδεμένο, και το σκουλαρίκι χρυσό. Το βιβλίο μπορεί να μου τ' είχε προμηθευμένο ή μητέρα μου, όμως εκείνης τάξιμο το σκουλαρίκι. Ο «Γεροστάθης» έγινε ο πρώτος κι ο αξέχαστος δάσκαλος του όρφανού. Μέσα στα φύλλα του σκύδοντας και μ' όλη τη γλώσσα του τη σχολαστική που ακόμα κι από τότε κρατώ μέσα μου τα σημάδια της (κ' είναι το μόνο ψεγάδι που συχνά με κάνει να παραπονούμι για το δάσκαλό μου), από το Γεροστάθη πρωτοδέχθηκα λίγη ιστορία της πατρίδας μας, λίγο φως τ' ουρανού μας, λίγη ζέστα της καλοσύνης του, λίγη ήθικη της διδασκαλίας του. Έκει πρωτοσυλλάβισα το βιβλίο του κόσμου, τη συγκίνηση, τη μελαγχολία, τον ένθουσιασμό, κάθε τι που είναι σά να ξεχωρίζη τον άνθρωπο από τα γύρω του, τ' πρωτοαισθάνθηκα εκεί. Θα ήμουν ως έφτά χρονών. «Όταν άράξαμε και βγήκ»

από το καίκι και μας όδηγήσανε στο σπίτι του θείου μου που θα μέναμε, το «Γεροστάθη» κρατούσα στο χέρι (1) και θυμάμαι τώρα πώς τον κρατούσα επιδεικτικά και με άσυνήθιστη σοβαρότητα για τα χρόνια μου. Άνεβήκαμε σπίτι, μας μπάσανε στη σάλα, κάθησα στο τραπέζι μπροστά κι άνοιξα το βιβλίο μου με σπουδαιότητα καθηγητική άρχισα να διαβάζω από μέσα μου. Όχι, έκανα πώς έδιάβαζα. Από τότε που θυμούμαι τον έαυτό μου, ή άφέλεια και ή ξεγνοιασιά, ξένες χάρες για μένα. Πάντα γυρισμένος μέσα μου και συχνά πυκνά κυνηγώντας την έντύπωση. Μπορεί να είναι κι από τα μικρά τα χρόνια τους τέτοιο το φυσικό των ανθρώπων των φερμένων για να ζήσουν ζωή, σωστά σωστά, μήτε άγνά φυσική, μήτε άγνά ήθικη, μήτε άγνά κοινωτική, μέ, πρώτ' άπ' όλα, μοναχική, καλλι-

(1) Ο «Γεροστάθης» το μέγα συναπάντημα της ζωούλας μου. Δέν είναι ή πρώτη φορά που τον μνημονεύω. Και στα «Διηγήματά μου», «Το Σχολείο και το Σπίτι», και σ' ένα μου κεφάλαιο το «Βιβλίο» από τον «Ποιητή και τον Κριτικό» (Νομάρς 1912) μίλησα για το «Γεροστάθη» διαχυτικά, διεξοδικότερα και κατανοικτώτερα. Πώς τώρα ένα βιβλίο μπορούσε τόσο να συγκινήση, τόσο να τα ζήση τα παιδικά μου χρόνια, αν ήτανε σε μια γλώσσα όλης διόλου διασκαλική, σχολαστική, αποκρουστική, νεκρώσιμη; Στο σπίτι μου και γύρω μου κυριαρχούσε, και στο μέλημα και σε βιβλία ποιητών σαν το Ζαλοκώστα, ή δημοτική. Η καταφορά μου έναντιον της καθαρευουσιολογίας, και μ' όλη την πανίσχυρα ζωιτανεμένη ποιητική μου συνείδηση, είναι κάπως έκ των ύστερων. Τα ζήτηματα δέν είναι άπλά. Πρέπει να πούμε και του στραβού το δικίο!

(*) Βλ. «Νέα Έστία», τόμος Α', 1927, σελ. 453.

τεχνική. Ὁ καλλιτέχνης κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα τῆς τέχνης ἔστι ἱεραρχικώτερος ἀντιπρόσωπος, ὁ ποιητής, δὲ ζῆ τῆ φυσικῆ ζωῆ· ζῆ τῆ ζωῆ τῆς τέχνης· κάτι διαφορετικὸ. Μέσα στὸν κόσμο του κάποιες ἰδέες ποὺ συνηθίζουμε νὰ τὲς τρέμουμε, κάποια ἠθικὰ νοήματα ποὺ μᾶς ἔμαθαν νὰ τὰ προσκυνᾶμε, ζυγιάζουν κάπως διαφορετικά, καὶ συχνὰ τὰ βλέπει ἀπὸ τὴν ὄψη ποὺ γιὰ τὸν κόσμο εἶναι ἡ ἀνάποδη. Ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀγάπη, τὸ φέμα, πάθος, ἀντιπάθεια, πίστη, ἀπιστία, πατριωτισμός, ἀκαματία, κοσμοπολιτισμός· ἡ ἀπάθεια, ἡ μελέτη, ἡ ξεγνοιασιά, τὸ ὄνειρο, ἡ πράξη, ὁ φόβος, ἡ δειλία, ἡ βαργεστησιά, ὁ ἐνθουσιασμός, τί ἀφορμές καὶ τί θέματα, τί ὄπλα καὶ τί καταφύγια, τί μέσα καὶ τί προφάσεις, κατὰ τὴν περίσταση καὶ κατὰ τὴν ὥρα, γιὰ τὴν ἐνέργεια καὶ γιὰ τὸ ξετύλιμα, γιὰ τὸ σκοπὸ καὶ γιὰ τὸ τραγούδι, ἀρχὴ καὶ τέλος τοῦ ποιητῆ! Μὲ τὸ Γεροστάθη ἔζησα ἀρκετὰ καὶ τόσο, ὥστε νὰ μοῦ σταθοῦν ἀχρείαστα καὶ γιὰ καιρὸν ὅλα τὰ φορτικὰ παπαγαλλιστικά διαβάσματα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅλα τῆς σαφίας τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τὰ ἐνοχλητικώτατα πασαλείμματα. Ὁ σπόρος ποὺ μοῦ ἀφῆσε, δὲν ἐπῆγε τοῦ κάκου.

***

Ἄλλοιῶτα ἐκρινεν ἡ μοῖρα μὲ τὸ σκουλαρίκι μου. Τὸ βιβλίο ποὺ κρατῶντας τὸ πάτησα τὰ καινούρια χῶματα ποὺ θὰ μοῦ γίνονταν πατρίδα, τὸ βιβλίο συμβόλιζε τὸ δρόμο ποὺ θάπαιρνε ὁ νοῦς μου. Τὸ σκουλαρίκι ἦτανε κάτι ἄλλο. Σύμβολο μυστηριακό, ἔδειχνε τὸ δρόμο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ πάρῃ ἡ βούλησή μου. Τὸ δρόμο ποὺ θὰ μ' ἔκανε ἱκανὸν ὄχι μονάχα γιὰ νὰ ὄνειρευθῶ, μονάχα ὄχι γιὰ νὰ τραγουδήσω, μὰ γιὰ νὰ τὴ ζήσω τὴ ζωὴ· τὸ δρόμο ποὺ θὰ μ' ἔκανε ἀφέντης νὰ σταθῶ ἀπάνω σὲ κάποια πράγματα, ὀρθὸς μὲ χαραχτήρα καὶ πολεμιστῆς μὲ θέληση. Τὸ σκουλαρίκι ποὺ τὸ ἔβαλε ἡ μητέρα μου στ' αὐτὶ μου, καθὼς γεννήθηκα, παίρνοντας χρυσάφι γιὰ νὰ τὸ σκαλίσῃ ἀπὸ σαράντα πρωτοστέφανες νυφάδες. Δὲν τῆς ἔζουσαν, ἔμαθα, τὰ παιδιὰ, κι' ἀπὸ φόβο καὶ στήν πρόληψη δουλεύοντας, τὸ παράγγειλ' ἔτσι τὸ σκουλαρίκι· καὶ μοῦ τρύπησε τ' αὐτὶ καὶ μοῦ τὸ κρέμασε, γιὰ τὴ ζωὴ (2).

(2) Νὰ μὴ ἐξήγησῃ λογικώτερη ποῦ μοῦ τὴ δίνει

Τὸ σκουλαρίκι μ' ἔδειχνε κοριτσάκι καὶ πολὺν καιρὸν ὕστερα ξάφνιζα καὶ διασκέδαζα τοὺς γνώριμους μου δείχνοντας τὸ τρυπημένο αὐτὶ μου. Γιατὶ τὸ σκουλαρίκι τὸ ἔχασα. Κάποτε πάλεψα μ' ἕνα παιδί, μ' ἕνα μου συνομήλικο. Κ' ἐγώ, ποὺ πρὶν εἶχα λιονταρίσια δύναμη καὶ φαινόμενα γεννημένος γιὰ νὰ τρώγω σίδερα, τριχωτός, μελαχρινός, παχουλός, μὲ μάτια δαμάουρα ποὺ πετούσανε φλόγες, μὲ βελουδένια μαλλιά πυκνά—Ὀρούμπι χωρατεύοντας τὰ βιάφτισαν οἱ δικοί μου—μὲ στόμα μεγάλο πλατύχειλο, ἠδονοστάλαχτο, ποὺ σπαρτάριζε ἀπὸ λαγνεῖα κι ἀπὸ ἀχορτασιά, ἐγώ ποὺ θυμοῦμαι πὼς ἐπάλευα μὲ δυὸ δυὸ καὶ τοὺς ἔκανα, ἕνας ἐγώ, ξάπτι, καθὼς ἐλέγαμε, τοὺς ἐγονάτιζα καὶ τοὺς ἐλύγιζα ὡς τὴ γῆ, ἐγὼ ἐνίκηθηκα ἀπὸ τὸ ξένο παιδί τὸ συνομήλικο. Ἐπεσα κάτου γιὰ πρώτη φορά ντροπιασμένος. Ὅταν ἐσηκώθηκα, δὲν εἶχα πιά τὸ σκουλαρίκι μου, καὶ πάει, μιά γιὰ πάντα. Κ' ὕστερα κι ἀγάγια ἀγάγια, παράξενό! ἀρχισα λίγο λίγο νὰ αἰσθάνωμαι καὶ νὰ μαντεύω, καὶ σήμερα καλὰ τὸ καταλαβαίνω, πὼς πῆγε χαμένο πιά τὸ τάξιμο τῆς μάννας, πὼς ἔπαψα πιά νὰ ζῶ, καθὼς γεννήθηκα στήν ἀρχὴ γιὰ νὰ ζήσω, πὼς πιά δὲν ἤμουν γιὰ τὴ ζωὴ, ἀνίσως καὶ μέσα στὴ λέξη ζωὴ, ἀνίσως βιάζουμε ὅλο τὸ νόημα ποὺ κλεισθῆκε ὅ,τι λέμε γνώμη, θέληση, τόλμη, πείρα, πράξη, ἐνέργεια, δύναμη. Θὰ ἦταν πολὺ θλιβερό, θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο καθαρά καὶ στρογγυλὰ νὰ παραστήσω τὸ δράμα τῆς παιδικῆς μου τῆς ζωῆς, τοῦ στοχασμοῦ τὸ φαρμάκι, τί κάρφωσεν ἔτσι ἀλόγητα τὴ συνειδήσή μου.

Ἀπὸ τότε ἡ ἀπέραντή μου ἡ δειλία. Ὁ Ἰολστόης λέει κάπου πὼς ἡ δειλία του εἶχεν ἀφορμὴ τὴ συνειδήση τῆς ἀσχήμιας του. Μπορεῖ νὰ πῶ πὼς καὶ τῆς δικῆς μου τῆς ἀτολμίας πρώτη ἀφορμὴ σὰ νὰ ἦταν ἡ συνειδήση μιᾶς κάποιας—κι ὅσο ἀκαθόριστης—ἀσχήμιας. Τὸ συμβολικὸ αὐτό, τὸ ἀπαλοῖο σκουλαρίκι τὸ τραγούδησα μέσα στὴ σειρά τῶν στίχων μου τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». Μὲ τὴν ἀτμοσφαῖρα ποὺ μέσα τῆς ὁ ποιητῆς ζῆ ἐξιδανικεύοντας τὰ πράγματα, τὸ σκου-

ἡ γυναίκα μου μὲ τὴ γνώση ἀσφαλέστερη τῆς λαογραφικῆς ζωῆς: Ἐμοιάζω πολὺ στήν ὄψη τοῦ πατέρα μου, καὶ, κατὰ τὴν πρόληψη, δὲ θὰ ζούσα. Μοῦ κρέμασαν τὸ σκουλαρίκι, γιὰ νὰ μὴ μοιάζω, κ' ἔτσι νὰ ζήσω.

λαρίκι γίνετ' ἐκεῖ δαχτυλίδι (3). Μὰ ἡ οὐσία δὲν ἀλλάζει. Κλαίω ἐκεῖ τὴ μυστικὴ τὴ μοῖρα μου ποὺ μὲ γέννησε νὰ εἶμαι ἀρχοντας καὶ μὲ πέταξε στὴ σκλαβιά. Ὅποιος διαβάξῃ τὸ τραγούδι τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ποὺ φέρνει τ' ὄνομα «Τὸ Δαχτυλίδι», ἀπρόσεχτος ἀνκρατιέται ἢ ἀνυποψίαστος, δὲν εἶναι παράξενό νὰ τοῦ φανοῦν οἱ στίχοι σὰν ἀπλὰ ρητορικὰ γυμνάσματα, ἢ σὰν πλουμισμάτα μᾶς τέχνης ἀποκλειστικὰ διακοσμητικῆς. Καὶ μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ μοῦ δόθηκε νὰ κἀμω σημαντικὰ καὶ σπαραχτικὰ τὴν ἐξομολόγησή μου. Τὸ τραγούδι αὐτὸ δίνει τὸ κλειδί καὶ ξανοίγει τὰ βάρη τὰ ψυχολογικὰ τοῦ ποιητῆ. Μὰ ἔπαψα πιά νὰ ζῶ, καθὼς εἶπα παραπάνω; Εἶναι σωστό; Ἡ μήπως ἡ μοῖρα ποὺ μὲ μοίρανε γιὰ νὰ μὲ κἀμω ποιητῆ, ἐκρινεν ἀπαραίτητο νὰ μὲ γλιστρήσῃ σὲ ὅ,τι μὲ γλιστρήσε, γιὰτὶ τὸ πρῶτο καὶ τὸ κύριο ἦτανε νὰ δοθῇ ἕνα τραγούδι; καὶ τὸ τραγούδι δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀναδύσῃ, παρ' ἀπὸ τὴ ζωὴ μου ἔτσι χτυπημένη, ἔτσι νικημένη, ἔτσι ἀρρωστημένη, ἔτσι μισερή, ἔτσι παράλυτη; Ἀλλοῶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δοθῇ τὸ τραγούδι μου, παρὰ μὲ τέτοιο συμφωνητικό, γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι. Καὶ τὸ τραγούδι μου εἶναι ἡ γνώμη μου, ἡ θέλησή μου, ἡ τόλμη μου, ἡ πείρα μου, ἡ ἐνέργειά μου, ἡ πράξη μου, ἡ δύναμή μου, μ' ἕνα λόγο ἡ ζωὴ. Ποιὸς ξέρει!

***

Ὁ ποιητῆς, καλὰ τὸ εἶπαν, εἶν' ἕνα ἀηδόνι. Ἦποτε περισσότερο. Μ' ὅλο τὸν ὕμνο ποὺ τονίζει γιὰ τ' ἀηδόνι ὁ λυρικότατος Michelet στὸ ἑρᾶσμιο βιβλίο του γιὰ τὸ «Πουλί», ἀκούστηκε ποτὲ παρομοίωση μὲ τὸν ποιητῆ πῶς μεταχειρισμένη, πῶς κοινή, πῶς ξεθωριασμένη, ποὺ ἔρχεται στὰ χεῖλη τοῦ καθενός, κάθε φορά ποὺ ζητᾶ νὰ παινέψῃ τὴν εὐφράδεια τοῦ βουλευτῆ του στὸ βῆμα, τὴ ρητορικὴ τοῦ δικηγόρου του, τὴ φωνὴ τῆς ἀγαπητικῆς του, τὸ κἀντο τοῦ τενόρου του, τὸ στίχο τοῦ ριμαδόρου του; Καὶ ὅμως ὁ ποιητῆς εἶν' ἀηδόνι. Δηλαδή κάτι πρωτόγονο, ἀσυνειδητό, φυσικό, παιθητικό, ποὺ ἡ χάρη του καὶ τὸ νόημά του δὲν εἶναι παρὰ στὴ φωνή του· καὶ ποὺ μὲ τὴ φωνή του ἄλλο ἵποτα δὲν ἀγωνίζεται παρὰ πὼς νὰ τραβήξῃ

(3) «Ἡ Ἀσάλευτη Ζωὴ.» Ἐκδ. Γ', 1926. «Τὸ δαχτυλίδι» σελ. 38.

στὴ φωνιά του, παρὰ πὼς νὰ σαγηνέψῃ τὸ αἰώνιο θηλυκό. Οἱ φυσιολόγοι πάλι μᾶς λένε πὼς ἡ φωνὴ στὰ ζῶα εἶναι στολίδι ποὺ νύονται γιὰ νὰ καταφέρουν τὰ θηλυκά. Καὶ τί ἄλλο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ ποιητῆ, παρὰ ἡ φωνὴ στὴν ἰδεατὴ τῆς τὴν ἐντέλεια; Κάποιος εἶπε πὼς γεννητικὴ καὶ γλωσσικὴ λειτουργία μέσα στὸν ἐγκεφαλικὸ μηχανισμό τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν τὴν ἴδια πηγὴ, τὰ ἴδια κινητήρια κέντρα. Δὲν ξέρω. Μὰ καθὼς ὁ ἔρωτας ἀπὸ μιᾶς φυσιολογικῆς γενετήσιας ἐξαψῆ, ἀγάγια-ἀγάγια, καὶ ἀκολουθώντας τὸ ξετύλιμα τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται μυστηριακὸ πάθος, γίνετ' ἀίσθημα ὑπερβατικό, γίνετ' ἔκσταση καὶ λατρεία, γίνεται ὁ πλατωνικὸς Φαίδρος, ἡ Βεάτρικα τοῦ Δάντη καὶ ἡ Ἀντιγόνη ποὺ τὴν ἀγάπησε ὁ Σέλλεϋ σὲ μιᾶν ἄλλῃ ζωῆ· ἔτσι καὶ τὸ τραγούδι τοῦ ποιητῆ: ἀπὸ ἕνα ξέσπασμα λαγνεῖας, ἀπὸ ἀθλητικὸ παιγνίδι γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ἑτερόφυλου, τοῦ φύλου, γενικώτερα, παίρνει ἀγάγια-ἀγάγια καὶ κλιεῖ μέσα του κ' ἐκφράζει κ' ὑπονοεῖ καὶ συμβολίζει ὅλους τοὺς στοχασμούς κι ὅλα τὰ καρδιοχτύπια ποὺ εἶναι τὸ καύχημα, τὸ βῆσανο, ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ὁ ἀνθρώπος, ζῶο καὶ μαζὶ ζῶο μεταφυσικό, γέμισε κ' ἐξέγκωσε καὶ ἀλλάξε τὸν ἔρωτα τὸ φυσικὸ μὲ ἕλες τίς ἰδέες καὶ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα, καὶ τὸν ἔκαμε πόσο! τῆς ἰδέας ὑπέρτατο καθρέφτισμα. Μὰ ὅσο κι ἀν διαφορετικὰ κι ἀπὸ τὴ δίσφα τοῦ ἀνθρώπου, δταν ἀπαντώντας τὴ γυναίκα, τὴ ρίχνῃ κάτου μ' ἕνα χτύπο τοῦ ροπαλοῦ του καὶ τὴ βιάζει, τάχα ὁ ἱππότης τοῦ ποιήματος τοῦ Σέλλερ ποὺ μπαίνει μέσα στὸ κλουβὶ τοῦ λιονταριοῦ γιὰ νὰ πάρῃ τὸ χειρόχτι τῆς ποὺ τὸ εἶχε ρίξει ἡ λατρευτὴ του μέσα στὸ κλουβί, δὲν κρύβει πάντα κάτι ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τοῦ ροπαλοφόρου πιθηκάνθρωπου; Καὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξεγελᾶ τὸ πολυσύνθετο ξεδίπλωμα τοῦτο, τῆς ποιητικῆς τέχνης ἢ θρησκευτικῆς μεταμόρφωση, τὸ ἀνέβασμα τὸ ἰδεολογικὸ στὸ βῆθος ὅλων αὐτῶν στέκεται, κι ὡς εἶναι ἀναμολόγητος, κι ἀγνώριστος ὡς ἔγινε· σὺζεται καὶ βαρυβογγᾷ ὁ σαρκικὸς ἐρεθισμός. Μέσα στὸ λόγο τοῦ Ἡσαΐα κρύβεται κάτι σὰν ἀπὸ τὸ πάθος τῆς Σαπφῶς. Κι' ὅσα τραγούδια δὲν μᾶς συγκινοῦν, ὅσα μᾶς ἀφήνουν κρύους, ὅσα μᾶς φαίνονται σὰν κάτι προμελητημένο σοφὰ καὶ γεωμετρικὰ μονάχα ταιριασμένο, χωρὶς φλόγα καὶ λαχτάρισμα, (κά-

θε φορά πού ἡ κρίση μας γιὰ τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι ἡ ὀρθή, καὶ ἡ γνώμη μας δὲν ἔχει ἀφορμὴ τὸ πῶς εἴμαστε πολὺ παρακάτου ἀπὸ τὴ διανοητικὴτητα τοῦ ποιητῆ, καὶ ἀνήμποροι, ψάχνοντας, νὰ ξαναβροῦμε στὰ τριβόλια τῆς καρδιάς του τὴν ἀγγιχτὴν ἀθώρητη φωτιὰ πού τὰ γέννησε⁽¹⁾ ὅταν τυχαίην νὰ εἶν' ἡ κρίση μας γιὰ κείνα σωστή, τέτοια εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῆς: τὰ ποιήματα, τὰ τραγούδια ἐκεῖνα δὲν τὰ ἐσπρωξε στὸ εἶναι ὁ ἐρωτικὸς ὄργασμός. Καὶ πόσα τραγούδια πού μᾶς φαίνοντ' ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἰδέα τὴν πλέεν ἀύλη καὶ σὰ θαμποτριγυρισμένα ἀπὸ τὸ λιθάνι κατανόξως θρησκευτικῆς, πόσα ποιήματα γενικά, φιλοσοφικά, γαληνοθώρητα, πού φαίνονται πῶς δὲν κρατᾶνε μέσα των σημάδια ἀπὸ γυναίκα πέρασμα, πόσα τραγούδια τέτοια δὲν ἐγράφτηκαν μολταταπαρὰ γιὰ νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ μιὰ γυναίκα, παρὰ γιὰ νὰ σκύψουν ἀπάνου τους δυὸ ματάκια, παρὰ γιὰ νὰ τραβήξουν μιὰ καρδιά, παρὰ γιὰ νὰ φαντάξουν σὲ κάποιαν ὁμορφιά. Ὁ ποιητὴς γιὰ τὴ γυναίκα μάχεται, μὲ τὴ γυναίκα πολεμεῖ⁽¹⁾. Καὶ ὁ ἴδιος πιδὸ πολὺ γυναίκα εἶναι. Γιὰ τοῦτο καὶ στὴ γυναίκα τόσο πολὺ ταιριάζει τὸ λυρικό μελοῦσι, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς Σαπφῶς ἕως μὲ τίς ἡμέρες τῆς Nouilles, μὲ τὸ αἷμα μέσα τῆς τὸ ἑλληνικό, ὅταν ἡ γυναίκα ἡρωϊκὰ μᾶς λέει ὅ,τι ἔχει μέσα τῆς καὶ δὲ ζητᾶ, σκιάδα πάντα καὶ ὑπηρέτρα (ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῆς πιδὸ πολὺ παρὰ ὁ ἀντρας), καὶ δὲ ζητᾶ νὰ μιμηθῆ τὸν ἀντρα. Στὰ 411 π. Χ. ἕνας χαριτωμένος ποιητὴς, ὁ Εὐπολις, σκοτώθηκε στὸν πόλεμο γιὰ τὴν πατρίδα του. Ὁ χαμός τοῦ ποιητῆ τόσο κατάκαρδα χτύπησε τοὺς Ἀθηναίους, πού ψήφισαν νόμο: Στὸ ἐξῆς οἱ ποιηταὶ νὰ μὴν πηγαίνουνε στρατιῶτες. Τοὺς χρειάζονταν καὶ πολὺ τῶν Ἀθηναίων ὁ ποιητὴς, τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας λειτουργὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους. Ἐγὼ βλέπω καὶ βαθύτερη ἀφορμὴ πού ἔκαμε τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων, κι ἄς μὴν τὸ ὑποψιάζονταν ἐκεῖνοι. Ὁ ποιητὴς κρύβει κάτι τῆς γυναίκας πιδὸ πολὺ κι ἀπ' ὅ,τι ὑποπτευόμαστε, κι ἄς μὲ συγ-

(1) «Τραγούδια τῆς πατρίδος μου». Ἀπὸ τοὺς νεανικούς μου στίχους τοῦ 1882. «... Πόσα τραγούδια τρυφερά, ἐμπνευσμένα, — γιομάτα πόθους, ὄνειρα, φτερά, — δὲ γράφονται γι' ἄλλο σκοπὸ κανένα — παρὰ γιὰ νὰ τὰ λάχουνε γραμμένα — δύο ματάκια μόνο φλογερά».

χωροῦν οἱ γιγαντεμένοι μεγαλόστομοι ψάλλτες τῶν αἰώνων καὶ κακομαθημένοι ἀπὸ τοὺς, γιὰ ἡρώες καὶ γιὰ προφῆτες, μεγαλόσταυρους πού λαμποκοπᾶνε στὰ στήθη τους.

* *

Ἐνας καντιανός, καθὼς τὸν λένε, φιλόσοφος⁽²⁾ πού νέος πέθανεν, ἔρριξε διαπεραστικὴ ματιὰ στὰ βαθιὰ τῆς περίπλοκης, τῆς αἰνιγματικῆς ζωῆς. Τοῦ κόσμου τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν ἀπόκοτος ταξιδευτὴς, ξάνοιξ' ἐκεῖ ἀπάνου τὰ δυὸ πρωταρχικά στοιχεῖα πού μᾶς κυβερνοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ στοιχεῖο τὸ ἀρσενικό, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ θηλυκὸ στοιχεῖο. Ἡ συμβασιλεία τοῦ φύλου. Οἱ δυὸ Λάμιας, θὰ ἔλεγα, πού μᾶς δίνουν τὴν κίνηση καὶ πού μᾶς τρώνε. Ἡ Ἀντροσύνη κ' ἡ Γυναικοσύνη, θὰ ἔλεγα. Ἡ Λάμια ἢ ἀρσενικὴ καὶ ἡ θηλυκὴ Λάμια συνυπάρχουν μέσα μας καὶ συγκυβερνοῦν. Κ' ἐκεῖνου τὰ λόγια θὰ μπορούσαν νὰ συμπυκνωθοῦν ἔτσι: Εἴμαστε ἄντρες, ὄχι γιατί δὲν ἔχουμε τίποτε θηλυκὸ, μὰ γιατί τ' ἀντρίκεια μας τὰ γνωρίσματα εἶναι ἡ μεγαλύτερη δόση μέσα μας καὶ συχνότερα κυριαρχοῦν. Εἴμαστε γυναῖκες, γιατί νικᾷ ἡ γυναικοσύνη μέσα μας παρ' ὅλα τὰ χαρακτηρι-

(2) Ὁ «καντιανός φιλόσοφος» ὀνομάζεται Otto Weininger. Τοῦ λόγου πού τοῦ γίνεται στὸ κεφάλαιο τοῦτο, γραμμένο στὰ 1913, δυσκολοῦμαι σήμερα νὰ ἐξακριβώσω τὴν πηγὴ. Χρόνια ὕστερα, γνώρισα στὸ βιβλίο τοῦ Ernest Seillière, τοῦ φιλοσόφου ἱστοριογράφου τῶν ἰδεῶν, «Ἐισαγωγή στὴ φιλοσοφία τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ», τὸ κεφάλαιο «Μυστικοπάθεια τοῦ ἀρρενωποῦ», τὸ ἀφιερωμένο, μὲ τὴν ἀκριβορρημοσύνη πού χαρακτηρίζει τὸ συγγραφέα του, στὸ Weininger. Σὲ μιὰ συνέντευξη πού ἔδωκε ὁ ἀσπριακὸς κριτικὸς τέχνης Stefan Zweig στὶς «Nouvelles Littéraires» τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1928, βλέπουμε πῶς εἶχε συνδεθῆ στενά στὸ ἱκανιστὴμιο τῆς Βιέννης μὲ τὸ φιλόσοφο, σπουδαστὴ ἐκεῖ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἐπιρροή τοῦ Weininger, λέγει, μεγάλη, μετὰ τὸ θάνατό του, ἔνεκα τοῦ βιβλίου του γιὰ «τὸ Φύλο καὶ τὸ Χαρακτῆρα», καθὼς ἐπιγράφεται. Ἐν βιβλίῳ του εἶχεν ἐκδοθῆ δυὸ μῆνες πρὶν πεθάνῃ. Ὅμως αὐτὸ θὰ τὸν ἔφερε καὶ στὸν τάφο, φαίνεται, νέο 24 χρονῶν, αὐτοκτόνο. Ἐὶς εἶχε πάρει κατάκαρδα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, καθὼς νόμιζε, τοῦ βιβλίου του. Ὁ ἱταλὸς Giordano Papini στὴν αὐτοβιογραφία του τὸν ἀναφέρει ἔτσι: «Ἡ μανία μου, νὰ ἐγκωμιάζω ὄσους ἐνακολόγησαν κάποιον ἢ κάτι, τὸ Σούφτ, γιατί ἐσυκοφάντησε τὸν ἀντρα, τὸ Weininger, γιατί ἐσυκοφάντησε τὴ γυναίκα». Ὁ Φυχάρης ἐξωφρενικὰ στὴ μυθιστορία του «Tyresses», τὸν ἀποκαλεῖ «μισογύνη, ἡλιθία ἄτιμο, πού δὲν ἀξίζει νὰ μιλοῦνε γι' αὐτὸν παρὰ γιὰ νὰ γελοῦν».

σικὰ πού ξεχωρίζουν τὸν ἀντρα καὶ πού δὲν ἀπρλείπουν ὀλότελα. Ἀντρας θὰ πῆ ἀπέραντη νοημοσύνη, ἀχρονη, ἀπεριόριστη, ἱκανὸς νὰ στοχασθῆ τὰ γενικά καὶ τ' ἀφηρημένα καθαρὰ, ἀντρας θὰ πῆ αὐτόνομο βουλευτικὸ. Γυναίκα εἶναι τὸ πλάσμα πού δὲν ξέρει τὸν κόσμον παρὰ μονάχα σὰν τῆς παρουσιάζεται στὰ αἰσθητήρια τῆς ἀκαθόριστα, τὸ πλάσμα πού ὑπακούει μονάχα στὴν παρόρμηση καὶ πού εἶναι κυριευμένο ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ σ' αὐτὸ μέσα βουτηγμένο στέκεται. Ἐὶς πλάσμα τὸ ὑποταχτικό, καθὼς ὅλα τὰ πλάσματα, πού δὲν εἶναι δημιουργήματα τοῦ Λόγου, στὰ ἐξωτερικά ἐκεῖνα προστάσματα πού προστάζουν τὰ ὄντα νὰ περιτυλίγωνται, νὰ τρέφονται, ν' ἀναπαράχονται. Κέντρο τοῦ φυσιολογικοῦ τῆς ὀργανισμοῦ τὰ ὄργανα τῆς ἀναπαραγωγῆς ἔτσι καὶ τοῦ διανοητικοῦ τῆς ὀργανισμοῦ κέντρον ἢ ἰδέα τῆς γενετήσιας ὀρμῆς. Ἡ ἰδέα πού ἔχει θετικὴν ἀξία γιὰ τὴ γυναίκα, τὸ ἐρωτικὸ συνταίριασμα. Μὲ τὴν ἰδέα τὴν ἀπόλυτη καὶ χωρὶς κανένα ἐπιβετο δὲν ἔχει καμιὰ γνωριμιά. Μῆτε βεβαιώνει, μῆτε ἀρνεῖται. Μῆτε ἠθικὴ, μῆτε ἀνήθικη. Ἀντίθετα μὲ τὴν ἀρσενικὴ τὴ Λάμια, πού μετέχει τῆς βαθεῖας ὄντολογικῆς πραγματικότητος καὶ συγκοινωνεῖ μὲ τὸ ἀπόλυτο, ἡ θηλυκὴ Λάμια εἶναι ἀφιλοσόφητη καὶ ἀπὸ τὰ λογικά καὶ ἀπὸ τὰ ἠθικά συναισθήματα. Δὲν ὑπάρχει μετὰ τῶν δύο τεράτων διαφορά βαθμοῦ, μὰ διαφορά ποιῶ. Ἄν ὑπάρχουν γυναῖκες, καὶ συχνὰ τίς ἀπαντοῦμε στὴ ζωῆ, πού βγάζουν ψεύτη τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ καντιανοῦ φιλοσόφου, οἱ γυναῖκες αὐτὲς τρέφονται πιδὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρσενικὴ Λάμια τὸ ἴδιο πρέπει νὰ νοήσουμε καὶ γιὰ τοὺς ἄντρες. Καὶ ὅπως εἶναι ἄτομα πού γυναικαφέρουν ἢ πού ἀντροφέρουν, ὅμοια εἶναι καὶ κοινωνίες, ὅμοια καὶ λαοί. Ἄς μὴν ξαφνίσουν τοὺς ἄντρες κι ἄς μὴ θυμώσῃ τίς γυναῖκες ἡ ἀνακάλυψη, πιδὸ σωστὰ ἢ ἀποκάλυψη, τοῦ καντιανοῦ φιλοσόφου. Φτάνει νὰ ξέρουν (ὄσοι καταλαβαίνουν ἀπὸ τέτοια) πῶς ὁ φιλόσοφος αὐτὸς πέθανε εἰκοσιτέσσερων χρονῶν καὶ πῶς ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ἤρθε μὲ τὴ γσητεία πού τοῦ φύσηξε ἡ μελέτη τῆς κριτικῆς τοῦ Καντιῦ, ὄχι τοῦ καθαροῦ, ἀλλὰ τοῦ πρακτικοῦ λόγου. Σ' αὐτὴ τὴν παρατήρηση σταμάτησα, γιατί μοῦ ἤρθε ξαφνικὰ δυνάμωμα τῆς γνώμης μου πῶς ὁ ποιητὴς γυναικοφέρει, πῶς ἡ ποιητικὴ εὐαισθησία εἶναι

κάτι, πρώτ' ἀπ' ὅλα, θηλυκὸ⁽³⁾. Ἐὶς γνώμη μου τὴ στηρίζω, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, στὸ φαινόμενο τοῦ πόσο εὐδοκίμοι οἱ γυναῖκες, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καιροὺς ἕως τίς ἡμέρες μας, στὴ λυρική τέχνη πού κατ' ἐξοχὴν τῆς πάει τ' ὄνομα ποίηση. Καὶ στὴν πείρα πού ἀπόχτησα, γνωρισμένος ὀπισωδῆποτε ἀπὸ χρόνια τώρα μὲ ποιητὰς λογιῆς-λογιῆς χρόνων καὶ τόπων, κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα, στὸ ψάξιμο τοῦ ἐγὼ, ὅσο κι ἂν δὲν μπορούμε, καλὰ-καλὰ, νὰ ποῦμε πῶς τὸ γνωρίζουμε καὶ τὸ ἐγὼ μας ἀκόμη, αὐτὴ τὴ μοναδικὴ πολλαπλότητα ἢ πολλαπλὴ μονάδα, καθὼς θέλει ὁ περίφημος Bergson, ἢ ὁ ἀγγλογερμανὸς Chamberlain στὸ μεγάλο του βιβλίο «Ἐὰ θεμέλια τοῦ 19ου αἰῶνος». Ἐκεῖ πού ἰσχυρίζεται πῶς ἀπὸ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ ἐγὼ μας, μόνο ἕνα δέκατο θὰ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε γιὰ δικό μας. Ὁ ποιητὴς ὁ ἰδεατὸς, ὁ τοῦ στίχου καὶ τοῦ κόσμου στὴν ἐντέλεια ρυθμοπλάστης, μοῦ φαίνεται, μαζὶ καὶ δυσκολοξεδιάλυτα, ἀντρας καὶ γυναίκα. Εἶναι σὰν τὸν ἡρώα μου στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου»:

Ὅλα μέσα του τὰ νιάτα
κι ὅλα τὰ γεράματα
καὶ τοὺς σπόρους καὶ τίς μητρες
κλειώνοντας ἀεχάριστα.

Ὁ ποιητὴς αὐτὸς, σὰν τὸν Παρνασσὸ τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιά», μπορεῖ, σοφώτερος ἀκόμα νὰ κρᾶξῃ:

Εἶμαι σὰν ἕνα ἀντρόγενο, κ' εἶμαι σὰ δυὸ, σὰν ταῖρι
σφιχτοδεμένο, ἀχώριστο, μιὰ πλάση κ' ἕνας κόσμος,
πού ὅσο κι ἂν δείχνονται ἄμοιαστα, τὰ κἀνω ἐγὼ
[καὶ μοιάζουν]
εἶμ' ἀντρας κόσμος καὶ γυναίκα πλάση...

Ὁ ποιητὴς, Ἀντρόγευος. Ὁ Λεονάρδος Δαβίντας, πού διαλάλησε τὴν ἀκέραιαν ὁμορφιά τοῦ διπλόφυλου, δείχνει σὲ τί νόημα θέλω ἐδῶ νὰ μεταχειρισθῶ τὸν ὄρο.

* *

Ἐννιά χρονῶν ἔγραψα τὸ πρῶτο μου ποίη-

(3) Ὁ ἀξίως νὰ σημειωθῆ ἡ παρατήρηση τοῦ Σίμου Μενάρδου στὸ ἀνάγνωσμά του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁσφόρδης (1910), ὅπου χαρακτηρίζει τὴ Μοῦσα τοῦ Σολωμοῦ: «Τοῦ Σολωμοῦ ὁ ἐνθουσιασμός ἦτο μᾶλλον εὐαισθησία γυναικεία, τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος ἐννοοῦσε κ' ἐφρόντιζε κατόπιν μὲ κόπον νὰ συγκρατῆ». Κ' ἐγὼ στὸ «Σολωμὸς» τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μαρασολῆ: «... Καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ὀριμώτερη περίοδο τῆς φαντασίας του, πάντα κρύβεται ὁ ξακουθὸς τύπος, ὁ ἀπαλὸς καὶ κἀπως θηλυκὸτροπος αἰσθηματίας...»

μα. Τὸ ποίημα γιὰ γέλια. Δὲν ἦτανε τὸ πρῶτο μου ἔργο. Πρὶν, εἶχα καταφέρει ἕνα δραματάκι, πεζά· μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦτο: πεθαίνουν ὅλα του τὰ πρόσωπα. Ἄκομα και μιά κωμωδία «Τὸ μεθύσι τῆς Ἀνθούλας». Μ' αὐτὴν ἐρμήνευα τῆς γειτονιάς τῆ διασκέδαση ἀπὸ μιά γειτόνισσα, κοπέλλα ὡς πενήντα χρονῶν, ποὺ δυσαρρεστημένη ἀπὸ τὸν Ἐρωτα, τὸ εἶχε παραρρίξει στὸ Βάκχο. Ἔστερα μοῦ ἐνέπνευσε κ' ἕνα διήγημα ἢ ληστεία τοῦ Δήλεσι στὴν Ἀθήνα στὰ 1870 κ' ἢ σφαγὴ τῶν Ἀγγλων περιηγητῶν. Τὸ διήγημα, καλεσμένος, τὸ διάβασα ἕνα βράδι ἐπὶ παρουσίας τοῦ θείου μου και τῆς οἰκογένειας ποὺ τὸ καταχάρηκε. Μὰ τὸ μέγα ἔργον ἦταν τὸ πρῶτο ποίημα. Μποροῦσα νὰ φωνάξω σὰν τὸν Ἀρχιμήδη Ἐύρηνα. Τί εἶχα βρῆ; Τὸ Πᾶν. Τὸ Στίχο. Τὸ στίχο ποὺ ἀπὸ τότε μοῦ ἔγινε ἡ μόνη μου φροντίδα και τὸ μόνο γιὰ μένα θετικὸ και τῆς ἀνάγκης ἀντικείμενο, παραμερίζοντας ὅλα τ' ἄλλα, γύρω μου και μέσα μου, και δείχνοντάς τα τυχαία και παρακατιανά. Ὅλα μου τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ 1869 ἕως τὰ 1880 τραγούδια, τὰ ἔχασα σχεδὸν ὅλα, μὴ ρωτᾶτε πῶς· ἐκτός ἀπὸ δυὸ τρία ποὺ ἀργότερα βρίσκοντάς τα, δὲν ξέρω πῶς, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ τὰ στείλῃ ὁ ἀδερφός μου. Μὰ τὸ πρῶτο πρῶτο μου ποίημα εὐτύχησα νὰ τὸ κρατήσω ἀπὸ τότε, ἐκεῖνο μόνο — τί περίεργο! — στὴ μνήμη μου. Νά το, ἀπαράλλαχτο, καθὼς τὸ σκάρωσα, και μὲ τὴν ἴδια τῶν στίχων διαίρεση:

Σὲ ἀγαπῶ ἢ ἐφώνησα,
κ' εὐὸ μ' ἀστράπτων ἔλεμμα,
«Μὴ — μ' ἀπεκρίθης — μὴ, θνητέ,
τολμήσης νὰ μιάνῃς
διὰ τῆς παρουσίας σου
τὰς ὥρας τὰς ὥραιας
ποῦ τὰς ἔζησα στὸν κόσμον!
Μόνον ἔρχεσαι ἐδῶ
νὰ μοῦ ἀκφράσης ἔρωτα
και νὰ τὰς κηλιθώσης
τὰς ἀργυρὰς σελίδας
τοῦ ἀγνωστάτου βίου μου!»
Ἐὰυτα εἶπεν ἡ ὥραία,
κ' ἐνῆ ἔλεγεν αὐτὰ,
ἦτον ὡραιότατη
ὡς ἡ νύμφη Ἐύρουδίκη.
Και ἀπέπη ἀπ' ἐμπρός μου,
ὡς ὄναρ στιγμιαίου,
ἀφήνουσά μ' ἀναίτοητον
στοῦ Ἐρωτος τὰς χεῖρας.

Τὸ ποίημα μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι μόνο γιὰ

γέλια. Μέσα στὴν ἀδεξιόσύνη του, δὲν ἔχει μὴτε τὴν ἀφέλεια ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς ἀπὸ παιδί ἐννιά χρονῶν. Μὰ πάντα μοῦ ἔλειψε ἢ ἀφέλεια και δὲ θυμοῦμαι, καθὼς τὸ εἶπα και παραπάγου, νὰ ἤμουνα ποτὲ σωστὸ παιδί, καθὼς τοῦλάχιστον φανταζόμαστε τὰ παιδιὰ. Ἐπειτα θυμίζει και τὸ πρῶτο μου ποίημα πῶς ἡ θεία χάρη, ποὺ εἶναι ἢ Ποίησις, δὲν κατέρχεται ἐν εἶδει περισσεύσας πρὸς ἐκείνους ποὺ τὴν προσκαλοῦν ἢ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐκλέγει, και πῶς χρειάζεται καιρός και κόπος γιὰ νὰ φανερωθῇ τὸ κατέβασμά της μέσα στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ· κι ἂν εἶναι κατέβασμα μιᾶς θείας χάριος κ' ὄχι κάποιο πυροτέχνημα ποὺ μᾶς ξεγελά. Ἀλλὰ ἢ κριτικὴ ματιὰ και σ' αὐτὸ ἀπάνω κι ἂν θελήσῃ νὰ σταματήσῃ, μπορεῖ νὰ βρῆ τὴν ψυχολογία του. Ἦταν ἢ πρώτη δοκιμὴ ἐνός παιδιοῦ, στὸ στίχο ποὺ μόλις κρατιόταν στὰ πόδια του· παιδιοῦ ἐπηρεασμένου, πρῶτα, ἀπὸ τὰ ποιήματα ποὺ διάβαζε, χωρὶς καμμιὰν ἐκλογή, τῶν καθαρουσιάνων· δεύτερον, χτυπημένου, παρ' ὄλη του τὴν παιδικότητα, ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, κατακτητικοῦ κ' ἐπιδημικοῦ στὴν ἀτμοσφαιρὰ ποὺ μὲ ζοῦσε· πάθους, ποὺ ὅσο ἦτανε στὰ φανερά ἀποκρουστικὸ, ἀπαγορευμένο, γλιστρημα, ἀμάρτημα μὲ μιά λέξη, ποὺ ἀνάγκασε τοὺς πιστοὺς του νὰ τὸ ἀρνοῦνται και νὰ ὑποκρίνονται· «και νὰ μοῦ κηλιθώσης τὰς ὥρας τὰς ὥραιας» ἔλεγε ἠθικοθρησκευτικὰ τὸ ποίημα. Τρίτον, παιδιοῦ ποὺ ζοῦσε ἀπὸ τότε μὲ τὰ βιβλία· τὰ βιβλία, ποὺ χωρὶς νὰ ἐναντιώνωνται στὴ ζωὴ, καθὼς τὸ πιστεύουν οἱ ἀψυχολόγοι, εἶναι κι αὐτὰ ἕνας ἀπέραντος κόσμος ζωῆς. Ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὴν σύγκριση μὲ τὴ «νύμφη Ἐύρουδίκη» ποὺ ἔκανε στὸ δράμα του. Θυμοῦμαι πῶς ἐκεῖνον τὸν καιρὸ, ξεφύλλιζα και διάβαζα μὲ πολλὴν δρεξή, γιὰτὶ δὲν ἦταν βιβλίον σχολικὸ και δὲ μοῦ ἐδέσμευε καμμιὰν ἐλευθερία, τὴν «Ἐπιτομὴ Ἑλληνικῆς Μυθολογίας». Συγγραφή τοῦ Κ. Κοντογόνη, καθηγητῆ τῆς Θεολογίας στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιον, ποὺ εἶχε ἀρχίσει τὸ στάδιόν του, περίεργα, ἀπὸ τὸ Δία, προτοῦ σταματήσῃ στὸν Ἰεχωβά, Βιβλίον τοῦ 1847. Ὁ Γεροστάθης μου μοῦ ἦταν ἀχρηστος πιά. Ἀναζητοῦσα πλατύτερους και ζωοποιητικώτερους ὀρίζοντες, και οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ στὸν Ὀλυμπο κ' ἕνας Ὀρφείας μὲ τὴ λύρα του στὸν Ἀδῆ κι' ἕνας ἀπόλογος πλατωνικὸς σὰν

ἐκεῖνον τοῦ Ἐρωτος και τῆς Ψυχῆς, εὐκόλα και ἀνεπίστροφα τίς εἶχε παραμερίσει τίς ἠθικοπλαστικὰς διδασχὰς τοῦ Γεροστάθῃ.

* *

Μὰ τὸ πρῶτο μου ποίημα, ὅ,τι και νὰ ἦταν, τ' ἀγάπησα και τὸ χάρηκα· και γιὰ πολὺν καιρὸ περήφανος ἔστεκα γιὰ κείνο. Ἔτσι κ' ἢ φτωχὴ παιδοῦλα, ἀπὸ ἕνα κουρέλι ποὺ τῆς ἔτυχε στὰ χέρια, τυλιγοντάς το τριγύρω σ' ἕνα κοντυλοφόρο, συνθέτει τὴν κουκλίτσα της και ζῆ, σκυμμένη ἀπάνου της, τὴ φανταστὴ ζωὴ τῆς μάννας, ποὺ ὕστερα σ' ἀληθινὰ ποτὲ πιά δὲ θὰ τὴ βρῆ ὁμοία χαριτωμένη. Τὸ ποίημά μου κακοσχημάτιστο, και μαζί πανάκριβο σὰν τὴν πρωτάρικη κούκλα τῆς παιδοῦλας. Μὰ κοίταξε τί τοῦ λάμπει στὸ μέτωπο· ἕνα διαμάντι! Ἡ πρώτη ἀρχὴ κι ὁ στερνὸς λόγος τῆς ζωῆς. Ἀδερρινὸς κ' ἀποσπερίτης τοῦ τραγουδιοῦ. Σὲ ἀγαπῶ. Ἡ Σταχτοπούτα, βασίλισσα. Διαβάζω σ' ἕνα ἐπιστημονικὸ βιβλίον, θρεμμένο μὲ παρατηρήσεις και μὲ παραδείγματα λογῆς γιὰ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνᾶνε τὸ νοῦ τοῦ λογοτέχνη: «Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὁ τόνος ποὺ κυριαρχεῖ στὴ λογοτεχνία, πῶς ὁ θεὸς ποὺ ἐπλάσσε τοὺς ποιητὰς και ὁ θεὸς ποὺ πάντα σ' αὐτὸν ξανα-

γυρίζουν, εἶναι ὁ ἔρωτας» (?). Τὴ παράξενον, ἂν ἔχω τὴ συνείδηση πῶς ἢ ἐρωτικὴ ὁρμὴ ἔδωκε τὸ πρῶτον σπρώξιμον στὸ στίχο μου; Καὶ ἐγένετο φῶς. Ἡ ποίησή μου, πάθος ἀπὸ δῶ, κι ἀπὸ κεῖ ἐρεθιστικὸ μαζί και καταπραῦντικὸ μιᾶς ἄλλης ἀρρώστιας. Κι ὅσο πιὸ πολὺ μὲ κυριεῦε τὸ ποιητικὸ πάθος, τόσο πιὸ πολὺ τὸ πάθος αὐτὸ μοῦ χρησίμευε σὰ μέθοδος ὁμοιοπαθητικὴ γιὰ νὰ μὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τ' ἀρπάγια του. Ἡ κάθαρσις στὸ δράμα τῆς ζωῆς μου. Τὸ ὄνειρον τὸ ἐρωτολατρικόν, ποὺ ἤμουν ἀνῆμπορος νὰ τὸ πραγματοποιήσω στὴ ζωὴ, τὸ δημιουργοῦσα στὴν ποίησιν· και ξεθύμαινα. Κι ἀγάλλ-ἀγάλλια ἤρθε και τῆς ποιήσεως ἢ σειρά νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν ὑποτέλειά της, νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητη πολιτεία, νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἔρωτα, νὰ τὸν κάμῃ ὄργανον τῆς ἐξουσίας της. Κ' ἔτσι ἔζησα μέσα σ' αὐτὸ τὸ ταλάντεμα. Δὲν τὸ καλοξέρω. Ἦμουν ποιητῆς γιὰτὶ ἤμουν ἐρωτόπαθος, ἢ ἐρωτοχτυπημένος βρισκόμουν, σὰν ποιητῆς ποὺ γεννήθηκα; Τραγοῦδησα, γιὰτὶ ἀγάπησα: Ἡ μήπως ἦταν ἢ ἀγάπη μου, θέμα μουσικὸ τῆς ἐρωτόβλητης φαντασίας μου, γιὰ νὰ πλάθω τὸ τραγούδι μου; Πιστεύω πῶς εἶναι και τὰ δυό.

(?) «Le génie littéraire» par les Drs Remond-Volvenel, Alcan 1912.

28 τοῦ Μαῖου, 1913

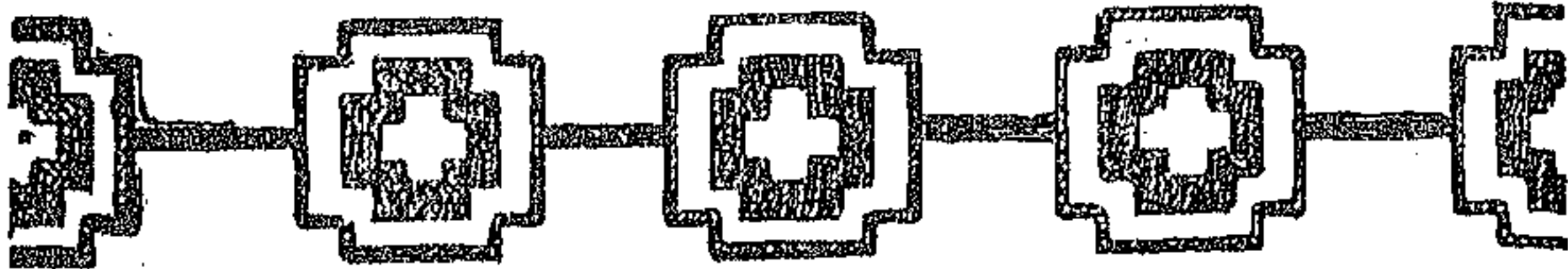
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΑΣ

ΣΠΑΣΜΕΝΟΙ ΚΛΩΝΟΙ

Θαμπὴ σκιά σβησμένου ὄνειρου
κι' ἀπαλοχάϊδεμα ξεφύρου
μοιάζει ἢ ἀγάπη τώρα πιά
μὲς στὴν καρδιά μου,
ποὺ δέντρο μὲ ὅλα τὰ κλαδιὰ
σπασμένα χάμου.

Ἄχνα ὕστερῃ φρυγάτου μύρου
βασιλικοῦ τοῦ παραθύρου
κι' ἀπαλοθρόισμα τῶν κλαδιῶν
οἱ πόθοι ἐντός μου.
Τὸ σκύβαλο εἶμαι τῶν παιδιῶν
τοῦ μάταιου κόσμου.

Μακρὰ, βαθειὰ κοιτάω τριγύρου,
και στὸ μυστήριο τοῦ ἀπείρου,
δοσμένη ὀλόκληρη ἢ καρδιά
ποὺ μαραζώνει . . . .
— Ὡ τὰ παιδιὰ, τὰ νέα παιδιὰ,
οἱ σπασμένοι κλώνοι.

Ο ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὸ πανηγύρι τοῦ Ἁγίου Προκοπίου! Δὲν ἄκουε κανεὶς ἄλλη κουβέντα, ἔδω καὶ δεκαπέντε μέρες.

Οἱ νέοι λογάριαζαν τὸ γλέντι, κ' οἱ γέροι, στὰ πεζούλια τοῦ καφενεῖου, μετροῦσαν τίς μέρες μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο, ὅπως ἤξεραν στὰ χρόνια τους.

Καὶ κείνο τὸ βράδυ, ποὺ εἴμαστε στὴν ταράτσα τοῦ σπιτιοῦ, πάλι γιὰ τὸ πανηγύρι γίνηκε λόγος.

— Θὰ πάτε; ρώτησε ἡ θεία.

— Ὅχι, ἔξω καὶ ἂν τύχη κάποιος... ἀπρόοπτο. (Καὶ γιὰ νὰλλάξῃ δρόμο ἢ κουβέντα, πρόσθεσα :) Βάλε, Γιάννη, ἓναν ἀμανὲ στὸ γραμμόφωνο.

Σκοτείνιασαν τὰ φουδρὰ πρόσωπα.

— Ἀμανὲ πάλι; Πάει κανεὶς νὰ σκεφθῆ πὼς γεννήθηκες στὴν Τουρκιά.

— Γοῦστα, βλέπεις; ἔγὼ διασκεδάζω μὲναν ἀμανέ, ὁ ἄλλος μὲ... πανηγύρι.

Ἡ κλαυψιάρικη φωνὴ τοῦ τραγουδιστῆ ἔξυσε τοὺς τόνους τῆς μέσ' ἀπὸ τίς μύριες χαραξίδες τοῦ δίσκου, καὶ τοὺς ἔχυσε κάτω ἀπὸ τὸν κισσό, ἀπὸ τὴν κληματαριά, ὡς που τοὺς ἔφθασε στὰ φουντωμένα σκινάρια κάτω στοὺς βράχους, καὶ μὲ χίλιες ἀνατριχίλες γλύστησε στὴν ἡσυχη θάλασσα.

Ἔτσι πέρασε τὸ βράδυ.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἤρθε τὸ «ἀπρόοπτο».

Μιά πρόσκληση γιὰ τὸ γάμο μιᾶς γνωστῆς μας σὲ γειτονικὸ χωριό, ποὺ ἔπερνε ἄντρα ἓναν ἀπὸ τὴ Στεριά.

Ὁ γαμπρὸς εἶχε φτάσει τὸ βράδυ μὲ τὸ πλοῖο καὶ βιαζόταν νὰ γίνῃ ὁ γάμος ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Προκοπίου — Προκόπης καὶ αὐτὸς — καὶ νὰ φύγῃ μὲ τὴ νύφη ἀμέσως μετὰ τὸ στεφάνωμα γιὰ τὴν πατρίδα του. Ναύλωσε κ' ἓνα βενζινόπλοιο νὰ τοὺς πάρῃ, μαζὶ μὲ τοὺς καλεσμένους, στὸ λιμάνι ὅπου θὰ γινόταν τὸ περίφημο πανηγύρι.

Θὰ πήγαινα κι' ἔγὼ μὲ τὸ Γιάννη, νὰ τοὺς συνοδέψουμε, καὶ θὰ γυρίζαμε μὲ τὴ βάρκα μας, ποὺ θὰ τὴν πέραμαε μαζὶ.

Ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ἔν' ἀεράκι ἄρχισε νὰ φυσᾷ, ποὺ τραγουδοῦσε στὸ φεγγάρι λεπτά, σφυριχτὰ λόγια.

Στὸ ξημέρωμα, τὸ ἀεράκι γίνηκε ἄερας καὶ ὅσο σηκωνόταν ὁ ἥλιος, τόσο δυνάμωνε.

Ὁ καπετάνιος ποὺ εἶχε ναυλώσει τὸ καΐκι του, τὸ στόλισε μὲ μιὰ μεγάλη σημαία στὸ ἓνα κατάρτι, πῆρε δανεικὰ ἀπὸ ἓνα καφενεῖο μερικὰ καθίσματα, τάραδιασε στὸ κατὰστρομα, καὶ κάθησε στὴν προκυμαία μὲ τὴν παρέα του, κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη λεύκα.

Γυρίζοντας ἀπὸ τὸ γάμο, τὸν καλημέρισαν.

— Καλημέρα, καπετάνιε, καιρὸς τέλειος βλέπω...

— Ἄσε τᾶστεϊα, καὶ δὲν εἶναι καιρὸς σήμερα γιὰ νὰ φύγῃ κανεὶς, φορτωμένος μάλιστα γυναῖκες. Ὁ γαμπρὸς, σὰ χωριάτης ἀπὸ γκρεμοὺς καὶ τάφρους, δὲν ξέρει ἀπὸ πέλαγο. Ἐχει συνηθίσει μὲ τὸν ἀγωγιάτη. — «Τί ὦρα φεύγεις, ἀγωγιάτη;» — «Τὸ πρωτῆ». Καὶ τὸ πρωτῆ, μὰ ἀστράφτει, μὰ βροντᾷ, καβαλικεύει τὸ γαῖδαρο, μὲ συμπάθειο, καὶ δρόμο!»

Γελάσαμε ὅλοι.

Ὁ καπετάνιος, ὁ πιὸ βλάστημος τοῦ λιμανιοῦ, ποὺ δὲν ἄφηνε οὔτε τὸ καντήλι τοῦ Ἁϊ-Νικόλα ἀπελωχτο, ὅσο ἔβλεπε νὰ περνᾷ ἡ ὦρα καὶ νὰ δυναμώνῃ ὁ ἄερας, νεύριαζε.

Τέλος ἀποφάσισε νὰ μηνήσῃ τοῦ γαμπροῦ, ποὺ ἦτανε μὲ τὴ νύφη σ'ἓνα συγγενικό τους σπίτι, ἐκεῖ σιμά, νὰ μὴν ἀργήσουνε, ἂν θέλῃ νὰ περάσουνε τὸ κανάλι.

Μὰ ὁ γαμπρὸς δὲ βιαζόταν.

«Θᾶπινε, λέει, ἓνα κρασί νὰ χαιρετιστοῦνε μὲ τοὺς συγγενεῖς, καὶ θᾶρχόταν.»

Ἡ σημαία στὸ κατάρτι ἔκανε μεγάλη φασαρία, τόση, ὅσο λίγο ἔλειπε νὰ τὴν κατεβᾷ ὁ καπετάνιος στὸ θυμὸ του.

Στὴν ὦρα ἀπάνου, φάνηκαν οἱ γαμπροί.

Ἡ νύφη στὰ κάτασπρα, μὲ τὸ νυφικὸ καὶ τὸ πέπλο — ἤθελε ὁ ἄντρας τῆς νὰ βγῆ στὴν πατρίδα στολισμένη — κι' αὐτὸς μὲ τὰ καλά του καφὲ ροῦχα καὶ τ' ὀλοκαίνουργο ψαθάκι.

— Μὴν ἔχεις βία, γέρο, εἶπε στὸν καπετάνιο, καὶ μεῖς δὲν πᾶμε γιὰ δουλειά, γιὰ διασκέδαση πᾶμε. Ὡς που νᾶρχίσῃ τὸ πανηγύρι, θέλουμε πολλές ὥρες.

— Ὑστερή μου ἔγνοια τὸ πανηγύρι, λεβέντη μου, ἔγὼ μὲ τὸν ἄερα ἔχω δουλειά.

— Δηλαδή ἔχεις τὸ φόβο τοῦ ἀνέμου; Ἐγὼ ποτὲ δὲ γνώρισα τέτοιο φόβο...

Ὡστόσο, στρώσανε στὸ καΐκι ἓνα κόκκινο χαλί καὶ βάλανε δυὸ καθίσματα μοναχικὰ στὴ μέση γιὰ τοὺς γαμπρούς.

Ὁ καπετάνιος, βουβός, μασοῦσε καὶ κατάνιπε τίς βλαστήμιες του, ὅσο κρατοῦσε τὸ σγύρισμα· μὰ ὅταν εἶδε νὰ φτάνουνε οἱ συμπεθέρες — οἱ συγγένισσες τοῦ γαμπροῦ — μὲ τὸ καλάθι τῆς ἡ κάθε μιὰ, τὰ πούλερικά καὶ τᾶλλα χαρίσματα ποῦπερναν, ἔγινε σὰν τρελλός.

Τοιμαζόνταν ὅλοι γιὰ πανηγύρι κ' εἶχανε ἄλλοῦ τὸ νοῦ τους!

— Ἐλάτε τώρα, ἔλεγε ὁ γαμπρὸς στὶς γυναῖκες ποὺ ρωτοῦσανε γιὰ τὸ καΐκι, τί κουβέντες εἶν' αὐτές; Ποιὸς λογαριάζει τὸν ἄερα; Φυσᾷει, ξεφυσᾷει, θὰ πᾶμε, (... Βροντᾷει, ἀστράφτει, καβαλλικεύει καὶ δρόμο, θυμῆθηκα τὰ λόγια τοῦ καπετάνιου) καὶ ρώτησα τὸ γαμπρό:

— Εἶσαι θαλασσινός;

— Μπά! Εἶναι ἡ δευτέρα φορὰ ποὺ ταξιδεύω. Μιὰ προχτὲς μὲ τὸ πλοῖο, καὶ μιὰ σήμερα. Καλὰ ἤρθε προχτὲς, καλὰ καὶ σήμερα θὰ πάω. Ἐχεις φόβο ἴσως; τὸ καλύτερο νὰ μὴν τὸ βάζῃς στὸ νοῦ σου, κι' ἂν δὲ σοῦ βαστᾷ ἡ καρδιά, νὰ ξαπλωθῆς.

— Σ' εὐχαριστῶ, θὰ δοῦμε.

Ὁ καπετάνιος εἶχε βάλει ἐμπρὸς τὴ μηχανὴ καὶ χύθηκε ὁ πρῶτος καπνὸς στὰ πρόσωπα ποὺ εἶχανε ἀρχίσει νὰ κινεῖται, κ' ἔφερε στὰ χεῖλια ἓνα μορφαμὸ ἀπὸ ἀηδία.

— Αὐτὸ εἶναι τὸ λιβάνι τοῦ διαόλου, μοῦπε ὁ καπετάνιος.

Κάθησα πίσω, στὴ πρύμη, καὶ στερέωσα τὸ χοντρὸ σκοινὶ ποὺ τραβοῦσε τὴ βάρκα μας.

Μαντήλια, εὐχὲς· ἀκόμη ἔρριχναν κουφέτα ἀπὸ τὸ μῶλο, ποὺ δὲν ἔφταναν ὡς τὸ καΐκι κι' ἔπεφταν στὴ θάλασσα.

Τὰ κύματα ἔρχονταν στὸ λιμάνι ξεθυμασμένα, καὶ τὸ καΐκι, μὲ τὴ φόρα τῆς μηχανῆς, τᾶκοβε στὴ μέση.

Πλησιάζαμε νὰ στρίψουμε τὸν ἀριστερὸ κάβο, ὅταν ἀκούσαμε φωνές.

Γυρίσανε δυὸ-τρεῖς τὸ κεφάλι.

«Κραζοῦνε, καπετάνιε, μιὰ βάρκα φεύγει ἀπὸ τὸ μῶλο.»

Οἱ περισσότεροι πλησιάζανε στὴ πρύμη, γιὰ νὰ δοῦνε. Ὁ καπετάνιος, ποὺ ἔμενε στὸ δωματάκι τῆς πρύμης, γιὰ νὰ προσέχῃ τὴ μηχανή, ἐλάττωσε τὴν ταχύτητα καὶ μισοβγῆκε ἀπὸ τὸ παραθυράκι νὰ δῆ καὶ αὐτός.

Μιὰ κόκκινη βαρκούλα, ψαράδικη, φορτωμένη ὡς ἀπάνου, προχωροῦσε μὲ κόπο στὴν ἀνακατωμένη θάλασσα.

Στὰ κουσιά, ἓνας γέρος· καὶ πίσω, καθισμένος, κάποιος ἢ κάποια στὰ μαῦρα.

Ἡ βαρκούλα δὲν προχωροῦσε γλήγορα, κι' ὅταν τὴν παράλαβαν τὰ πλατύτερα κύματα, σχεδὸν σταμάτησε. «Πῆς τους, πὼς δὲν περιμένω ἄλλο, καὶ νὰ γυρίσουνε!» διάταξε ὁ καπετάνιος τοῦ ναῦτη.

Κεῖνος ἀνέβηκε στὸ σκέπασμα τῆς πρύμης καὶ φώναξε τὴ διαταγὴ ποὺ πῆρε.

Σηκώθηκε διαμιάς, σὰ φλάμπουρο, ὀλόρθος ὁ ἐπιβάτης, καὶ ἄρχισε νὰ κουνᾷ τὰ χέρια.

«Ὁ καλόγερος!...»

Ἔσκυψε πιὸ πολὺ τὸ κεφάλι ὁ καπετάνιος, κατακόκκινος, ἐρεθισμένος, ἄγριος, καὶ μουρμούρισε.

«Ὁ πειρασμὸς θέλει νὰ μᾶς πνίξῃ!»

Ἡ βάρκα προχωροῦσε σιγά, ὡς ποὺ ἔφτασε.

Τὸ πλατὺ ρᾶσο, φουσκωμένο ἀπὸ τὸν ἄερα, ἔδειχνε τεράστιο τὸν ἄμοιρο καλόγερο, ποὺ χαιρετοῦσε χαμογελώντας.

Βοήθησαν ὅλοι νὰ ξεφορτωθῆ ἡ βαρκούλα, μπῆκε μέσα ὁ πάτερ Παφνούτιος, καὶ ἐσιάνησε πάλι ἡ βενζίνα. Τὰ χαρίσματα καὶ οἱ ἐλεημοσύνες ποὺ πῆρε ὁ καλόγερος

στο νησί, ήτανε πολλά. Δεν έβγαίνε ζημιωμένος πού ήρθε να συντροφείη το γαμπρό.

Αυτό θα λογάριζε και ο Ίδιος, καθώς ταχτοποιούσε τα καλάθια του. Έπειτα κάθισε κει κοντά, έβγαλε από την πλατειά του τσέπη το κομπολόγι, κάρησε να το ξεκουκίσει.

Τότε μόνο ξανάβγαλε ο καπετάνιος το κεφάλι απ' το παραθυράκι, κ' επειδή δεν τον έβλεπε από κει, ρώτησε:

— Ποῦ εἶν' ὁ πειρασμός; ξεροβολάει;

— Όχι, παίζει τὰ κεχομπάρια και κατεβάζει εὐχές, εἶπε κάποιος.

— Δέσ' τονε, τὸν πειρασμό. Δέστε τονε ὅλοι, ἀπὸ τέσσερους κόμπους ὁ καθένας, πὸν ήρθε νὰ μᾶς πνίξει! λύσσαξε ὁ ναυτικός.

— Μὰ σὲ τί σὲ πείραξε; ρώτησε κάποιος.

— Σὲ τί; στάσου νὰ δῆς, ἂν θὰ πᾶμε καλά!

* * *

Κόντευε σχεδὸν μιὰ ὥρα πὸν εἶχαμε φύγει, κ' ὁ ἀέρας ἀκόμη δυνάμωνε.

Τὰ κύματα κ' οἱ ἀφριές έβρεχαν ὅλη τὴν κουβέρτα· εἶχανε σηκώσει στὰ πλάγια τοῦ καϊκιου τ' ἀδιάβροχα, ἀλλὰ δὲν κρατούσανε τίποτε.

Πέντε ἀπὸ τὶς συμπεθέρες εἶχανε κατεβῆ στὸ ἀμπάρι, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ναῦτη, κ' οἱ ἄλλες δυὸ ἔμένανε σωριασμένες σιμά στὸ πίσω ἀρμπουρο. Έβεναν σκυμμένες, ἢ μιὰ ἀκουμπισμένη πᾶνου στὴν ἄλλη, παραλύτες ἀπὸ τὴν ἀγωνία, και στὰ ἔλεεινά τους πρόσωπα, πὸν τὰ χαράκωναν λογιῶν λογιῶν ρυτίδες, ήτανε ἀπλωμένο ἓνα πρασινωπὸ χρῶμα σὰν κερνία μάσκα, πὸν δὲν ἄφηνε νὰ διαπεράση καμμιά ἔκφραση.

Τὰ μάτια φουσκωμένα, μισόκλειστα, τραβηγμένα ἀπὸ τὴν κακοπέραση, δὲν εἶχανε καμμιά ζωή. Ἀπὸ τὰ μαβιά χεῖλη έβγαίνε ἓνα τραχὺ βογγητό, τὸ μόνον σάλωμα τοῦ ζωντανοῦ κορμιου, μαζί μὲ τὴ φαρμακωμένη πνοή.

Ξαπλωμένη κ' ἡ νύφη, στὸ κόκκινο χνουδωτὸ χαλί, πᾶνου στὸ ζαρωμένο ἄσπρο φρόρεμα.

Τὸ στεφανάκι ἀπὸ νεραντζάνθια, πὸν κρατοῦσε τὸ πέπλο στὰ μαλλιά, εἶχε ξεφύγει και κρεμόταν πρὸς τὰ πίσω.

Τὰ μαλλιά, πλεγμένα σὲ δύο πλεξίδες,

δίχως καμμιά χάρη, οὔτε στὸ χτένισμα, οὔτε στὸ χρῶμα, ήτανε πεσμένα ἀπὸ τὸ δεξὶ μέρος.

Δυὸ δάκρυα στὶς ἄκρες ἀπὸ τὶς ἀριεὲς βλεφαρίδες, και τὸ ἓνα χέρι, πὸν κρατοῦσε ἓνα μαντήλι μὲ κεντήματα στὶς ἄκρες, σφιχτὰ πᾶνου στὰ χεῖλια.

Σὲ ὄλο τὸ σῶμα, και ἴδιως σὲ κείνο τὸ χέρι πὸν ἔσφιγγε στὴν παλάμη τὸ νυφικὸ μαντηλάκι, μιὰ προσπάθεια, ἓνα πείσμα, μιὰ θέληση, νὰ σταματήση ὡς ἐκεῖ τὸ μαρτύριο.

Στὴν παραλυσία πὸν φέρνει ἡ ἀρρώστεια τῆς τρικυμίας, ἡ κόρη δὲν ἔδειχνε ὑποταγή.

Χάρη σ' αὐτὴ τὴ θέληση πὸν ἐπαναστατοῦσε, μοῦ γίνηκε συμπαθητικὴ.

Τὴ συλλογίστηκα γιὰ λίγο, κει πέρα στὰ βουνὰ τῆς Στεριάς, μόνη, μὲς στὸς ξένους συγγενεῖς, ἄντρα, πεθερούς, συνφράδες, συμπεθέρους...

Θάβρισκε και κει φουρτοῦνες, μ' ἀφοῦ εἶχε δυνατὴ ψυχὴ, θάκανε τὴ φρωλιά της.

Έτσι θυμήθηκα τὸ γαμπρό. Έκεῖνος εἶχε κατεβῆ στὸ δωματάκι τῆς πλώρης, ξαπλώθηκε στὸ κρεβάτι τοῦ καπετάνιου, και μὲς στὸ βογγητό, ἔκραζε διαρκῶς τὸ ναῦτη, τάχα γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετήση, ἀλλὰ κατὰ βᾶθος επειδὴ φοβόταν.

Ἡ παρέα μας πίσω, ὅλοι καθισμένοι κοντὰ στὸ τιμόνι, κουβέντιαζε.

Ὁ Γιάννης εἶχε φέρει, σένα παγουράκι, μαστίχα—μιὰ μαστίχα παλιά, τριάντα χρονῶν, πὸν εἶχαμε σένα βαρελάκι στὸ κελᾶρι—κ' ἄρχισε νὰ κερνάει.

Έφερε ὁ καπετάνιος μεξέδες, Φουντούκια, καρύδια, ἀμύγδαλα, πατρινά σῦκα.

Ἀπὸ τὴ θέση μου, έβλεπα μόλις τὸν πάτερ Παφνούτιο, πίσω ἀπὸ δυὸ σωρὸν σχοινιά.

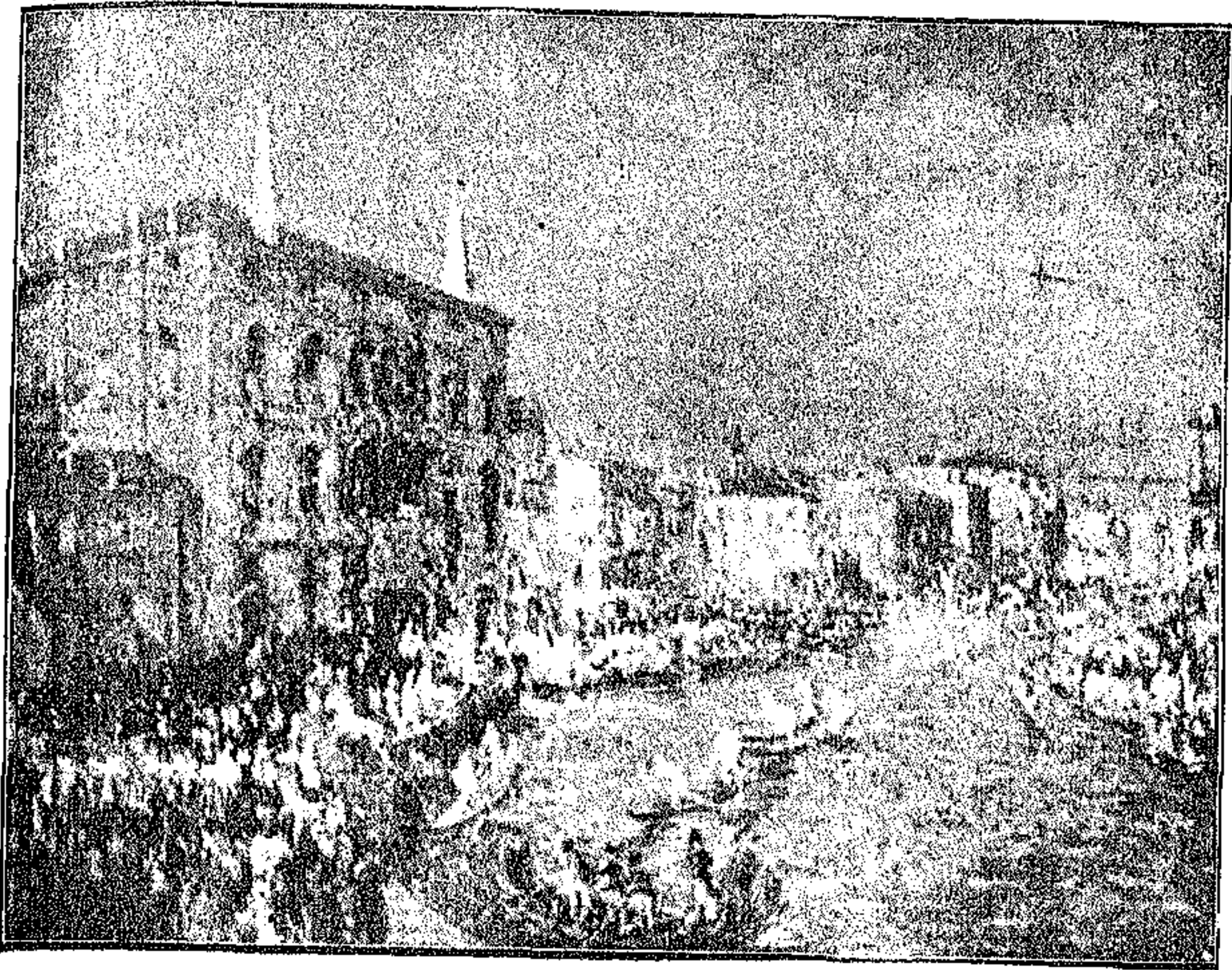
Λίγα γένεια, ἓνα κομματι ράσο και δυὸ χοντρά ὑποδήματα. Πᾶνου ἀπὸ τὰ ὑποδήματα, ἐκεῖ πὸν τέλειωναν, δίπλωναν οἱ κόκκινες χοντρές κάλτσες.

Σήκωσα τὸ ποτήρι.

«Στὴν ὑγεία, παιδιὰ, τοῦ... καλογέρου».

Δυὸ-τρεις σκύψανε και κοίταζαν τὸν καλόγερο· κείνος εἶχε ἀνοίξει ἓνα καλάθκι, και ἀφοῦ έβγαλε ψωμι και μερικὰ ἄλλα φαγώσιμα, ἄρχισε νὰ τρώει ἀτάραχος.

Ὁ ἀέρας, ἀφοῦ εἶχε φουσκώσει και ἄ-

EMMA CIARDI

ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ

γριέψει τὴ θάλασσα, ἄρχισε νὰ λιγοστεύει, και σὲ μιὰ ὥρα σχεδὸν, δὲ φουσοῦσε ἄλλο.

Εἶχαμε περάσει τὸ κανάλι και ὑπολογίσαμε ἀκόμη τρεῖς ὥρες ταξίδι ὡς τὸ λιμάνι τῆς Στεριάς.

Εἶχαμε πλησιάσει πρὸς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου γιὰ νάχουμε λιγώτερη θάλασσα· τὰ γνωστὰ μας ἀκρογιαλῖα και οἱ σπηλιές μᾶς ἔφερναν στὸ νοῦ ἄλλα ταξίδια...

Ἡ μηχανὴ ξεροῦσε μαῦρον καπνὸ, και ποῦ-και-ποῦ έβγαζε ἀκανόνιστους κρότους.

Ὁ καπετάνιος, καθώς ήτανε νευρικός, δὲν ἄφηνε στιγμὴ νὰ περάση δίχως νὰ βᾶξει χέρι στὶς βίδες.

Τὸ ἴδιο ἔκανε και τώρα.

Έσφιγγε, ξέσφιγγε, τὶς πῆρε ὅλες γραμμὴ, πότε ἔφταιγε ἢ μιὰ, πότε ἢ ἄλλη, ὡς πὸν σταμάτησε ἡ μηχανὴ διαμᾶς!

Ἐμεῖς, μὲ τὴν κουβέντα, δὲν τὸ καταλάβαμε ἀμέσως· ὅταν ὅμως τὸ καῖκι ἔμεινε

δίχως φῶρα στὴν ἀνακατωμένη θάλασσα κ' ἄρχισε νὰ γέρνη ἀκυβέρνητο, τότε μόνον παρατηρήσαμε ὅτι ἡ ἐξάτμιση δὲ χτυποῦσε πιά.

— Σήκωσε τὰ πανιά! φώναξε ὁ καπετάνιος τοῦ ναῦτη.

— Δὲν ἔχει ἀέρα, καπετάνιο.

— Σήκωσέ τα, διάολε, ἀφοῦ σοῦ τὸ λέω! Βοηθήσαμε νὰ σηκωθοῦνε τὰ δυὸ πανιά.

Έτσι αὔξησε ὁ θόρυβος και ἡ φασαρία.

Μὲ κάθε κῦμα, τᾶρμπουρα τρίζανε, τὰ ξάρτια τέντωναν τὰ στριμμένα σχοινιά τους και τὰ πανιά ἔπεφταν μῶλο τους τὸ βᾶρος ἀπὸ τὸνα μέρος στὸ ἄλλο. Τὰ καλάθια, τὰ πουλερικά, ἄρχισαν νὰ ξεσέρωνται. Γύρισε ἓνα «τερτικὸ» νησιώτικο, ψηλὸ καλάθι, και κυλήσανε τέσσερα χειμωνικά στὴν κουβέρτα.

Τὸνα, μὲ τὸ κύλισμα, ἔφτασε ὡς τὰ πόδια μας.

Ἐσπάρτα καὶ τὸ δῶσα σ' ἔνιν τῆς συντροφιάς.

— Νὰ τὸ σφίξουμε, μὰ κ' ἦθε μονιχό του σιμά μας, ἔτσι λέμε «καὶ τοῦ χρόνου!»

Θυσιάσαμε τὸ χειμωνικό καὶ δροσιστήκαμε· μάλιστα περιμέναμε, μὲ κάθε καινούργιο κῆμα, νὰ μᾶς ἔρθῃ κανέν' ἄλλο.

Μ' αὐτὰ τᾶστέια καὶ μὲ λιανοκουβέντα, περῶσανε δυὸ ὄρες, χωρὶς νὰ πᾶν ἔμπρὸς ἡ μηχανή.

Ἀπελπισμένος, βγῆκε ὁ καπετάνιος, κατωκόκκιμος, θυμωμένος, καὶ μᾶς λέει:

— Ἔσείς, οἱ γραμματισμένοι, νὰ βρῆτε τρόπο, νὰ ρίξουμε τὸν καλόγερο στὴ θάλασσα· ἄλλοιως δὲ θὰ γλυτώσουμε!

Βρήκαμε σωστά τὰ λόγια τοῦ καπετάνιου καὶ κάμαμε συμβούλιο.

Εἶπε ὁ καθέννας τὴ γνώμη του, ὥς πὸν κήραμε μὴν ἀπόφαση. Τὴν ἄκουσε ὁ καπετάνιος, σιμῶνῆσε καὶ πῆγε ἴσια στὸν καλόγερο.

— Σηκώσου, καλόγερε, ἡ βάρκα θὰ πᾶν στὰ κρογιάλι γιὰ νερό, θὰ πᾶνε ὅλοι οἱ ἄντρες, κῆται μένουνε καὶ λίγο ἐλεύτερες οἱ γυναῖκες.

— Πρέπει νὰ βγῶ κ' ἐγώ;

— Δὲν εἶσαι ἄντρας ἐσύ; τὸν ρώτησε ἀπότομα ὁ ναυτικός καὶ γύρισε σιμά μας.

Τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ καλόγερος, ὄχι μὲ καλὴ ὄρεξη, ἀλλ' ἀφοῦ ἔκρεπε γιὰ τίς γυναῖκες...

Τράβηξε ὁ Γιάννης τὸ σχοινὶ τῆς βάρκας μας, τὴν ἔφερε σιμά καὶ πηδήσανε ὅλοι μέσα, στὴ σειρά.

Τὸ ἀκρογιάλι φαινόταν καθαρά. Δὲ μᾶς χώριζαν, παρὰ ἑκατὸν εἴκοσι μέτρα περίπου.

Μαίναμε μόνοι, ὁ καπετάνιος κ' ἐγώ.

Ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ αὐτῶν ἕνα τσιγάρο, μὲ καπνὸ δικό του, πὸν ἔκανε στὸ κηπᾶρι του, κ' ἐγὼ σκάλιζα μὲ τὸ σουγιά μου, σὲ μὰ φλούδα χειμωνικοῦ, τὸ προφίλο τοῦ καλογέρον.

— Ἀράξανε, μοῦπε ὁ ναυτικός.

Σήκωσα τὸ κεφάλι.

Ἡ βάρκα ἦτανε σταματημένη στὴ μέση τῆς ἀκρογιαλιῶς, καὶ τὴν κρατοῦσε ὁ πᾶτερ Παφνούτιος, γιὰ νὰ μὴ χτυπήν τὰ πετραδάκια τῆς ἀμμουδιάς. Ἦτανε δυνατὸς ὁ καλόγερος, γι' αὐτὸ τὸν διάλεξαν γι' αὐτὴ τὴν ἀγγαρεία.

Ὡστόσο, κάποιος πῆρε τὸ βαρελάκι καὶ τὸ γέμισε ἀπὸ τὸ τρεχούμενο νερό.

Δροσίστηκαν ἔπειτα ὅλοι στὴ σειρά — τοὺς βλέπαμε ἕναν-ἕναν, πὸν ἔσκυρταν στὴν πηγὴ γιὰ νὰ πιοῦνε.

Γύρισαν στὴ βάρκα καὶ μπῆκαν μέσα.

Καθὼς τραβήξανε τὴ μικρὴ ἄγκυρα, πὸν εἶχανε ρίξει προσωρινά, ἡ βάρκα ξέφυγε καὶ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ξηρά.

Σήκωσε κάποιος ἀπὸ μέσα τὸ χέρι· θάτανε γιὰ νὰ ρίξῃ σχοινί.

Τὸ ἴδιο σκέφθηκε κ' ὁ καλόγερος — πὸν εἶχε μείνῃ τελευταῖος ἔξω — κ' ἔσκυψε.

Μὰ ἀμέσως σηκώθηκαν κ' ἄλλα χέρια, μερικοὶ μάλιστα ἔβγαλαν τὰ καπέλλα τους καὶ χαιρετούσανε.

Οἱ δυὸ, πὸν εἶχανε πάρει τὰ κουπιά, ἀρχίσανε νὰ λάμπουνε, κ' ἡ βάρκα μᾶς πλησίαζε.

Στὴν ἀρχή, ὁ καλόγερος σιάθηκε ἀκίνητος, σὰ νάχε σταματήσει ὁ νοῦς του· ὅταν ὅμως ἔφτασε ἡ βάρκα στὸ βενζινόπλοιο κ' οἱ ἄντρες μπῆκαν μέσα, ὁ πᾶτερ Παφνούτιος ἄρχισε νὰ κουνᾶ ἀπελπιστικὰ τὰ χέρια.

Πηγαινοερχόταν στὴν ἀμμουδιά, σταματώντας πού-καὶ-πού γιὰ νὰ κράξῃ βοήθεια μὲ χειρονομίες.

Τὸν χαιρετούσανε τώρα ἀπὸ τὸ καῖν.

Ὁ καπετάνιος κατέβηκε στὴν πρύμνη. Τώρα, συλλογιζόταν, πὸν βγῆκε ὁ πειρασμός, θάπερνε ἡ μηχανὴ ἔμπρὸς.

Καὶ ἀλήθεια, σὲ λίγη ὥρα, ἡ μηχανὴ ἄρχισε νὰ ἐργάζεται, χύθηκε καπνὸς μαῦρος, μετὰ γαλανός, καὶ τὸ καῖν ξανάβηκε τὴν ἐλαφρότητά του στὴν ἀφρισμένη θάλασσα.

Στ' ἀκρογιάλι, ὀλόρθος, μαρμαρωμένος, ὁ καλόγερος κρατοῦσε ἀκόμη τὰ χέρια ψηλά.

Τὸ μαῦρο πλατὺ ράσο φούσκωνε καὶ χτυποῦσε στὸν ἄερα.

Ἐπει' ἀπὸ λίγο, μούντωναν τὰ ριζοβούνια, τὰ σπουλιάρικα ἀκρογιάλι θόλωσε, καὶ ὁ πᾶτερ Παφνούτιος ἔσβησε.

Ὁ ναύτης, ἀπὸ τὴ χαρὰ του, πῆγε ἴσια στὰ ξάρτια, καὶ ἀφοῦ ἔβλυσε τὸ σχοινὶ τῆς σημαίας, τὴν ἀνεβουκατέβασε δυὸ-τρεῖς φορές.

Γυρίζοντας ἔπειτα σιμά μας, εἶπε:

— Τί ἄλλο θέλει ὁ καλόγερος; τοῦ κάμαμε καὶ τιμές!

(Κέρκυρα)

Σ. Ι. Α

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ἐκατὸ χρόνια συμπληρώθηκαν τὴν 26 Σεπτεμβρίου ἀπὸ τὴ θλιβερὴ ἡμέρα πὸν ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας ἔπερτε νεκρός, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ναυπλίου, κτυπημένος ἀπὸ χέρια ἐλληνικά. Πόσο διαφορετικὴ θὰ ἦταν ἡ Ἑλλάς, ἀν ζοῦσε ἀκόμη εἴκοσι χρόνια ὁ Καποδίστριας καὶ ὠργάνωνε τὴ χώρα μὲ τὴν ἰκανότητα καὶ τὸν πατριωτισμὸ πὸν εἶχε! Ἀλλ' ἡ μοῖρα θέλησε νὰ μᾶς τὸν στέρησῃ στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του — μόλις 55 χρόνων — καὶ πάνω στὴν ἀνάπτυξη κ' ἐφαρμογὴ τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως.

Στὸ ἔγκλημα αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου ἔνοχος ὁ ἐλληνικὸς λαός. Καὶ οἱ δολοφόνοι του ἀκόμη (οἱ δυὸ Μικυρομιχαλαῖοι) εἶναι λιγώτερο ὑπεύθυνοι. Οἱ μεγαλύτεροι ἔνοχοι καὶ οἱ πραγματικοὶ ὑπεύθυνοι γιὰ τὸ ἔγκλημα αὐτὸ κατὰ τῆς πατρίδος εἶναι μερικοὶ καλαμαράδες καὶ θεσιθῆρα, πὸν θύμωσαν γιὰ τὸν Καποδίστρια δὲν μποροῦσαν νὰ κῆρουν τὴν Ἑλλάδα τσιφλίκι των.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι — δυστυχῶς, ἀλλ' ἀληθῶς — καὶ ὁ Κοραῆς. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους παραπλανήθηκε βέβαια ἀπὸ τοὺς συκοφάντες τοῦ Καποδίστρια, καὶ πίστευσε ὅσα αὐτοὶ τοῦ ἔγραφαν εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου πέρασε ὅλη τὴ ζωὴ του. Γέρος πλέον, μὲ ὀγδοήντα χρόνια στὴ ράχη του, ὁ Κοραῆς ἔπαισε, χωρὶς ἄλλο, θῦμα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Καποδίστρια κ' ἔκκαμε τὸ ἔγκλημα νὰ τυπώσῃ δύο φυλλάδια ἐναντίον του (τὸ ἕνα μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τὴ δολοφονία του), εἰς τὰ ὁποῖα ἐφόρτωνε τόσες βρισιές καὶ συκοφαντίες ἐναντίον τοῦ ἀγνωστότερου Ἑλληνοῦ! Καὶ μὲτ' αὐτὸν Κοραῆ, ἔρχεται τὸ ἀσκέρι τῶν δυσαρεστημένων. Οἱ Σούτσοι, ὁ Πολυζωΐδης (πὸν τότε εἶχε ἐνεργητικὴν ἀπὸ τὸν Καποδίστρια καὶ τόσο ἀγνώμων ἐφάνη) καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔστησαν τὸ καταφύγιόν των εἰς τὴν

Ἰδρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, μὲ δημοσιεύσεις καὶ συνωμοσίες, προσπαθοῦσαν νὰ ξεκῆρουν τὸν Κυβερνήτη.

Καὶ εἰς τὸ ἀντεθνικὸ ἔργο των εἶχαν συνεργάτες, ἴσως δὲ καὶ χρηματοδότες, μερικοὺς διπλωμάτες ξένων μεγάλων δυνάμεων, οἱ ὅποιοι δὲν συγχωροῦσαν εἰς τὸν Καποδίστρια ὅτι συνεδέετο μὲ τὴ Ρωσία καὶ ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν κῆρουν ὄργανόν των. Τὸν κτηγόρησαν ὅτι ἦταν ρωσόφιλος. Ψέμμα. Ὁ Καποδίστριας δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο, παρὰ ἀγνός καὶ μόνον Ἑλληγ. Κανένας δὲν ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα τόσο ὅσο αὐτός. Ἐγνώριζε πάσες καὶ ποῖες δυσκολίες ἐμελλε νὰ συναντήσῃ ἐρχόμενος νὰ ὀργανώσῃ ἕνα λαὸ πὸν εὕρισκετο σὲ μακροχρόνια ἀναρχία ἔπειτα ἀπὸ ἐξοντωτικὸ πόλεμο.

Ὅταν ἐπῆγε στὴν Πετρούπολη, ἔπειτα ἀπὸ τὸ διορισμὸ του στὴ θέση τοῦ Κυβερνήτη, γιὰ νὰ χαιρετήσῃ τὸν Τσάρο καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ δεχθῇ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸ ἔξω πὸν εἶχε στὴ ρωσικὴ Αὐλή, συνητήθη πρῶτα μὲ τὴ μητέρα τοῦ Νικολάου Α', χήρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', τοῦ προστάτου τοῦ Καποδίστρια. Ἡ Μαρία Θεοδωρόβνα προσπάθησε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ:

— Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ εἶπε, μὴν πάτε στὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὴν μπορεῖ νὰ σᾶς δολοφονήσουν!

Εἰς τὰ λόγια αὐτά, πὸν φαίνονται σὰ μὴ προφητεία, ὁ Καποδίστριας ψύχραμα ἀποκρίθηκε:

— Μεγαλειοτάτη, ἀλλὰ σκεφθῆτε ὅτι ἀν ἀρνηθῶ καὶ αὐρισ ἡ Ἑλλάς καταστραφῇ, τί θὰ ποῦν γιὰ μένα; Μπορῶ ἐπὶ τέλους νὰ προσφέρω εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴ θυσία τοῦ γέρικου κορμιοῦ μου!

Καὶ δὲν ἀργῆσε τὰ μοιρὰ αὐτὰ λόγια νὰ πραγματοποιηθοῦν!

Ἦν ἔκαμε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Καποδίστριας, σὲ δικστήματα λιγώτερο ἀπὸ τέσσαρα χρόνια, δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ γράψῃ κανεὶς εἰς ἕνα πρόχειρο, σύντομο σημείωμα. Δυστυχῶς δὲν γράφηκε ἀκόμη μία πλήρης ἱστορία τοῦ Κυβερνήτου καὶ δὲν ἐμελετήθηκε σοβαρὰ τὸ πολύτιμο καὶ πολύμορφο δημιουργικὸ του ἔργο.

Ἦν βρῆκε ἔταν ἦλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα: Ἦν ἕνας χάος. Γκρεμίσματα ὕλικὰ καὶ ἠθικὰ. Ἦν ἔπειτ' ἀπὸ ἕναν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπο, πού ἐξήντησε κάθε ἰκμάδα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐκαλεῖτο ὁ ἄνθρωπος αὐτός νὰ φτιάσῃ Κράτος, νὰ τὸ ὀργανώσῃ, νὰ δώσῃ, τέλος, πνοὴ εἰς ἕνα πτώμα.

Τὰ ταμεῖα δὲν εἶχαν οὔτε μιὰ πεντάρα. Ὑπουργεῖα, ὑπηρεσίαι, σχολεῖα, τίποτε δὲν ὑπῆρχε. Ἦν πρεπε νὰ τὰ δημιουργήσῃ ἑλα, νὰ βγάλῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ χάος τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τὸ κατώρθωσε. Πῶς; Ἔργαζόμενος νύκτα καὶ ἡμέρα, κοιμώμενος τέσσερες μόνον ὥρες καὶ διευθύνων τὰ πάντα αὐτοπροσώπως. Ἦν διάλεξε μερικοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες, οἱ ὅποιοι ἀφωσιώθησαν εἰς τὸ ἔργο του.

Ἄλλὰ εἰς τὸ σημεῖο αὐτὸ εὗρηκε τὴν πρώτη ἀντίδραση. Οἱ κοτζαμπάσηδες, οἱ πρόκριτοι καὶ μερικοὶ γραμματισμένοι καὶ μικροπολιτικοὶ δὲν χώνευαν τὸ γεγονός ὅτι προτίμησε κι' ἔδωσε καλύτερη θέσι σὲ μερικοὺς ἄλλους, ὅπως εἰς τὸν περίφημο σοφὸ καὶ πατριώτη Ἀνδρέα Μουστοξύδη. Ἦν ἔπετέθησαν κατὰ τῶν διακεκριμένων Ἑπτανησίων πού πῆρε μαζί του ὁ Καποδίστριας γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὸ πολύτροπο ἔργο του. Καὶ τοὺς κατηγόρησαν ὡς «ψωρᾶρχοντας Βενετοιάδους» καὶ ὡς ριφιθέντας εἰς τὸ ροκάνισμα τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους! Καὶ ὅμως τίποτε δὲν ἦταν συκοφαντικώτερο ἀπ' αὐτό. Ὁ Μουστοξύδης, καὶ ὅλο τὸ διάστημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, εἰργάζετο εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰς δραστήρια γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς, ὥστε ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία τὸν παρακολουθοῦσε μὲ τοὺς κατασκοποῦς τῆς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπίσημα δοκουμέντα πού ἐδημοσίευσεν. Καὶ οἱ ἄλλοι Ἑπτανήσιοι ἦσαν ἐπίσης διαπρεπεῖς καὶ εἰδικοί γιὰ τίς θέσεις πού τοὺς ἔδωσε.

Ὁ λαός, οἱ ἀληθινοὶ Ἕλληγες, δὲν ἐπλανώοντο. Ἦσαν μὲ τὸ «Μπάραμπα Γιάννη», ὅπως ἔλεγαν τὸν Κυβερνήτη, γιὰ τὸν ὅποιον εἶχαν ἀληθινὴ λατρεία. Γι' αὐτὸ τὸν ἐκλα-

φαν ἀληθινά, τὴν τραγικὴ ἡμέρα πού σφαιρέσεν ἑλληνικὲς σταμάτησαν γιὰ πάντα τὴν εὐγενικὴ καρδιά του.

Ἦν βλαβία δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι ἦταν ἀλλ' ἄνθρωπος ὁ Καποδίστριας, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ὁμολογήσῃ ὅτι σὲ μιὰ τέτοια κοσμογονία πού βρέθηκε, δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς ἄλλος νὰ διοικήσῃ καλύτερα. Ἦν ἴσως, τῆ στιγμῇ ἐκείνῃ, ἡ Ἑλλάς νὰ ἤθελε ἕνα Δικτάτορα καὶ ὄχι ἕνα διπλωμάτη, γιὰ νὰ συγκρατήσῃ τίς πρώτες δριμὲς τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ εἶπε κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ ἕνας ποιητής, καὶ οἱ ποιητὰί κάποτε εἶναι προφηταί. Εἰς τὰς «Συνδιαλέξεις» τοῦ Γκαίτε μὲ τὸν Ἐκκερμαν, ὁ Ἐκκερμαν διηγεῖται ὅτι τὸ βράδυ τῆς 2 Ἀπριλλίου 1829 ὁ Γκαίτε τοῦ εἶπε:

«Θέλω νὰ σοῦ ἀποκαλύψω ἕνα πολιτικὸ μυστήριον, πού θὰ ξεσκεπασθῇ ἀργὰ ἢ γρήγορα. Ὁ Καποδίστριας δὲν θὰ μείνῃ γιὰ πολὺν καιρὸ κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Γιατὶ τοῦ λείπει ἕνα προσὸν ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ τέτοια θέση: δὲν εἶναι στρατιωτικὸς. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα πολιτικοῦ ἀνδρός, ὁ ὅποιος νὰ μπόρεσε νὰ ὀργανώσῃ ἕνα Κράτος πού βρισκόταν εἰς ἐπικινδύναση, καὶ νὰ ὑποτάξῃ στρατιώτας καὶ στρατηγούς. Μὲ τὸ σπαθὶ σὲ χέρι, ἐπὶ κεφαλῆς ἕνός στρατεύματος, μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ τὸν ὑπακούσουν. Ἀλλὰ χωρὶς αὐτό, τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο. Ἦν ὁ Ναπολέων δὲν ἦταν στρατιωτικὸς, δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν ὑπερτάτη δύναμη. Ὁ Καποδίστριας δὲν θὰ μείνῃ πολὺ εἰς τὴν πρώτη γραμμῇ. Σοῦ προλέγω τὸ γεγονός αὐτό, καὶ θὰ τὸ ἴδῃς πραγματοποιούμενον. Εἶναι μέσα εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ γίνῃ!»

Ἦν προφητεία τοῦ μεγάλου ποιητοῦ δὲν ἀργήσῃ νὰ πραγματοποιηθῇ πολὺ τραγικώτερα ἀπ' ὅ,τι προεῖπε. Οὔτε ὁ Καποδίστριας ἄλλως τε ἀγνοοῦσε τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἐπαγγέλματος. Τὴν παραμονὴ τῆς ἡμέρας τῆς δολοφονίας του, ἔγραψε εἰς τὸ φίλο του καὶ μεγάλο φίλο τῆς Ἑλλάδος, τὸν Ἐλβετὸν Ἐϋνάρδο: «Οὔτε ὁ φόβος τῶν ραδιουργιῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν, οὔτε τὰ γραφόμενα εἰς τὰς ἐφημερίδας θὰ μὲ κάμουν νὰ λοξοδρομήσω ἀπὸ τὴν πορεία μου. Ἦν ἄς γράψουν, ὅς ποῦν ὅ,τι θέλουν, ἀλλ' ἐπὶ

τέλους οἱ ἄνθρωποι δὲν κρίνονται ἀπ' ὅσα γράφονται ἢ λέγονται ἐναντίον των, ἀλλ' ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῶν πράξεόν των. Ἦν ἰσχυρόμενος ἀπὸ τὸ δόγμα αὐτό, ἔζησα στὸν κόσμο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τῆ στιγμῇ αὐτῇ καὶ τὰ κατάφερα καλὰ ἕως τώρα. Μοῦ εἶναι λοιπὸν ἀδύνατο τῆ στιγμῇ αὐτῇ ν' ἀλλάξω δρόμο. Θὰ κάμω τὸ καθήκον μου καὶ ὅς γίνῃ ὅ,τι θέλει».

Ἦν τὸ τελευταῖο του γράμμα, ἡ πολιτικὴ του διαθήκη, ἡ ζωγραφιὰ ὅλης τῆς ζωῆς του καὶ ὅλης τῆς δράσεώς του.

Τὸ πρῶτ' ἡμέρας ἡμέρας, ξεκίνησε, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν καθημερινὴν ἐργασία του, γιὰ νὰ λειτουργηθῇ, κατὰ τὴ συνήθειά του, εἰς τὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ὁταν ἐπλησίαζε εἰς τὴν πόρτα, διέκρινε δύο ἐπιλοφόρους. Ἦσαν παιδιὰ μιᾶς ἀπὸ τὰς πρώτας οἰκογενείας τῆς Ἑλλάδος, πού προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίαι εἰς τὴν πατρίδα: δυὸ Μαυρομυχαλαί. Ὑψλωμένοι ἀπὸ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον γέννησε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἡ αὐστηρῇ διαγωγῇ τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν πατέρα των, καὶ σπρωχόμενοι ἀπὸ τοὺς ὑπόλους ἐχθροὺς τοῦ Κυβερνήτου, μόλις εἶδαν τὸν Καποδίστρια, ρίχθηκαν κατὰ πᾶν του. Ὁ ἕνας τὸν πυροβόλησε εἰς τὸ κεφάλι, ὁ ἄλλος ἐκάρφωσε τὸ μαχαίρι του εἰς τὸ στήθος του.

Ἦν σκηνὴ ἔγινε μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα, ὥστε κανεὶς ἀπὸ τοὺς παρόντας νὰ μὴν προφθάσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς δολοφόνους νὰ ἐκτελέσουν τὸ πατροκτόνο ἔργο τῆς δολοφονίας τοῦ πατέρα τῆς πατρίδος. Καὶ ἐσωριάσθη νεκρὸς εἰς τὸ κατώφλι τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐκεῖνος πού δειχθῆκε ὁ ἀγνότερος πατριώτης καὶ δαπάνησε ὅλη τὴν ζωὴν του γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος!

Οἱ λίγοι, ἀλλὰ ἐπιδέξιοι ἐχθροὶ του, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κοραῆ, ἐπανηγύρισαν τὴν «ἐξόντωσι τοῦ τυράννου», ἀλλ' ὁ λαός, ἡ ἀληθινὴ Ἑλλάς, τὸν ἐκλαυσε μὲ πικρὰ δάκρυα, ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἡ τραγικὴ εἰδησιὴ ἔκανε τὴν ὀλιβερῶτερη ἐντύπωση καὶ ἐξημέρωσε ἠθικῶς ὅχι λίγο τὸ νεοδημιουργημένο ἑλληνικὸ κράτος.

Ὁ διάσημος Γάλλος λόγιος Βιλλεμαὶν ἐπλεξε τὸν ὕμνον τοῦ Καποδίστρια ὅχι μόνον ὡς διπλωμάτου καὶ πολιτικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄν-

θρώπου τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὀμιλητοῦ μοναδικοῦ, ἀριστοκράτου ἀληθινοῦ. Καὶ ὁ Βιλλεμαὶν συνεδέετο στενωτάτα μαζί του.

Ὁ ἄλλος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχής τῆς Πελοποννήσου, στρατηγὸς Σινάιδερ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐγνώρισε καὶ τὸν ἐξετίμησε κατὰ τὴν συνεχῆ συνεργασίαν των, γράφει διὰ τὸν Καποδίστρια:

«Ἦν φιλοδοξία τοῦ κόμητος Καποδίστρια ἀπετελεῖτο ἀπὸ πατριωτισμὸ καὶ ἀποσίωση τοσοῦτο μᾶλλον ἀληθινῇ, καθόσον μόνος αὐτὸς ἦταν ἱκανὸς νὰ καταλάβῃ τὰς ἀνάγκαις τῆς χώρας καὶ νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν ἀναρχία. Ἦν ἐκυβέρνησε ὅπως ἐπίστευεν ὅτι ἔπρεπε νὰ κυβερνήσῃ, παλαίων ἀδιακόπως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων μερικῶν οἰκογενειῶν καὶ μερικῶν ἀτόμων».

Ἦν ἕνας ἄλλος σύγχρονος, ὁ ὁποῖος τὸν ἐγνώρισε ἐπίσης καλὰ, ὁ ἄλλος ναύαρχος Δὲ Ριγνὸ, ὁ νικητὴς τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου, εἰς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν μίλησε γιὰ τὸν Καποδίστρια τὴν 21 Μαρτίου 1832 κι' εἶπε μετὰ τῶν ἄλλων:

«Ὁ Καποδίστριας ἦταν ἕνας ἄνδρας κομμένος κατὰ τὸ ἀρχαῖο καλούπι, ἂν μπορῶ νὰ ἐκφρασθῶ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Εἶχε ὅλας τὰς ἀρετάς, καὶ ἴσως ὅλα τὰ πάθη πού χαρακτηρίζουν τοὺς ἀρχαίους».

Ὁ ἄλλος ἀνδρὸς Στουρδζας, δικκεκριμένος Ρωμῶνος συγγραφεὺς, ὀμιλῶν διὰ μακρῶν περὶ τοῦ Καποδίστρια, τελειώνει ἔτσι:

«Ἦν ὡς στρατιώτης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς. Ἦν δὲ παρεγνωρίσθη ζῶν καὶ μετὰ θάνατον ἀκόμη, εἶναι, νομίζομεν, καιρὸς πλέον, τώρα πού ὅλα τὰ πάθη ἐσώπασαν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληγες μὲ μιὰ ψυχὴ χαιρέτησούν εἰς τὸ πρόσωπό του μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας δόξαις τῆς φυλῆς των».

Εἶναι δυστυχῶς πικρὴ ἀλήθεια, ὅτι καὶ ζωντανὸν καὶ πεθαμένον τὸν παρεγνώρισαν οἱ Ἕλληγες. Ἦν ἕως τώρα, μόνον μιὰ προτομὴ ἔχει στηθῆ εἰς τὸν Ἐθνικὸ Κήπον, καὶ αὐτὴ μὲ χρήματα τοῦ Ἐλβετοῦ θαυμαστοῦ τοῦ Ἐϋνάρδο! Καὶ σήμερα στήνεται ἔξω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον ἕνας ἀνδριάς πού δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιβολῆς, θέσεως καὶ τέχνης, γιὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην πού ὀφείλει ὁ ἑλληνισμὸς ὀλόκληρος εἰς τὸν πρῶτο μεγάλο Κυβερνήτην του, πού καὶ τὴ ζωὴν του ἐθυσίασε γιὰ τὴν πατρίδα του.

ΝΕΚΡΟΣ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ

(EUROMA)

Βαθὺ τὸν λάκκο ἀνοίξανε καὶ μέσα τὸν ἐρίξανε
στὴν κατακόκκινη πλαγιά τῆς ἔρημης τῆς λαγκαδιᾶς,
ποὺ ζέστες τὴν ἀνάβουνε καὶ κίθε πλάσμα κάβουνε,
στὴ χώρα τὴν ἀπρόκοπη τῶν βράχων καὶ τῆς ἀμμουδιᾶς.

Ἐκεῖ μονάχο κ' ἔρημο στὴν πυρωμένη ἔρημο
τὸν ἄφησαν κ' ἐφύγανε μὲ μαύρη λύπη στὴν ψυχὴ
κι' ὅταν ἡ νύχτα πλάκωσε, σὰν ψαλμουδιές ἄκουσε :
ἐφαλλαν τὰ νεκρώσιμα ὁ ἄνεμος μὲ τὴν βροχή.

Κ' ἐκεῖ στῆς γῆς τὴν ἄκρια, τὰ μαύρα δάση τ' ἄγρια
κι' ἀντίλοιποι ποὺ ἀπὸ σπηλιές σ' ἄλλες σπηλιές πηδοῦνε
μ' ἀνέμους ποὺ γυρίζουνε, σφουρίζουνε καὶ μουγγρίζουνε,
στὸν τάφο τὸν ἐρημικὸ τὴ νύχτα τραγουδοῦνε !

Κι' ὅταν οἱ μέρες παίρνουνε καὶ φλογισμένες δέρνουνε
τὴν ἐρημιᾶ, κι' ὁ οὐρανὸς παίρνει χαλκοῦ τὸ χρῶμα,
θρηνολογᾶ καὶ δέρνεται στὸ φύλλο ποὺ μαραίνεται
κίλοιο στοιχὸ γιὰ τὸν νεκρὸ ποῦναι ἔρημος στὸ χῶμα.

Ἄνθρωπος δὲν ἐπάτησε, ἀγορὴ δὲ σταμάτησε
κεῖ ποὺ κοιμήθηκε νεκρὸς ὁ ξένος κ' ἡσυχάζει
ἔχει τ' ἀστέρι σύντροφο καὶ φίλο του τὸ σύννεφο
καὶ τὴ βροχούλα ποὺ γι' αὐτὸν θρηνεῖ κι' ἀναστενάζει.

Κεῖ-πέρα ποὺ γυρίζουνε οἱ ντίγγοι (1) καὶ μουγγρίζουνε,
καὶ τὰ πουλιά ἀπὸ ψηλά φωνάζουνε καὶ περνοῦνε,
ποτέ δὲν τὸν ξυπνήσανε, δὲν τὸν ἀνησυχίσανε
ἄσοι κοιμοῦνται σὰν αὐτόν, ποτέ τους δὲν ξυπνοῦνε.

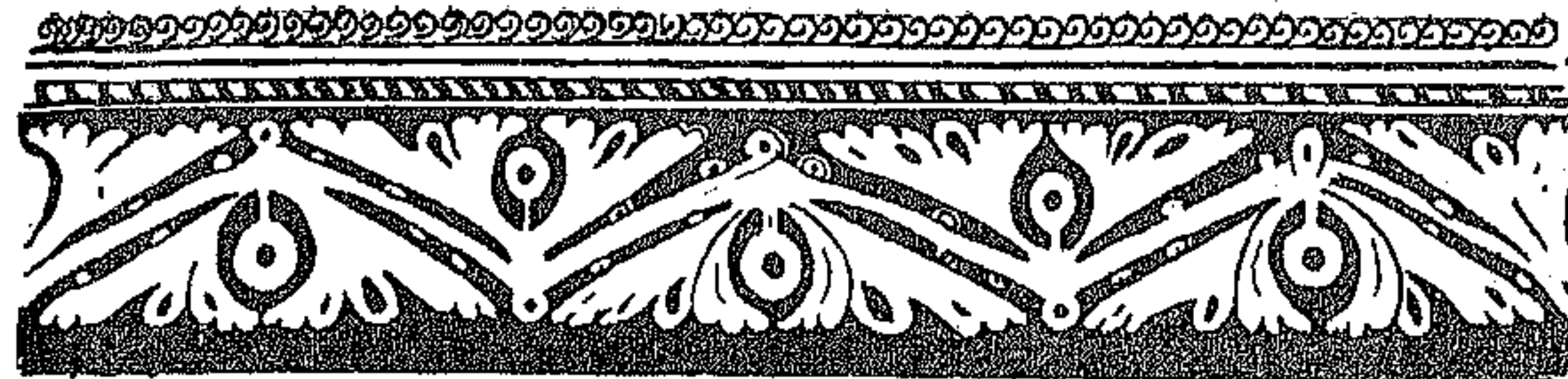
Μὲ τὴ καμὸ ἢ μαννούλα του κ' ἡ ἔρημη γυναικούλα του
προσμένουνε ν' ἀκούσουνε, νὰ δοῦν τὸ γυρισμὰ του !
Ποιὰ λυγερὴ μαράθηκε γι' αὐτόν ἐδῶ ποὺ χάθηκε
καὶ δὲν ἐξαναπέρασε ἀπ' τὸ κατάλυμά του !

Καμηοὶ καὶ πόνοι πάσανε, μαζί του τοὺς ἐθάψανε,
σὰν πέρασε τὸν ποταμὸ κ' ὄλοι οἱ νεκροὶ περνοῦνε.
Τὸν κοίμισεν ὁ Θάνατος, ὕπνος βαρὺς, ἀθάνατος
χωρὶς τυράννους ὄνειρα νὰ τότε τυραννοῦνε.

(Ἀπὸ τὸ Ἄγγλικό)

ΔΗΜ. ΣΤΑΗΣ

(1) Ἄγρι-ἀσκυλοὶ τῆς Αὐστραλίας, ποὺ κέρτουν μέσα στὰ κοπάδια σὰν τοὺς λύκους.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ (*)

1849 - 1896

Μόλις τελείωσε τὴ σχολὴ τῆς Χάλκης, πέ-
ταξε τὰ ράσα. Ἐίχε πιά ἐντελῶς συνειδητο-
ποιήσει πόσο τὸ περιοριστικὸ τῆς σκέψεως
καὶ τῆς ζωῆς ἱερτικὸ ἐπάγγελμα τοῦ εἶταν
ξένο κι' ἀποκρουστικόν. Ἡ ἀνάγκη νὰ μὴν
καταδικάσῃ τὸν ἑαυτὸ του σ' ἕναν ὀλοκλη-
ρωτικὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ θάνατο εἶταν
τόσο ἐπιτακτικὴ, ὥστε γιὰ μὴ φορὰ τὴν ἔλεγε
νὰ προδοῖ καὶ σὲ μιὰ ἐπικρατικὴ πράξη.

Ὁ Γεώργιος Ζηρῆς τὸν ἐστειλε στὰς
Ἀθήνας, ὅπου ἐγράφηκε στὴ Φιλοσοφικὴ
Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ παρουσίασε
στὸ Βουτσιναιὸ Διαγωνισμὸ τοῦ 1874 τὸν
«Κόδρο», ἕνα ἐπικὸ ποίημα ἄμεσα ἐπιρρε-
σμένο ἀπὸ τὴν ποίησιν τοῦ Σούτζου. Μὴ ἡ
ρητορικότητά του εἶταν κάπως συγκρατημέ-
νη, ἡ σύνθεσή του ὄχι ὑπερβολικὰ χαλαρὴ,
ὁ στίχος του ὀρθός. Οἱ κριταὶ τοῦ διαγωνι-
σμοῦ, ποὺ ἦταν συνειθισμένοι νὰ διαβάζουν
ἀτελεύτητες ἀνοησίες καὶ ποὺ εἶχαν κ' ἐλά-
χιστες αἰσθητικὰς ἀξιότητες, δὲν εἶχαν ἀνάγκη
ἀπὸ πολλὰ προσόντα γιὰ νὰ θαυμάσθουν.
Ἐνθουσιασθηκάν με τὴν ἀψογή καθαρῶς
καὶ βράδευσαν τὸν «Κόδρο» μὲ ζωηρό-
τατους ἐπὶ λόγους. Ἡ βράδευσις αὐτὴ ἕνεκεν
ἀγνώστου νέου προέκλεσε συζητήσεις. Ὁ
Βιζυηνός, τοῦ ὁποίου ἡ εὐκισθησιὰ πικρυνό-
ταν καὶ προσβαλλόταν πολὺ εὐκολὰ ἀπὸ
κάθε ἀντίδραση, ἀπήντησε μ' ἕνα σαρκερὶκὸ
ποίημα ποὺ δημοῦργησε γύρω του μὲ ἀτμό-
σφαιρα ἐχθρότητας.

Ἄν τὸν ἱκανοποιῶσε καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ
Πανεπιστήμιον καὶ ἕτερα ἀπὸ λίγο, μὲ τὴ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον

συνδρομὴ πάντι τοῦ Ζηρῆ, ἐφυγε στὴ
Γερμανία, ὅπου ἔγινε τέλεια κάτοχος τῆς
γερμανικῆς γλώσσας καὶ παρηκολούθησε γιὰ
ἄρκετὰ χρόνια στὰ κυριώτερα Πανεπιστήμια
διαφόρων πόλεων μαθήματα φιλοσοφίας καὶ
φιλολογίας. Γνώρισε ἀπὸ κοντὰ ἀρκετοὺς με-
γάλους γερμανοὺς σοφοὺς κι' ἐπιστήμονες,
καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸν συμπάθησαν καὶ
τὸν ἐξετίμησαν. Ἐλάχιστοι Ἕλληνες συγγρα-
φεῖς ἀπέκτησαν μιὰ μὲρψωσιν τόσο πλούσια
καὶ τόσο γερὰ θεμελιωμένη σὰν τὴ δική του.
Ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὸ 1876, ἐστειλε στὸ Βου-
τσιναιὸ Διαγωνισμὸ καὶ μιὰ δευτέρη συλλογὴ
στίχων «Ἄρες, Μάρες, Κουκουνάρες»,
ποὺ κι' αὐτὴ βραβεύθηκε καὶ στὴν ὁποία
ἔδωκε, ἕτερα ἀπὸ τὴ βράδευσις, τὸν ἐπίσημο
κι' ἀριστοκρατικὸν τίτλον «Βοσπορίδες Ἀθ-
ραι». Ἡ συλλογὴ ὅμως αὐτὴ, ὅπως ἄλλωστε
κι' ὁ «Κόδρο», δὲν τυπώθηκε ποτέ. Ὁ
Βιζυηνός ζητοῦσε μάταια συνδρομητάς γιὰ
νὰ ἐκδώσῃ τὰ ἔργα του. Ὁ κόσμος, ὁ λίγος
κόσμος ποὺ περκαλοῦσεν τὴ λογοτεχνία,
τὸν ἐκτιμοῦσε, ἀλλὰ ψυχρὰ. Ὁ Βιζυηνός
ποτέ δὲν ἀγκηθήθηκε. Δὲν εἶταν ρομαντικὸς
γιὰ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ρομαντικῆς μανίας,
κι' ἀργότερα, εἶταν διαπίστωσε τὴν προσωπι-
κότητά του, οἱ περκαρῶσεις του πρὸς τὴ
λόγια σχολή, οἱ ἐπιφυλάξεις του καὶ οἱ ἐν-
δοιασμοὶ του, ἐμπόδιζαν τοὺς νέους ν' ἀντι-
ληφθοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ ἔργου του καὶ νὰ ἐν-
θουσιασθοῦν.

Ἀπὸ τὰ λίγα ὅμως ποιήματα ποὺ δημο-
σιεύθηκαν μέσα στὴν ἐκθεσὴ τῶν κριτῶν
τοῦ διαγωνισμοῦ, μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματί-
σῃ τὴ γνώμη ὅτι στίς «Βοσπορίδες Ἀθ-

ρες» είχε ακόμα πολύ λίγο προοδεύσει από τον «Κόδο», ότι η άτομική του νότα ξεχώριζε ακόμα μόνον πολύ άμυδρά, κι' ότι η συλλογή αυτή θα ενδιέφερε μονάχα σαν ένα δοκουμέντο για τη μελέτη όλης της εξέλιξής του.

Τό 1880 πέρασε λαμπρά τις διδακτορικές του εξετάσεις και γύρισε στας 'Αθήνας, για να ξαναφύγη πάλι και να ταξιδέψη στη Γαλλία και στην 'Αγγλία. Στο Παρίσι μετέφρασε μόνος του γαλλικά το διήγημά του *Τό άμάρτημα της Μητρος μου*, και η «Nouvelle Revue», το περιοδικό που διηύθυνε η Juliette Adam, το δημοσίευσε. 'Αργότερα δημοσίευσαν και γερμανικά περιοδικά ποιήματά του, τό όποια κρίθηκαν μ' εύμενία. Αυτό δέν σημαίνει φυσικά ότι απέκτησε, κι' ούτε ότι τό ταλέντο του μπορούσε να του προσκομίση, μιά διεθνή φήμη· άλλ' όπωσδήποτε δέν πέρασε έντελώς άπαρατήρητος. Τό 1884, στό Λονδίνο, χάρις και πάλι στη γενναιοδωρία του Ζαρίφη, κατόρθωσε επί τέλους να τυπώση ένα βιβλίο, την ποιητική του συλλογή *'Ανθίδες Αΰραι* όπου έκδηλώνεται πιά ώριμο τό ταλέντο του και πού είναι, μαζί με τό διηγήματά του, τό έργο του πού τον αντιπροσωπεύει.

Οί *'Ανθίδες Αΰραι* δέν άρεσαν στας 'Αθήνας. Κλώνιζαν πάρα πολύ τις άναγνωστικές συνήθειες του κοινού και των επίσημων κριτικών. Οί κριτικοί άναγνώρισαν στη συλλογή αυτή κάποια αξία, άλλ' έκφράσανε προπάντων επιφυλάξεις. Οί νέοι περίμεναν τό γλωσσικό άναμορφωτή, ζητούσαν πολύ περισσότερο τη μορφική από την ουσιαστική άλλαγή, πρόσεζαν βέβαια την ιδιορρυθμία των ποιημάτων, και την πρωτοτυπία των διηγημάτων, άλλ' έμειναν άπαθείς. 'Ο Βιζυηνός υπέστη την άπομόνωση όλων εκείνων πού διατάζουν κι' άμφιταλαντεύονται, πού προσφεύγουν σε συμβιβασμούς, πού ξεπερνούν την εποχή τους ένώ σύγχρονα μέγουν και πίσω της, πού δέν τολμοϋν να καθορίσουν την κατεύθυνσή τους.

Όταν γύρισε στας 'Αθήνας, οι φιλολογικοί κύκλοι τον υπεδέχθησαν σχεδόν με άδιαφορία. Δέν του έδειξαν σχεδόν τίποτε περισσότερο από άνοχή. Τόν τοποθετούσαν ανάμεσα στους μέτριους πού δέν μπορεί κανείς βέβαια να τους άγνοήση έντελώς, άλλ' οι όποιοι δέν αξίζουν και να προκαλέσουν ιδιαίτερο

ένδιαφέρον. Δέν παρουσιάσθηκε κανένας χορηγός για να έκδώση τά έργα του τά νεανικά πού έμεναν ακόμα άτύπωτα, και τά μελλοντικά πού κυοφορούσε μέσα στο ναύ του. Μόνον τό περιοδικό «'Εστία» δέχθηκε να δημοσιεύη τακτικά τις μελέτες του και τά διηγήματά του, και μερικά από τά νέα του ποιήματα, κ' επέμενε μ' ένα σθένος, πού την τιμή στην άπόφασή της αυτή, αν και λάμβαναν άπειρες προφορικές κ' έγγραφες διαμαρτυρίες, γιατί φιλοξενούσε τέτοιες άηθίες! 'Η έντελώς τυπική άναγνώριση των φιλολογικών κύκλων, ή όποία συνοδευότανε από τους μορφασμούς και τις δογματικές καταδικές του κοινού, δέν μπορούσε παρά ν' άπογοητεύση πικρότατα τό Βιζυηνό. Είχε συνείδηση της αξίας του, του κάτι καινούριου και σημαντικού πού προσέφερε. Είχε την πεποίθηση ότι τό ταλέντο του και ή λαμπρή του αισθητική, λογοτεχνική και φιλοσοφική μορφωση ώφειλαν να του εξασφαλίσουν τό γενικό θαυμασμό και μιά έντελώς έξαιρετική θέση ανάμεσα στους λογοτέχνες. Κυριεύθηκε από μιά θανάσιμη άδημονία και μελαγχολία, από τό συναίσθημα ότι ή ζωή του ήταν μιά χρεωκοπία. 'Αρχισε να γράφη πιά μόνον σπάνια. Σέ τί είχαν ώφελήσει τόσες ικανότητες, τόσες σπουδές, τόσα ταξίδια, ή δημιουργική του όρμή; 'Ανέβλυσε από μέσα του μιά έντονη νοσταλγία για ήρεμία, για τό χωριό του, μιά διάθεση έπιστροφής. Τά τελευταία του τραγούδια περιστρέφονται σχεδόν όλα γύρω από τό μνίστο του πόνου του ξενιτεμένου. 'Αν είχε βρή στας 'Αθήνας μιά θερμή άτιμόσφαιρα, θα είχε λιγώτερο έξιδανικεύσει τό χωριό του, «τό ύμορφο χωριό του» όπως τό λέει.

'Ίσως να πρέπη ν' άποδοθής σ' αυτήν την παραγνώρισή του, την έποχή πού τό ώριμο πιά ταλέντο του ήταν έτοιμο ν' άποδώσει τους πιά ζουμερούς καρπούς του, ή όλιγογραφία του και ή προσκόλλησή του στα χωριάτικα θέματα. Βέβαια, αν είχε γυρίσει στο χωριό του, ή ρηχότητα, τό μονότονο, και τό πρωτόγονο της χωριάτικης ζωής θα τον είχαν άνυπόφορα έννευρίσει και στενοχωρήσει, θα είχε αισθανθή και εκεί τον έαυτό του φριχτά δυστυχισμένο, και θα είχε επιθυμήσει μιά φυγή προς τά πιά πολιτισμένα περιβάλλοντα. 'Αλλ' ή ζωή μέσα στας 'Αθήνας, πού του είχε δειχθή παγερή κι' άφιλόξενη, τον συνέδεγε ψυχικά δ-

ALBERTO MIGNELLI

Η ΑΝΑΜΟΝΗ

λάνα πληκτικότερα με τον τόπο της καταγωγής του και των παιδικών του άναμνήσεων.

Έντιωμεταξύ είχε πεθάνει κι' ό Γεώργιος Ζαρίφης και, για πρώτη φορά στη ζωή του, ό Βιζυηνός γνώριζε και τις οικονομικές στενοχώριες, τις καθημερινές στερήσεις. Ζήτησε να διορισθή καθηγητής του Πανεπιστημίου· είχε όλα τά προσόντα, αισθανότανε τον έαυτό του

ικανό να διδάξη καλύτερα από πολλούς διορισμένους καθηγητές, και είχε κι' άπειρο ζήλο να έργασθής. Δέν τό επέτυχε. Δέν διορίσθηκε ούτε και καθηγητής Γυμνασίου, δηλαδή σε μιά θέση πολύ κατώτερη της αξίας του. 'Αναγκάσθηκε να δεχθή μιά άσήμαντη και κακοπληρωμένη θέση καθηγητού της δραματολογίας και της αισθητικής στο 'Όδείο 'Αθηνών.

Ἡ δυσφορία, ἡ ἀπογοήτευτή του ἔρθασαν σ' ἓνα σημεῖο ἀπογνώσεως. Κ' ἔξαφνα ἄρχισε νὰ διηγῆται γιὰ ἓνα μετῆλετο τὸ ὁποῖο θὰ τοῦ ἔφερνε τεράστια κέρδη, γιὰ ἓνα πεντάμορφο κορίτσι μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀρραβωνιασθῆ. Ἐκδηλώνονταν τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς τρέλλας, ἡ ὁποία ἐπέβαλε λίγα ἀργότερα νὰ ἐγκλεισθῆ στὸ Δρομοκαίτειο, ὅπου ἔζησε τέσσερα ἀκόμα χρόνια, ψυχικὰ πεθαμένος, κι' ὅπου πέθανε στὶς 16 Ἀπριλίου 1896.

Μερικοὶ βιογράφοι τοῦ θέλησαν ν' ἀποδώσουν τὸ τραγικὸ αὐτὸ τέλος στὸν ψυχικὸ κλονισμὸ πού εἶχε προκαλέσῃ ἡ παραγνώρισή του, ἄλλοι σ' ἓναν ἀτυχο ἔρωτα. Ἄς εἴμαστε πεζότεροι. Οἱ αἰτίες αὐτὲς ἐπιταχύνουν ἰσως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς τρέλλας, γονιμοποιοῦν τὸ σπέρμα, δὲν ἀρκοῦν ὅμως μόνες τους, προπάντων ἡ πρώτη, ὅσο κι' ἂν τυραννοῦν, γιὰ νὰ τρελλαθῆ ἓνας ἀνθρώπος. Εἶναι μάλιστα πιθανὸν νὰ συνέβῃ τὸ ἐναντίον. Ἡ προδιάθεσις στὴν τρέλλα πού εἶχε μέσα του, τοῦ μεγαλοποίησε τὴ σημασία τῆς γύρω του ἀντιδράσεως, τὸν ἐμπόδισε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ μὲ κάποια γαλήνια ἀδιαφορία καὶ ψυχραιμία, νὰ παλέψῃ ἀτάραχος γιὰ τὴν ἐπιβολή του, δυνάμωσε τὴ νευρικότητα, τὴ μελαγχολία καὶ τὴ δυστυχία του. Ὅσο γιὰ τὸν ἀτυχο ἔρωτα, καμμιά βιογραφία δὲν ἐπιμένει σ' αὐτὴ τὴν ἐκδοχή, δὲν διηγίεται λεπτομέρειες αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα, πού βέβαια θὰ ἦσαν γνωστὲς, ἂν ὁ Βιζυηνὸς τὸν εἶχε πραγματικὰ αἰσθανθῆ. Σήμερα, πού ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξε ὅτι καμμιά ἀρρώστεια δὲ φέρνει τὸ σίγμῃ τῆς ντροπῆς, δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει λόγος ν' ἀποκρύβεται ὅτι ὁ Βιζυηνὸς ἔπαθε ἀπὸ προλοῦσα γενικὴ παράλυσις, τὴν ὁποῖαν ἀπεκόμισε ἀπὸ κάποιαν ἀτυχοῦν συνάντησις καὶ περιπέτεια.

Στὸ Δρομοκαίτειο, σὲ στιγμὲς φωτεινῶν διαλείψεων, ἔγραψε ἀκόμα, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀνισόρροπους στίχους καὶ σὲ λογαριασμοὺς τοῦ «μεταλλείου» του, καὶ μερικὰ ποιήματα πού εἶναι τὰ πιὸ μουσικά, τὰ πιὸ συγκλονιστικά, τὰ πιὸ ἀγνὰ λυρικά του τραγούδια. Ἄλλ' ἡ κατάστασή του ὀλοένα χειροτέρευε, κι' ἀπλωσε στὸ νοῦ του, πρὶν νεκρωθῆ καὶ τὸ σῶμα του, ἓνα πυκνὸ, ἀπόλυτο κι' ὀριστικὸ σκοτάδι.

Ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ τοῦ Βιζυηνοῦ, πού τὸν ἄρπαξε στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, στέρησε

τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ πολύτιμα ἔργα. Μερικοὶ συγγραφεῖς μποροῦν νὰ πεθάνουν νέοι καὶ νὰ μὴν ἀφήνουν κενὸ ἔχουν δώσει τὸ οὐσιαστικώτερο τοῦ ἔσωτερου τους κόσμου. Ὁ Βιζυηνὸς εἶταν στὰ πρῶτα σκαλιὰ τῆς ἀνόδου του· τὸ ἔργο του ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι συμπληρωμένο. Δὲν χρειάζεται νὰ ἔχη κανεὶς ἐξαιρετικὴ κριτικὴ ὀξύδερκεια, γιὰ ν' ἀντιληφθῆ ὅτι ὁ Βιζυηνὸς δὲν δλοκλήρωσε τὸν ἑαυτό του, ὅτι τὸ ἔργο του, παρ' ὅλη τὴν ἀξία του, ἔμεινε κατώτερο ἀπὸ κείνο πού μποροῦσε νὰ γράψῃ, καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴν πιστέψωμε ὅτι, ἂν ἡ υγεία του τοῦ εἶχε ἐπιτρέψει, θὰ εἶχε ἀκόμα πολὺ ἐξελιχθῆ, κι' ὅτι θὰ εἶχε κατορθώσει, παρ' ὅλο τὸ ἀγῶνα περιβάλλον, νὰ ὑπερνικήσῃ ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες του.

Μόνον λίγοι πιστοὶ φίλοι συνόδεψαν τὴν κηδεῖα του. Ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Ἄρ. Κουρτιδης, ἐκ μέρους τοῦ Ὑπαιθίου Συλλόγου, ἐξεφώνησαν στὸ νεκροταφεῖο τὸν ἐπικήδειό του, καὶ στὸν τάφο του ἀκούσθησαν γιὰ πρώτη ἰσως φορὰ λόγια θερμοῦ κι' ἀνεπιφύλακτου θαυμασμοῦ γιὰ τὸ ἔργο του.

Στὸν λιτὸ τοῦ τάφο χαράχθησαν δυὸ μουσικοὶ σπαρακτικοὶ στίχοι ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα καθαρὰ λυρικά του τραγούδια :

Καὶ μονάχα ἀντηχοῦνε στὴ μαύρη σιγὴ
τὰ πικρὰ, τὰ πικρὰ μου τραγούδια.

* *

Οἱ λυρικές κραυγὲς εἶναι σπάνιες στὸ ποιητικὸ ἔργο του. Ἐννοῦμε τὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο ὑπερέχει τοῦ ποιητικοῦ. Ἡ ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἔσπρωχνε πρὸς τὴ στοχαστικότητα, τὴν ψυχολογικὴ ἀνάλυσις, τὴν παρατήρησις. Δὲν εἶταν ἐκστατικός. Εἶχε κ' ἐξαιρετικὰ ἀναπτυγμένη τὴν ὑπερηφάνεια τῶν συνασθημάτων του, εἴρισκε ἀδιάκριτο τὸ ἀμεσο ἑσκέπασμα τοῦ μουσικοῦ ἐγώ του. Τὸ λέει σ' ἓνα ποιήμα του :

Δὲν εἶναι ὁ κόσμος ὅλος ἀπαθής,
τ' ὁμολογῶ αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸν μου. . .
Μὰ ἔχει τόσους θλίψεις ὁ καθείς,
πού μόλις καὶ τὸν ἑαυτόν του
ἀδειάζει νὰ παρηγορῆ.
Ἦ' αὐτὸ τὴ θλίψη ὅπου πλημμυρεῖ
ὡς τῆς καρδίας μου τὰ βάρη,
κανεὶς, κανεὶς δὲν θὰ τὴν μάθῃ.

(Κρυμμένη θλίψις)

Ἦθελε εὐγενικὰ νὰ σκορπᾶ μόνον τὴν εὐθυμία καὶ τὴν χαρὰ. Ἡ ἀντίληψή του ὅμως

αὐτὴ ὀφείλεται ἐπίσης πολὺ καὶ στὴν ἐπιρροὴ τῆς λόγιας φαναριώτικης σχολῆς, τὴν ὁποῖαν οὐτε καὶ στὶς «Ἀτθίδες Αὖρες» ξεπέρασε ποτὲ ἐντελῶς. Ὁ Ἡλίας Ἰανταλίδης τὸν εἶχε διδάξει πῶς νὰ μετατρέπῃ σὲ ἀνάλαφρα πνευματῶδη παιχνιδίσματα τὶς πιὸ ἔντονες συγκινήσεις του. Ἔτσι ἐξομολογεῖται πολὺ σπάνια. Ἐὰ ποιήματά του, ὅπου ξεσπᾶνε πιά ὁ πόνος του, ἡ νοσταλγία του τοῦ ξενητεμένου γιὰ τὸ χωριὸ του καὶ γιὰ τὴ μητέρα του, ὅπου διακρίνεται, ἢ ὅπου τουλάχιστο νομίζομε ὅτι διακρίνομε, σὰν ἓνα ἀόριστο προαίσθημα τοῦ τραγικοῦ τοῦ τέλους, εἶναι σχετικὰ ἐλάχιστα. Στὰ ἐρωτικά του ποιήματα, καὶ στὰ ποιήματα ὅπου ἀφηγεῖται τὴν ἀπόδρασή του ἀπὸ τὸν κλῆρο, διατηρεῖ πάντα ἓναν τόνο ἐπιπόλαια κοροῖδευτικό. Ἐνα μόνον τοῦ ἐρωτικοῦ ποιήματι εἶναι θερμὸ, μουσικὸ καὶ παλμῶδες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔγραψε στὸ Φρενοκομεῖο :

Κι' ἀπὸ τότε πού θρηνώ
τὸ ξανθὸ καὶ γαλανό,
τὸ οὐράνιο φῶς μου,
μετεβλήθη ἐντός μου
ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου.

Μὰ τὰ λίγα ὑποκειμενικά του ποιήματα, καὶ κείνα ἀκόμα πού διαπνέονταν ἀπὸ μιὰ λυρικὴ ἀνάτασις, πού δὲν προσπαθοῦν ν' ἀποκρύψουν τίς συγκινήσεις του, πού μεταδίδουν ἔντονα τοὺς παλμούς του, κι' ὡς περιέχουν σποραδικὰ τοὺς ὠραιότερους καὶ μόνους πηγαίους καὶ μουσικοὺς του στίχους, δὲν εἶναι στὸ σύνολό τους τ' ἀρτιώτερά του, δὲν φθάνουν ποτὲ σὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ πρωτοτυπία, δὲν εἶν' ἐκείνα πού τὸν ἀντιπροσωπεύουν.

Ἡ ἀτομικότητά του ἐκδηλώνεται στὰ βαλλίσματα (ballades), στὸ εἶδος αὐτὸ πού, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴ σχετικὴ μελέτη τοῦ, τὸν εἶχε βαθύτατα γοητέψει, πού τὸ εἶχε μελετήσει μὲ ἰδιαιτέρη προσοχὴ καὶ πού πρῶτος τὸ μετέφερε στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τίς ballades μπόρεσε, χωρὶς καὶ νὰ διαρρήξῃ κάθε δεσμὸ μὲ τὴν προπαίδειά του, ἢ ὁποῖα εἶχε ἐνσταλαχθῆ μέσα του καὶ δὲν τὸν ἀφῆγε νὰ πετάξῃ ἐλεύθερος πρὸς τίς λυρικές κορφές, νὰ προσθέσῃ μιὰ δική του καινούρια νότα στὴν ἑλληνικὴ ποίησις καὶ νὰ ἐπιδείξῃ τὰ κυριώτερα του χαρίσματα. Ἐφευρίσκει ποικίλους ρυθμούς· προτιμᾷ τὸ μικρὸ ἀλόγιστο στίχο· ὁ δέκαπεντασύλλαβος δὲν εἶχε στὴν ἐποχὴ του ἀκόμα ἀναγνωρισθῆ, μὰ εἶναι πιθανὸν ὅτι

κι' ἂν τὸν εἶχε καλύτερα γνωρίσει, δὲν θὰ τοῦ εἶχε ἀρέσει. Ἀναζητᾷ μορφικὲς ἰδιορρυθμίες. Ὁ στίχος του δὲν εἶναι πάντα τέλει ἀπιμελημένος, τὸν χαλαρώνουν μερικὲς ἀπροσεξίες καὶ χαλαρότητες, ἀλλ' ἔχει συχνὰ μιὰ μελωδικότητα καὶ κυλᾶ γοργὰ καὶ μὲ χάρη. Ἡ ρίμα του εἶναι πλούσια κ' εὐχηχῆ, ἢ σύνθεσις καὶ ἢ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν βαλλισμάτων του σφιχτοδεμένη καὶ συχνὰ ἀριστουργηματικὴ. Οἱ σκοποὶ (refrains) ἐπανέρχονται μὲ μιὰ γοητευτικὴ ἁρμονία.

Ἐννοῦμε τὸ περιεχόμενον τῶν βαλλισμάτων, τὸ ἀνεκμετάλλευτο τοῦ εἶδους αὐτοῦ στὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸ ἀδέσμευτό του ἀπὸ πρότυπα, ἐπέτρεψεν στὸ Βιζυηνὸ νὰ μεταχειρισθῆ σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα τὴ δημοτικὴ χωρὶς τύψεις κ' ἐνδοιασμοὺς καὶ μὲ μόνον μερικὲς ὀρθογραφικὲς παραχωρήσεις. Βέβαια ἡ δημοτικὴ του εἶναι φτωχὴ κι' ἀπλαστή, δὲν τὴν καλλιέργησε γιὰ νὰ τὴν ὑψώσῃ σὲ λογοτεχνικὴ γλῶσσα, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ μπορῆ ἔστω καὶ νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν ἀνεπαρκῆ καὶ κάπως ἰδιωματικὴ, ἀλλ' αἰσθητικὴ δημοτικὴ τῶν Ἑφτανήσιων, εἶναι συχνὰ ἀκατάστατη, ἀλλὰ πάντα προσδίνει μιὰ ελλικρινεῖα στὰ βαλλίσματα, ἀπὸ τὴν ὁποῖα στεροῦνται πολλὰ ἀπὸ τὰ ὑποκειμενικά του τραγούδια πού εἶναι τὰ περισσότερα γραμμένα στὴν καθαρὴ γλῶσσα. Ἐὰ βαλλίσματα ἔχουν ἀναγκαστικὰ ὡς περιεχόμενον ἓνα θέμα, κι' ὄχι συνεισθήματα· αὐτὸ συμφωνοῦσε ἐντελῶς μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Βιζυηνοῦ καὶ μὲ τὴν ποιότητα τῆς φαντασίας του, πού εἶταν προπάντων πλαστικὴ καὶ πολὺ λίγο μουσικὴ.

Ἡ χαρακτηριστικὴ ποίησις τοῦ Βιζυηνοῦ εἶναι μιὰ ποίησις ἐγκεφαλική, ὅπως εἶναι καὶ ἡ λόγια ποίησις. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ λόγια ἐγκεφαλικὴ ποίησις ἔμεινε ἀνούσια καὶ κούφια, ρητορικὴ καὶ ψευτορωμαντικὴ, ὑπόδουλη στὰ παραγεμίσματα καὶ στὶς περιττὲς ἐπαναλήψεις, ὁ Βιζυηνὸς κατόρθωσε, ἀποφεύγοντας τὰ λάθη τῶν καθαρευουσιάνων καὶ γενικὰ κάθε ἀντιαισθητικὸ ὀλισθημα, νὰ γίνῃ ἀρκετὰ κύριος τῆς μορφῆς καὶ νὰ δώσῃ τραγούδια μὲ οὐσία. Ἐξύψωσε τὴν λόγια σχολή, τὴν ἔφερε σ' ἓνα καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο, τραγούδησε τὸ κύκνειο ἄσμα τῆς, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς ελλικρινείας καὶ τοῦ καινούριου. Τὸ καινούριον αὐτὸ δὲν τὸ ἀναζήτησε στὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐμπνεύσθηκε ἀπὸ τὴ λαϊκὴ Μοῦσα, μὰ ζήτησε νὰ τὴν ξεπεράσῃ.

Ἐπιθύμησε μὴ τέχνη πολιτισμένη. Τοῦ ἔλειψε δυστυχῶς ἡ λυρική πνοή καὶ λαμπρότητα, κ' ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἕνας ποιητὴς ἐμπνευσμένος, ἕνας μεγάλος ποιητὴς· μὴ εἶναι ἕνας ποιητὴς μὲ προσωπικότητα ποῦ ἔδωσε στὴν ἐποχὴ του ἕνα ἔργο πρωτότυπο καὶ προσδευτικό.

Τὰ βαλλίσματα του διαιροῦνται σὲ δυὸ εἴδη: στὰ ἱστορικά καὶ σὲ κείνα ποῦ συνθέτουν μύθους γύρω ἀπὸ φυσικὰ φαινόμενα, ποῦ προσωποποιοῦν τὴ φύση. Στὰ πρῶτα παρουσιάζει μὲ γοργότητα καὶ ὁρσερότητα τις γνωστὲς παραδόσεις γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς Ἀγίας Σοφίας, γιὰ τὸν τελευταῖο Παλαιολόγο, γιὰ τὰ ψάρια τοῦ Μπαλουκλή κτλ. Δὲν προσθέτει τίποτε δικό του στὰ λαϊκὰ αὐτὰ μοτίβα· δὲν τὰ παραλλάζει καθόλου, δὲν ζητεῖ νὰ τ' ἀνανεώσῃ μὲ μιὰ καινούρια προέκταση τοῦ νοήματός τους. Τοῦ ἀρκεῖ νὰ μὴ τὰ ἐπιβαρύνῃ μὲ εὐκόλες πατριωτικὲς ρητορικότητες καὶ νὰ τὰ ζωηρέψῃ μὲ τὴ χάρη τοῦ ρυθμοῦ καὶ μὲ τὴν ἁρμονία τῆς μορφῆς. Εἶναι δημιουργικώτερος στὸ δεύτερο εἶδος τῶν βαλλισμάτων του. Καὶ σ' αὐτὰ δὲν ξεπερνᾷ τις λαϊκὲς ἀντιλήψεις, τὴν πίστη στὸν καλὸ Θεό, τις πραχτικὲς, πρωτόγονες καὶ συνθηματικὲς διαιρέσεις τῶν στοιχείων τῆς φύσεως σὲ καλὰ καὶ κακὰ, παίξει, δὲν τολμᾷ νὰ εἶναι ἐντελῶς ὁ ἑαυτός του, δὲν ἀφήνει νὰ ἐκδηλωθῇ ὁ δικός του φιλοσοφικός νοῦς, οἱ ἀλληγορίες τοῦ δὲν κρύβουν ποτὲ καμμιά βαθιὰ ἐννοια ἢ ἀμφιβολία· μὰ δὲν δανείζεται καμμιά ὑπόθεση οὔτε ἀπὸ τις νεώτερες, οὔτε ἀπὸ τις ἀρχαῖες παραδόσεις. Κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Αἴσωπος, ἡ πηγὴ τῆς μυθολογικῆς ποιήσεως, δὲν τοῦ προσέφερε ἔτσι κανένα θέμα. Ὁ Βιζυηνός ἐφευρίσκει μόνος του ἀπλοῦς καὶ νόστιμους ζωηροὺς μύθους, ἔξυπνες προσωποποιήσεις, δίνει ζωὴ στ' ἀπλοῦς νοήματα κ' ἐμφυσᾷ μέσα στὰ τραγούδια του μιὰ ἐντονη δραματικότητα, καὶ κάποτε καὶ μιὰ συγκίνηση, πολὺ συγκρατημένη, ἕνα λεπτότατο πνεῦμα (λιμπουρι). Ἡ ὑποδειγματικὴ λιτότητα, ἡ ἀποφυγὴ κάθε ψευτορωμαντικῆς παρεκτροπῆς, ἡ μορφικὴ πρωτοτυπία κ' ὁ γοητευτικὸς ρυθμὸς ἀποκρύβουν ἀρκετὰ τὴν ἔλλειψη τῆς λυρικῆς ἐξάρσεως, τὴ διδακτικὴ ἠθικοπλαστικὴ προέκταση τῶν μύθων, τὴν

κάποια τους πεζότητα. Ἡ ἀναγλυφικὴ πλαστικότητα τῶν προσωποποιήσεων ἀποκρύβει τὴν ὑπερβολικὰ ἀλληγορικὴ τους ὑπόσταση, τὴν ἀδυναμία τους νὰ ὑψωθοῦν ποτὲ σὲ σύμβολα, καὶ ἐπίσης καὶ τὴν ἄλλη μεγάλη ἀνεπάρκεια τοῦ Βιζυηνοῦ, ἡ ὁποία φανερώνεται καὶ στὸ διηγηματογραφικὸ του ἔργο, τὴν περιγραφικὴ του ἀνικανότητα. Ὁ Βιζυηνός δὲν εἶταν καθόλου ζωγράφος. Ἔβλεπε μέσα στις ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶχε μιὰ δύναμη δραματούργου, ἀλλὰ τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα τοῦ διέφυγαν ἐντελῶς. Στις περιγραφές του μεταχειρίζεται πάντα συμβατικά ἐπιθέτα καὶ οἱ εἰκόνες τῆς φύσεως καὶ τῶν πραγμάτων εἶναι ὅλες ἄτονες, ἀνέκφραστες καὶ νεκρές.

Στις «Ἀττίδες Ἀῦρες» ὑπάρχουν κι' ἀρκετὰ ποιήματα γραμμένα, ὅπως τὸ συνέθιξαν στὴν ἐποχὴ του, γιὰ ὀρισμένες περιστάσεις, γιὰ λευκώματα, γιὰ νὰ ἐξυμνήσουν καὶ νὰ κολακέψουν ὀρισμένους ἀνθρώπους. Γιὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κανένας λόγος.

Ὁ Βιζυηνός, σ' ἕνα μέτριο ποίημα, ποῦ προλογίζει τις «Ἀττίδες Ἀῦρες», προσδιορίζει ποῖα νομίζει πὼς θὰ εἶναι ἡ θέση του στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶναι ὁ ἀετὸς ποῦ φθάνει στὰ ὕψη, οὔτε ἡ περιπαθὴς ἀηδὼν.

Ἄλλ' ὅμως ὡς κορυθαλλὸς κατὰ μικρὸν, κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς αἰθόμενος πρὸς τοὺς γλαυκοὺς αἰθέρας εἰς χώραν ἀνανήφουσαν ὡς ἀπὸ λήθαργον μακρὸν, προανακρούω τῶν Μουσῶν τὴν ἰατρὴν ἀνατολήν καὶ τὰς λαμπρὰς προὐπαντῶ τοῦ μέλλοντος ἡμέρας.

Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐντελῶς ὀρθός. Ὁ Βιζυηνός βλέπει σωστά, ὅταν λέῃ ὅτι τραγούδησε μέσα στὸ σκοτάδι, ὅτι περιορίσθηκε τὸ ἀνοιγμα καὶ τὸ ἀπλωμα τῶν φτερῶν του· δὲν μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ὀνομασθῇ ἀκριβῶς ἕνας πρόδρομος. Εἶναι μαζὶ κάτι λιγώτερο καὶ κάτι περισσότερο. Τὸ ἔμμετρο ἔργο του, παρ' ὅλη τὴν πρωτοτυπία του, παρ' ὅλη τὴν ὑπεροχὴν του ἐπάνω στὴν παραγωγὴ τῆς ἐποχῆς του, εἶναι πάρα πολὺ ἀδδόνιστο ἀπὸ λυρισμὸ, γιὰ νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἀνοιξε ἢ ἀνοίγει δρόμους, ὅτι σημειώνει ἕνα σταθμὸ, ὅτι προσφέρει τίποτε τὸ ὑποδειγματικόν. Κινεῖ μόνον ἕνα στατικὸ ἐνδιαφέρον.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο) ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Ο ΦΕΥΓΙΟΣ

ΚΥΠΡΙΩΤΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ (*)

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΟΝ Κ. Σ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΙΔΗΝ

Κάποια ὥρα, ὁ γέρος ὁ Χατζῆ-Λούκας ἀντελήφθηκε τοὺς φράχτες τῶν περβολιῶν τῶν ἀνηψιῶν του κἀτακομμένους καὶ σκορπισμένους ἄνω κάτω, καὶ ξαιρνιαστήριε. Κατέβηκε ἐπὶ τόπου, ἐξέτασε καλὰ τὸ πρᾶμα, κ' ἀφοῦ ἐξάντησε ὅλες τις ὑποθέσεις, καὶ τίς πὺ ἀπίθανες ἀνόμα, τότε μονάχα ἄρχισε νὰ ὑποψιάζεται τὴν ἀληθινὴ αἰτία αὐτῆς τῆς ἀνακατοσύρας. Ἐτρεμε ὀλόκληρος ἀπὸ τὴν ἀγανάκτηση, ἀγαναχτοῦσε κ' ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του ποῦ δὲν τοὺς πῆρε χαμπάρι, μὰ... καὶ πάλι τί νάκανε; Θυμήθηκε πὼς κ' αὐτὸς τοῦχε φάει ἕνα κομμάτι ξερότοπο πέρα στ' ἀμπέλια τοῦ Φιλιπᾶ, καὶ τὸν φύτεψε καμμιά εἰκοσαριά κουζοῦπες, ποῦ ἦταν τώρα χαρὰ Θεοῦ. Μὰ ἂν γύρευε νὰ τοῦ πύρη πίσω αὐτὸ τὸ κομμάτι, θὰ ξεροῖζανε τις κουζοῦπες καὶ θὰ τοῦ τῶδινε ξερότοπο, ὅπως τὸ πῆρε.

Σὲ λίγο, ἦλθε ἡ ἀγγόνισά του ἡ Κατερίνα νὰ γεμίσει κανένα καλάθι μήλα, ἀπὸ κείνα τὰ μεγάλα, νὰ τὰ πουλήσῃ στοὺς ξένους. Τοῦφερε καὶ λίγο φαί μαγειρεμένο, ἂν κ' εἶχε ὁ γέρος ἀρκετὲς ζωοτροφίες. Εἰδοποίησε μ' αὐτὴ τὸν Μελεῆ καὶ τὸ Λοῖζο νὰ ρηθοῦν γρήγορα, γιατί τοὺς χαλάσανε τοὺς φράχτες. Σὲ λίγο ἦρθε κ' ἡ Σταυρινή, ἡ μικρότερη κόρη τοῦ Λοῖζου, καὶ βλέποντας τοὺς φράχτες σὲ τέτοια χάλια, ἄρχισε νὰ βλαστημάῃ καὶ ν' ἀναθεματίζῃ. Γύρισε κ' αὐτὴ πίσω στὸ χωριὸ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν πατέρα της.

Τὸ ἀπομεινέρο, ἔφτασαν λαχανιασμένοι, στὸν Κομποτή, ὁ Μελεῆς, ὁ γιὸς του ὁ Μελεῆς κ' ὁ ἀδερφός του ὁ Λοῖζος. Μαζὶ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

μὲ τὸ γέρο τὸ Χατζῆ-Λούκι κατεβήκανε στὸ περβολί. Ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησή τους δὲν συγκρατιόνταν.

— Πατέρα, ἔκανε ὁ Μελεῆς, θὰ πᾶω, μὰ τὸ Θεό, στὸ ξενοδοχεῖο καὶ θὰ τοῦ τσικίσω τὰ κόκαλα μ' αὐτὸ ἐδῶ!

Καὶ σκύβοντας χάμω, ἔκασε ἕνα χοντρὸ παλούκι τοῦ χαλασμένου φράχτη.

— Ἦσουχα, ἦσουχα! ἔκανε ὁ Μελεῆς· μὲ τὸ ξύλο δὲ διαρθώνονται αὐτὰ τὰ πράματα.

Ἡ περίστασις ἦταν δύσκολη. Τὶ νὰ κάνουν; Αὐτὸς τώρα θάχῃ τὰ χαρτιά του ἐν τάξει. Εἶναι ἄξιος νὰ τοὺς πᾶη καὶ στὰ δικαστήρια.

— Ὁ ἀχόρταγος! ἔκανε ὁ Λοῖζος.

— Ἐγώ, πατέρα, εἶπε ὁ Μελεῆς, θὰ βάλω τὸ φράχτη στὴ θέση του, κ' ἂν τολμήσῃ νὰ τὸν ξαναχαλάσῃ, θὰ τοῦ σπάσω τὰ κέρατα!

Βοηθήκανε νὰ ξαναφέρουν τοὺς χαλασμένους φράχτες στὴν προτερινή τους θέση.

— Ἀῦριο νὰ στείλουμε τις γυναῖκες νὰ τοὺς σιάξουνε καλά, εἶπε ὁ Μελεῆς.

Ἀποφάσισαν νὰ πᾶν τὸ βράδυ νὰ τὸν βροῦνε καὶ νὰ τοῦ ποῦν ὀρθὰ κοφτά, πὼς, ἂν δὲν ἐννοῆ ν' ἀφήσῃ τοὺς φράχτες στὴ θέση τους, θὰ τοῦ τσικίσουν τὸ κεφάλι του.

Εἰσορμήσανε κ' οἱ τρεῖς σὰ σίφουνας στὴν αὐλὴ τοῦ ξενοδοχείου. Εἶχε δύσει ὁ ἥλιος κ' ἡ εὐρύχωρη αὐλὴ ἦταν γεμάτη κόσμος, ἄντρες, γυναῖκες, κοπέλλες, παιδιά. Ἄλλοι καθόντουσαν γύρω γύρω στὰ τραπέζια, ἄλλοι σεργιανίζανε. Ὁ Μιχάλης μὲ τὴ γυναῖκα του, τὸν ἀπαράτητο κῶδ Ἰάσωνα καὶ πέντ' ἔξη ἄλλους ἀνόμα, καθόνταν σ' ἕνα τραπέζι.

Μόλις εἶδε τοὺς δυὸ ἀδερφοὺς του καὶ

τὸν ἀνηνιό του νᾶρχωνται κατὰ πάνω του μ' ἀγριεμένο ὕφος, χλώμασε. Σταθῆκαν κ' οἱ τρεῖς τους ἀπὸ πάνω ἀπ' τὸ τριπέζι. Ὁ Μελέτης θέλησε νὰ τὸν φωνάξουν κατὰ μέρος, μὰ ὁ Λοῖζος τὸν πρόλαβε.

— Δὲν μοῦ λές, ρε κύριε, τί σοῦ φταῖξαν οἱ φράχτες καὶ τοὺς χάλασες; ἔ;

Φώναζε δυνατὰ κ' ἄρχισε νὰ μαζεύεται κόσμος γύρω γύρω μὲ περιέργεια. Ὁ Μιχάλης κ' ἡ πιρκα του, ξαφνιασμένοι, δὲν ἔβγαλαν μιλιὰ. Ὁ Μελέτης πῆγε πάλι νὰ τὸν φωνάξῃ κατὰ μέρος, μὰ οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἀφήσανε.

— Πρόσεξε, ρε παλιάνθρωπε, ξεφώνισε ὁ Μελέτης, κ' ἂν ξαναχιάσῃς ἄλλον φράχτη, θὰ σοῦ τσακίσω τὰ κόκκαλα, κ' ἄς εἶσαι θεὸς μου! Ἀχόρταγε!

— Φτοῦ σου, τσιγγούναρε, ἔκανε ὁ Λοῖζος. Δὲν ντρέπεσαι, μωρὲ τὰ μούτρα σου, ἦρθες ἀπὸ τ' ἀνάθεμα ποὺ ἦθουνα, νὰ φᾶς τὸ δίκιο μας, ἐμᾶς τῶν φτωχῶν;

Ὁ Μελέτης ἀδύναμα προσπαθοῦσε νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ. Στὸ μεταξὺ ὁ ξενοδόχος, ποὺ ἦταν καὶ συγγενὴς τους, μαζὶ μὲ δυὸ τρεῖς ἄλλους προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν, ἐνῶ ὁ Μιχάλης, ποὺ μισοσηκώθηκε κάτι νὰ πῆ, ἐπνιξε τὰ λόγια στὸ στόμα του καὶ ξανακάθισε.

— Ἐλα, μωρέ, αὐριο στὸν Κομποτῆ νὰ ξαναχιάσῃς τὸ φράχτη, ξεφώνησε ὁ Μελέτης ἐνῶ ἀπομακρυνόνταν. Ἐλα, καὶ θὰ τὰ ποῦμε, παλιομαγκούφη!

Ἐφυγαν βρίζοντας κ' ἀναθεματίζοντάς τον.

— Μὰ τί συμβαίνει; ρώτησε κάποιος κύριος τῆς παρέας.

Ὁ Μιχάλης τοῦ ξήγησε τὴν ὑπόθεση, κ' ἡ ἔσχατη περιφρόνηση γι' αὐτοὺς τοὺς παλιοχωριάτες χύθηκε στὰ πρόσωπα ὀλονῶν. Ἡ κοκώνα Ἐλένη, πού, ὅσο ἦσαν ἐκεῖ καὶ ξεφωνίζανε οἱ παλιοχωριάτες, ἦταν σὰν βρεμένη γάτα, χλωμὴ καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε, τώρα, μονομιᾶς, τὴν ἔκασε μὰ νευρική ταραχή. Ἀνιασηκωνόταν ἀπὸ τὴν καρτέλα τῆς. Ἡ ἀγανάχτηση καὶ τὸ μῖσος τὴν ἐπνιγαν. Ἐδέησε νὰ τὴν ὀδηγήσουν στὸ δωμάτιό τῆς.

Ὁ Μιχάλης κ' ὁ Ἰάσωνας σκεφτήκανε κάμποσο τὸ βράδυ νὰ δοῦν τί θάκαναν. Πρὸς τὸ παρόν, δὲ θὰ χάλαγαν ἄλλους φράχτες — μάταιο ἦταν — μὰ θὰ ἐπέμεναν

πρῶτα ν' ἀνακτήσουν τὸν Κομποτῆ, κ' ἅμα γινόταν ἐκεῖ ἡ ἀρχή, γιὰ τ' ἄλλα κατόπιν εὐκολο ἦταν. Ὁ ἀπλούστερος τρόπος ἦταν νὰ πουλήσουν τὸ περβόλι. Θάταν ὠραῖο, ἂν ἔβρισκε ἀγοραστὲς καὶ τὰ ξεπουλοῦσε ὄλα του τὰ χτήματα, κ' ἀπὲ, αὐτοὶ ποὺ θὰ τᾶγόραζαν, ἄς ἔκαναν καλὰ μὲ τὰ νήματα καὶ τὰ δέματα του. Ἡ λύση ἦταν πολὺ ἀπλὴ κ' ὁ Μιχάλης ἀναγάλλιασε. Τὶ βλάκας ποὺ ἦτανε, νὰ πάη νὰ χαλάη φράχτες, νὰ τσακῶνεται μὲ τοὺς χωριάτες!

* *

Ἄφρισε νὰ περάσουν τρεῖς-τέσσερις μέρες, γιὰ νὰ διαλυθῇ κάπως ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ χάλασμα τοῦ φράχτη, κ' ἄρχισε τίς ἐνέργειές του γιὰ τὸ πούλημα τοῦ Κομποτῆ. Ἀπευθύνθηκε σὲ δυὸ τρεῖς ἀπὸ τοὺς πλούσιους τοῦ χωριοῦ, μὰ, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τοῦ φράχτη μαθεύτηκε σ' ὄλο τὸ χωριό, διατάζανε νὰγοράσουνε περβόλι μὲ ὄρια ἀμφισβητούμενα. Ἄν ἤθελε νὰ τὸ πουλήσῃ ὅπως ἦταν, παραβλέποντας γιὰ τὰ κομμάτια ποὺ τοῦ πᾶτησαν σὲ χρόνια παλιὰ τὰ δέματα του, ἔχει καλῶς. Εἶδ' ἄλλως, ἄς φρόντιζε πρῶτα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ροθέσια του, χωρὶς νάχουν καμιά ἀντίρρηση τὰ δέματα του, καὶ τότε τᾶγόραζαν εὐχαρίστως.

Ἔτσι τᾶπάντησαν ὄλοι σὲ ὄσους ἀπευθύνθηκε. Ὁ Μιχάλης ἔβλεπε τὸ δίκιο τους καὶ δὲν ἐπέμενε. Ἦταν ὅμως ἀπελπισμένος. Τὶ νάκανε! Νὰ τοὺς τὰ χάρισῃ τὰ κομμάτια ποὺ τοῦ φάγανε; Ποτέ! Πρῶτα ἀπὸ πεῖσμα, κ' ὕστερα γιὰ τὸ κάθε περβόλι ἢ ἀμπέλι, ὅπως τοῦ τὸ κουτσουρέψανε, ἔχανε σχεδὸν τὸ ἓνα τρίτο τῆς ἀξίας του. Πῶς ὅμως θὰ ἐξασφάλιζε τὸ δίκιο του; Ἦταν σίγουρος πῶς τὰ δέματα του θὰ ἐπέμεναν μέχρις ἐσχάτων.

— Τίποτε, τίποτε! ἔκανε ὁ κύριος Ἰάσων συμβουλευόντάς τον. Νὰ πάρῃς δυὸ ζαπτιέδες καὶ νὰ πᾶς νὰ πάρῃς τὸ δίκιο σου μὲ τὸ χέρι σου.

Ὁ Μιχάλης ὅμως αὐτὰ τὰ φοβόταν. Ἦξερε πῶς δὲν τόχαν σὲ τίποτε νὰ τοῦ τσακίσουν τὰ κόκκαλα, πρὸ πάντων καὶ ἀνηνιοί του, κρεμανταλάδες, σὰν κι αὐτὸν ὅταν ἦταν νέος: νὰ, ὁ Μελέτης σὰ νὰ ποῦμε.

— Ἐ, μὰ τότε τί θὲς νὰ γίνῃ; ἔκανε

ὁ Ἰάσων, ἀγαναχτισμένος ποὺ δὲν ἄκουε τίς συμβουλές του.

— Θὰ τὸ βγάλω πρῶτα στὸν ντελάλη καὶ βλέπουμε.

Πέρασαν ἀκόμη δυὸ τρεῖς μέρες, κ' ἔνα πρωτὶ—Πέμπτη ἦτανε — ὁ ντελάλης προσκαλοῦσε γιὰ τὴν Κυριακὴ τὸ πρωτὶ ὄσους ἤθελαν νὰγοράσουν τὸ περβόλι τοῦ Μιχάλη στὸν Κομποτῆ, νὰ σπεύσουν ἐπὶ τόπου.

Τὸ ντελάλημα αὐτὸ ἔβαλε σὲ κίνηση ὄλο τὸ χωριό. Οἱ Φιλιππιδᾶιοι ἔτρεχαν δεξιά, ἀριστερά, ἄνω, κάτω, συναντιόντανε δυὸ-δυό, τρεῖς-τρεῖς, συζητούσανε, συνεδριάζανε, ἀποφασίζανε, μετανοιῶνανε, ξανασυζητούσανε, ξανααποφασίζανε... Κ' ἡ κίνηση τραβοῦσε σὲ μᾶκρος πάντα ζωηρή.

Ἐίχε διαδοθῆ κ' ἓνας λόγος, πῶς ὁ Μιχάλης σκεφτόταν νὰπατήσῃ καὶ νὰ πουλήσῃ καὶ τὸ περβολάκι τῆς Χαρικλοῦς μαζὶ μὲ τ' ἄλλο. Ἡ Χαρικλοῦ ἔτρεχε ἀπ' τὸν ἓνα ἀδερφὸ στὸν ἄλλο, σὰν τρελλή. Ἐκλαίε, τοὺς παρακαλοῦσε νὰ μὴν τὸν ἀφήσουν νὰ τῆς πάρῃ τὸ περβολούδι τῆς, ποὺ εἰς τῆς μετὰ τὸ αἶμα τῆς καρδιάς τῆς, καὶ αὐτοὶ τὴν καθυσύχαζαν ὅπως μπορούσαν.

Ἀποῦ σκεφθῆκανε καλὰ-καλὰ, οἱ Φιλιππιδᾶιοι ἀποφασίσανε νὰ πείσουν ὄσους ἤξεραν πῶς ἤθελαν κ' εἶχαν τὴ δύναμη νὰγοράσουν τὸ περβόλι, νὰ παραιτηθοῦνε ὄλοι τους καὶ νὰ τ' ἀγοράσουν ὁ Μελέτης κ' ὁ Λοῖζος — ποὺ συνώρευαν — σὲ μικρὴ τιμὴ. Δὲν κοπιᾶσανε καὶ πολὺ νὰ τοὺς πείσουν, γιὰ τὴν ἦσαν ὄλοι σχεδὸν συγγενεῖς μεταξὺ τους ἀπὸ συμπεθεριά.

Ἔτσι ἠσύχασαν ὀπωσδήποτε. Τὸν παλιάνθρωπο! Ἦσως τὰ κατάφεραν καὶ τᾶγόραζαν οἱ ἴδιοι ὄλα του τὰ χτήματα μὲ λίγα πράματα καὶ νὰ τὸν ξεφορτωνόνταν ἀπ' τὸ κεφάλι τους! Ἦταν τόσοι πολλοί, ποὺ τὸ πρᾶμα δὲν ἦταν καὶ δύσκολο. Τὸ κάθε περβόλι ἢ ἀμπέλι θὰ τὸ ἀγόραζαν ὄσοι ἀπὸ τ' ἀδέρφια του ἢ τ' ἀνήνια του συνώρευαν κ' αὐτό. Νά! ὅπως λόγου χάρι στὸν Κομποτῆ, ποὺ θὰ τὸ ἀγόραζαν ὁ Μελέτης κ' ὁ Λοῖζος. (Ἡ Χαρικλοῦ ἦταν φτωχεῖα).

Τὴν Κυριακὴ ὅμως πρωτὶ, πρωτὶ, ἐνῶ ὄλοι ἦσαν ἔτοιμοι γιὰ τὸν Κομποτῆ, μετὰ τὴ θέλα λειτουργία, μερικοὶ μάλιστα μ' ἀγριεὲς διαθέσεις, ὁ ντελάλης διαλάλησε σ' ὄλο τὸ χωριό πῶς τὸ πούλημα ἀναβάλλεται. Νέα κίνηση στὴν οἰκογένεια. Ἐξακριβώ-

σανε σὲ λίγο πῶς ὁ Μιχάλης μυρίστηκε τοὺς σκοπούς των καὶ πῶς ἔφυγε ἀποβραδὺς γιὰ τὴ Λευκωσία, ἄγνωστο ὅμως γιὰ ποιὸ σκοπὸ.

Τὶ διάβολο θάκανε πάλι στὴ Λευκωσία! Τὶ ἄραγε θὰ τοὺς σκάρωνε, αὐτοὺς ὁ ἔλεινος, ὁ παλιάνθρωπος! Ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦνε ζωηρά. Συμβούλια καὶ διαβούλια, στοὺς καφενέδες καὶ στὰ σπίτια, μὰ μὴ ξέροντας τί τοὺς περίμενε, δὲν ξέρανε καὶ τί ν' ἀποφασίσουν. Ἐνα ξέρανε μονάχα: πῶς ὁ Μιχάλης θὰ ἐπέμενε μέχρις ἐσχάτων νὰ πάρῃ τὸ δίκιο του. Τὶ μέσα ὅμως θὰ μεταχειριζότανε, δὲ μπορούσαν νὰ ξέρουν.

Ἦταν Τετάρτη πιά, πέρασαν τέσσερις μέρες, κ' ὁ Μιχάλης ἀκόμη δὲ γύρισε. Ἡ ἀνησυχία μεγάλωνε. Ἦταν ἡ ἀνησυχία κ' ὁ φόβος τοῦ ἀγνωστοῦ. Δὲν ἤξεραν τὰ ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ νὰ κανονίσουν τὴν ἀμυνά τους. Πέμπτη, Παρασκευὴ, Σάββατο, Κυριακὴ, ἡ ἀνησυχία ἔφτασε στὸ κατακόρυφο. Τὰ νεῦρα ἄρχισαν νὰ παραλύουν. Ἡ ἐξακολουθητικὴ αὐτὴ ἀγωνία ἄρχισε νὰ τοὺς ἀλλάξῃ ψυχικά. Τὸ αἶσθημα τοῦ δικίου τοῦ Μιχάλη καὶ τοῦ δικίου τους ἄδικου, ἄρχισε νὰ γεννιέται μέσα τους, στὴν ἀρχὴ σὲ ὑποτυπώδη κατάσταση, μὰ ὄσο πῆγαινε καὶ μεγάλωνε, πέρνοντας πρὸ συγκεκριμένη μορφή καὶ σχῆμα. Παράλληλα, ἄρχισε νὰ τοὺς πιάνῃ ὄλους κ' ἓνας βαριεμὸς γιὰ ὄλη αὐτὴ τὴν ἱστορία, κ' ἔφτασαν ὡς νὰ εὐχηθοῦνε νὰ τελειώσῃ τὸ γρηγορότερο καὶ μὲ ὀποιοδήποτε τρόπο, ἔστω κ' εἰς βάρος των.

Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα, ποὺ δὲν πρόφτασαν ἀκόμη νὰ συμπυκνωθοῦν σὲ στερεὲς ἀποφάσεις, διαλυθῆκανε σὰν καπνός, μὲ τὸ γυρισμὸ τοῦ Μιχάλη, ὕστερ' ἀπὸ ἀπουσία ἐννιά ἡμερῶν. Οἱ ἀνησυχίες γενήκανε πρὸ ἔντονες. Παρακολουθοῦσανε πιά, ὄρα μὲ τὴν ὄρα, στιγμὴ μὲ τὴ στιγμὴ, τίς κινήσεις τοῦ Μιχάλη, πασιζῆσανε μὲ τὴ διαίσθησι ν' ἀρπάξουν τίς σκέψεις του. Μὰ ὁ Μιχάλης σιωποῦσε. Ἦταν ὅμως μὰ σιωπὴ ἀλλοιώτικη, μὰ σιωπὴ πρὸ γεννοῦσε τὴν τρικυμία κ' ὄχι τὴ σιγαλιά, τὸν ἀναβρασμὸ κ' ὄχι τὴ γαλήνη.

* *

Ἦταν Παρασκευὴ πρωτὶ. Ὁ Μιχάλης δὲν εἶχε δεῖξει ἀκόμα κανένα σημάδι τί θὰ

κανε. Και γι' αυτό η αγωνία των αδερφών των έφτασε στο κατεκόρυφο. Τους ξέάντλησε.

Η Χαρικλοῦ από την αγωνία της είχε αρρωσιάσει, αν και ήταν αδύνατο να το πιστέψει, αλλά πώς ο αδερφός της θα καταδεχότανε να της πάρη κι αυτηνής το περβολούδι της. Αυτή ούτε τόκλεψε, ούτε τάρπαξε. Της το δώσανε, ένα κομμάτι ξεροτόπι, κι' αυτή το δούλεψε τόσο χρόνια και με τον ιδρώτα της τόπλισε περβόλι.

Κείνο το πρωί, η Χαρικλοῦ ξεκίνησε με τα παιδιά της για τον Κομποτή. Το περιβόλι ήθελε πότισμα, έπρεπε να μαζέψουν και μερικά φασόλια, να τα πιάη η Σουσιάννα στους ξένους να τα πουλήση, όπως άλλωστε έκανε κάθε μέρα. Ο Κλεάθης, πούχε γυρίσει κείνος τις μέρες από την Πάφο, είχε μείνει στο χωριό για να βρούμεται σ' επαφή με τους γυναικιδέρφους του, γιατί την προηγούμενη μέρα είχε μαθευτή πως ο Μιχάλης πούλησε όλα τα χτήματά του σε κάποιον Λευκωσιώτη, και πως θα πήγαιναν με τους ζαπτιέδες να βρούν τα ροδέσια όπως τα γράφταν τα χαρτιά.

Η Χαρικλοῦ πότιζε, η Σουσιάννα μάζευε φασόλια, ο Κώστας πρόσεχε το μορδ και τα παιδιά κίνανε αυλακάκια να ποτίσουν τα δεντράκια τους.

Δέν ήτανε μια ώρα που βρισκόντουσαν στο περβόλι, και ξαφνικά πρόβαλε πίσω απ' το περβόλι του Χατζή-Λούκα η τρομερή συνοδεία που τή φοβόνταν τόσες μέρες: Ο Μιχάλης, ο φίλος του ο Ίάσωνας, τρεις χωριανοί απ' αυτούς που μισταρώνονται για δουλειές, με τσαπιά στον ώμο, τέσσερις ζαπτιέδες, κι' ένας άλλος κύριος που κρατούσε μια τσάντα στο χέρι. Περάσανε στο περβόλι του Μιχάλη. Η Χαρικλοῦ άφησε το πότισμα και κατέβηκε κατά δαύτους. Ο γέρος ο Χατζή-Λούκας έρχότανε κι' αυτός σιγά-σιγά, άκουμπώντας στο ραβδί του. Έκείνοι είχαν καθίσει να ξαποστάσουν.

— Ωρα καλή! τους χαιρέτησε η Χαρικλοῦ.

Ήρθε με φούρκα να φωνάξη, κάτι να πη βία βία και να ξεχειλίση ενάντια στο άδικο που πήγαιναν να κάμουν. Μά είχαν πνιγή τα λόγια μέσα της. Ξεροκατάπιε άπανωτά κ' είπε, η μάλλον μουρμούρισε:

— Τι σκοπεύεις να κάμης, Μιχάλη;..

— Τι σκοπεύω να κάμω; Να πύρω το δίκιο μου! απάντησε ο Μιχάλης με τρομουλιαστή φωνή και κατάχλωμος.

Κείνη τή στιγμή είχε φιάσει κι' ο γέρος ο Χατζή-Λούκας.

— Να πάρης το δίκιο σου; φώναξε άγαναχτισμένος με τή ραϊσμένη γεροντική φωνή του. Δέν ντρέπεσαι ρέ, λιγάκι τα μούτρα σου; Τόσες περιποιήσεις που σου κάμιν τ' αδέρφια σου, να θέλης να τους φράς, φτωχούς ανθρώπους, τα χτήματά τους; Άχόρταγε! Φτοῦ στα μούτρα σου, άναθεματισμένε!

Κι' ο γέρος ο Χατζής άπέστρεψε το πρόσωπό του και βάδισε λοξά.

— ... έκουβάλησες και ζαπτιέδες! πρόσεσε.

— Άκου να σου πώ, θειέ Χατζή, απάντησε ο Μιχάλης, μα όχι άμέσως και γώ φτωχός είμαι. Το δίκιο μου το θέλω.

Η Χαρικλοῦ άγωνιούσε. Ψέλλισε σχεδόν κλαμουριστά:

— Έ, Μιχάλη... και κόπηκε.

Ξεροκατάπιε και συνέχισε πού κλαμουριστά.

— ... θα καταδεχτής να μ' άδικήσης και μένα, μα φτωχή γυναίκα;...

Όλη αυτή η βραδυπορία κι' ο δισταγμός έδωσαν καιρό στο Μιχάλη να συγκεντρώση την ψυχραιμία του.

— Κυρά μου, ό,τι πούν τα χαρτιά. Έγώ το περβόλι τόχω πουλημένο στον κύριο.

Κι' έδειξε τον Ίάσωνα.

— Θα μου πάρης το περβόλι μου; φώναξε τώρα η Χαρικλοῦ με φωνή τραγική και στριγγιά.

— Σου είπα! ό,τι λέν τα χαρτιά. Έγώ δέν ξέρω! Τώρα θα δοῦμε.

Η Χαρικλοῦ έπεσε κάτω κι' άρχισε τα κλάματα.

— Τι κλαίς, ώρη έρημη! έκανε ο γέρος ο Χατζής, περπατώντας δώθε-κείθε. Δέν του το πετάς στα μούτρα;

Στο μεταξύ, κατέβηκαν και τα παιδιά. Η Σουσιάννα άφησε το μάζεμα των φυσολιών και πήρε το μικρό στην άγκυλιά. Στεκότανε μαζί με τον Κώστα παράμερα, και κοιτάζανε με ύφος λυπημένο, άμίλητα. Η Άννίτσα τριβότανε στην ποδιά της μάννας της πούλιαιε. Τα δυο τα μικρότερα

«Χύμηξε μανιασμένη άπάνω σ' ένα δεντρί...»

έσφωνίζανε να τα κατεβάσουν κι' αυτά απ' τη δόμη, μα η Σουσιάννα τους θύμωσε και τριβηχτήσαν πίσω στα δεντράκια τους.

Οι άνθρωποι ξεκουραστήκανε.

— Έμπρός! έκανε ο Μιχάλης, και σηκωθήκανε.

Ο δικαστικός κλητήρας άνοιξε τα χαρτιά. Στην άρχή, χαλάσανε τους φράχτες, που ο Μελής κι' ο Λούζος τους είχαν ξαναφτιάξει πρόχειρα, σαν τους πρωτοχάλασε ο Μιχάλης, κι' άρχισαν να μετροῦνε. Τραβήξαν την κορδέλλα σε πλάτος κι' έφτασαν ως εκεί περίπου, που ο Μιχάλης είχε σπρώξει το φράχτη τις προάλλες. Έβαλαν μια πέτρα για σημάδι. Η Χαρικλοῦ άφισε τα κλάματα και παρακολουθούσε με άγωνία.

Έπρόκειτο τώρα να μετρήσουν και το μακρος. Έδώ τα ύρια ησαν ακαθόριστα

κι' από κάτω κι' από πάνω. Τις προάλλες, ο Μιχάλης, μετρώντας από την άπάνω άκρη του περβολιού της Χαρικλοῦς, έφτασε τσαμπε τέσσερα μέτρα μέσα στο περιβόλι του Λούζου κι' ως εκεί έσπρωξε το φράχτη. Δέν ήτανε όμως σίγουρο, αν το άπάνω άκρο ήταν ακριβώς το άπάνω άκρο του περβολιού της Χαρικλοῦς. Τα χαρτιά μιλούσαν για κάποια πέτρα ίσια και γυαλιστερή, ως ένα μέτρο μακρος και μισό πλάτος, και που ήτανε από φύση βαλμένη εκεί πέρα, κι' έξείχε ως δυο δάχτυλα έξω απ' το χώμα, στο όποιο ήταν χωμένη βαθειά. Από πάνω απ' αυτή την πέτρα ήταν μια άντρουκλιά. Τρέχα γύρευε όμως, να βρής άντρουκλιά, ύστερ' από τόσα χρόνια! Όσο για την πέτρα, ποιος ξέρει αν θα την εύρισκαν κι' αυτή με το ξεχέρσωμα! Να ρωτήσουν τη Χαρικλοῦ; Τέτοια έρώτηση

χρειαζόταν θάρρος πού του έλειπε του Μιχάλη. Έπρεπε λοιπόν να σιάσουν πρώτα, να βρουν τὰ κάτω ροθίσια μέσα στο περβόλι του Λοΐζου.

Οι μισταρωμένοι άρχισαν να σιάβουν. Έσκιαβαν, έσκιαβαν, μὰ δὲν ήταν και τόσο εύκολο πράγμα να τὰ βρουν. Σὲ κάμποσην ώρα τέλος, κ' άφοῦ έσκιαβαν κάπου δυο μέτρα πλάτος, τὰ βρήκαν. Ήταν πεντέξη πέτρες γυαλιστερές, βαλμένες σταυρό. Άρχισαν να μετρούνε. Μὰ μόλις ξετυλίξανε μιὰ φορά την κορδέλλα, να σου και προβάλλουν απ' την καμπή, προς τὸ μέρος του περβολιοῦ του Χατζή-Λούκα, τρεῖς άντρες λαχανιασμένοι, κατωδρομένοι και με ύφος άπειλητικό.

Πετιάτηκαν σάν ζαρκαδία και βρέθηκαν κοντά τους. Και προτού προφτάσουν οἱ ζαπτιέδες να επέμβουν, άρπάξει ένας την κορδέλλα και την κατακομματιάξει, ὁ δὲ Μελέης, άρπάζοντας τὸ Μιχάλη απ' τὸ λαιμό, του καταφέρει δυο τρία γερά χαστούκια.

— Ρὲ άτιμε, κερατᾶ, στὸν τόπο θὰ σ' άρρίσω σήμερα!

Ξεφωνίζανε ὅλοι, βρίζανε, αναθεματίζανε, άρπάξαν τις τσάπες απ' τὰ χέρια των ανθρώπων και τις πετιάσανε μέσα στο ρέμα.

Έτελοςπάντων οἱ ζαπτιέδες κατώρθωσαν να τους ησυχάσουν.

— Να φύγεις, καλιένθρωπε, από δω πέρα, ξεφώνισε ὁ Λοΐζος, τώρα άμέσως, αν θέλεις τὴ ζωή σου!

Οἱ ζαπτιέδες προσπαθοῦσαν να τους ησυχάσουν, ενῶ ὁ Μιχάλης, ξαφνιασμένος, προπάντων απ' τὰ χαστούκια, και φοβισμένος, στεκόταν παρᾶμερα και δὲν έλεγε τίποτε, μόνο κύτταζε σάν άφηρημένος. Πλαῖ του ὁ Ίάσων κ' ὁ δικαστικός κλητήρας στεκόντουσαν τὸ ἴδιο άμίλητοι. Οἱ τρεῖς μισταρωμένοι κατεβήσανε στο ρέμα να πάρουν τὰ τσάπια τους πού τους τὰ πετιάσανε.

Ἡ Χαρικλοῦ έτρεξε κατακλιμένη στο Μελέτη.

— Άκου, Μελέτη, μου πούλησε τὸ περβολοῦδι μου, ὁ άχόρταγος!

Κι' άρχισε να κλαίη μ' αναφυλλητά. Τὰ παιδιά της κλαμουριστήκανε κι' αυτά.

Ἡ Μελέτης προχώρησε προς τὸ Μιχάλη άπειλητικά. Ένας ζαπτιές του παραστεκότανε.

— Δὲ μου λές, ρὲ σκύλλε, τί έκανες; ἔ; .. Τί κάνεις ἐδῶ πέρα!

Ἡ Μιχάλης είχε γίνει κατάχλωμος κι' έτρεμε.

— Έ... έμένα δὲν με μέλει τίποτε... Έ... ἐγὼ έπούλησα τὸ περβόλι στὸν κύριο (κι' έδειξε τὸν Ίάσωνα). Ὅπως γράφουν τὰ χαρτιά, έτσι τὸ πούλησα. Τί φταίω γῶ!

— Και τῆς τὸ πούλησες, μωρέ, κι' αὐτῆς τῆς φτωχιᾶς;

Κι' έδειξε την Χαρικλοῦ.

— Έ... ἔ... άφοῦ...

— Άφοῦ, άφοῦ... έκανε ὁ Μελέτης κοροϊδευτικά, και του κατάρφερε άλλους δυο μπάτσους πού άστράψανε τὰ μάτια του.

Ἡ ζαπτιές τὸν άρπάξε και τὸν άπομάκρυνε, ενῶ ὁ Μιχάλης έκάθησε κάτω κι' άρχισε να κλαίη.

Αὐτὸ τὸ κλάμα τους κατεύνασε ὅλους μονομιᾶς. Πάψανε κ' οἱ βρυσιές κ' οἱ φροβέρες. Βουβαθήκανε ὅλοι τους, σὰ διὰ μαγείας. Ὡς κ' ἡ Χαρικλοῦ έπαιψε τὰ κλάματα. Τότε έλαβε τὸ λόγο ὁ δικαστικός κλητήρας.

— Άκούστε, κύριοι! Τί ανάγκη να γίνονται περιττὲς φασαρίες; Άφοῦ ὁ άνθρωπος έχει τὰ χαρτιά του εν τάξει, κι' άφοῦ τὰ χαρτιά αὐτὰ γράφουν πὸς τὸ περβόλι εἶναι δικό του από τὸ τάδε σημείο ὡς τὸ τάδε, τί μπορεῖτε σεῖς να κάμετε; Δόστε στὸν άνθρωπο με καλὸ τὸ δίκιο του, γιατί εἶναι ντροπὴ να πηγαίνετε στὰ δικαστήρια, άδέσφια πού εἰστε, και μάλιστα άφοῦ εἶναι ὀλοφάνερο πὸς δὲν έχετε να κερδίσετε τίποτε.

Ἡ κείνοι κυτταχτήκανε.

Ἡ έμίλησε κι' ὁ ὄμπασης.

— Σωστὰ λέει ὁ κύριος, κύρ Μελέτη! Τί τις θέλετε τις φασαρίες; Δίκαιο, άδικο, μιὰ φορά τυπικὰ τὸ δίκαιο εἶναι με τὸ μέρος του. Τί μπορεῖτε να του κάμετε;

(Τὸ τέλος στο ερχόμενο) ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ

— ΜΙΑ ΠΑΛΙΑ ΖΑΚΥΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ — (*)

ΚΑ΄.

Πλησιάζει ἡ ἡμέρα...

“Αμα κατάλαβαν πὸς ἡ έξουσία δὲν παίζει, ἡσύχασαν στὴ χώρα, ἡσύχασαν και στὸ χωριό.

Ἡ Ἄναστάσης ὁ Ξηδάχτυλος άφέθηκε λεύτερος, άφοῦ έφαγε στὴ μπερλίνα πενήντα βουρδουλιές σάν τὸ Μοῦρτο. Οἱ συνένοχοι του γλύτωσαν μόνο με εικοσιπέντε, κι' ὁ χωραΐτης Μεντιατόρος, για τὸ ασκανδάλιστο, δὲν έφαγε καμμιά...

“Ὅσο για τοὺς ανθρώπους του κόντε Κανίση, πού έσκότωσαν ένα κι' έπλήγωσαν άλλον ένα, αὐτοὺς οὔτε κἂν τοὺς έπιασαν. Ἡ κόντε Κανίσης εἶπε στὴ Ρεζιντέντσα πὸς έκαμαν τὸ χρέος τους, κι' ἡ Ρεζιντέντσα τὸ παραδέχτηκε.

Ἡ δυστυχιόμένος ὁ Τζώρτζης δὲν εἶχε πᾶ οὔτε σπιτί. Να ξαναγυρῆ με τοὺς δικούς του στοὺς τέσσερους εκείνους τοίχους, γυμνοὺς και σακατεμένους; Ἡ ἦταν πολὺ θλιβερό, κι' άκόμη δὲ θάταν καθόλο φρόνιμο. Ἡ προτίμησε λοιπόν να μείνη στὰ Κανισίτικα, σ' ένα σπιτόπουλο, μέσα στὴ μεγάλη αὐλή, πού του πκραχώρησε ὁ προστάτης.

Ἡ επιπλα του έδωσαν από τὸ άρχοντικό, για να περάση προσωρινὰ. Μόνο ρούχα άνεγκάστηκε ναγοράση, γιατί, τὴν ἄλλη μέρα τῆς ὀχλαγωγίας, δὲν εἶχε οὔτε κάλτσες νάλλξη. Οἱ άλλοι κἂν εἶχαν προφτάσει να πάρουν από τὸ σπιτί. Αὐτὸς τίποτα. Κι' ενῶ ὡς τότε τὸ μάτι του εἶχε μείνη άδᾶκρυτο, —στὴ στιγμή πού έγύρευε ένα ζευγάρι κάλτσες κι' ἡ γριᾶ Λουγαρίνα του εἶπε πὸς δὲν

έχει, τὸν έπιασε τὸ μεγάλο κλάμα, σὰ να κατάλαβε, μόλις τώρα, απ' αὐτὸ τὸ παραμικρό, ὅλη του τὴ δυστυχία...

Ἡ έλεγε κανένας πὸς ἡ Έλενα, στὴ φυλακή, ζούσε τώρα καλύτερα από τοὺς δικούς της. Και ὅμως ὄχι... Ἡ από τὴν ἡμέρα πού τὴν έπισκέφθηκε, για δεύτερη φορά, ὁ έκλαμπρότατος σιδρ Μπέμπκος στὸ κελλί της, ἡ ζωὴ τῆς φυλακισμένης ἄλλαξε απότομα.

Και πρώτα-πρώτα, τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ, τὴ συνειθισμένη ὦρα πού πήγαινε ὁ δεσμοφύλακας και τῆς άνοιγε για να βγῆ έξω, παρουσιάστηκε ὁ ἴδιος ὁ διεθυντής και τῆς εἶπε πὸς δὲν εἶχε πᾶ τὸ δικαίωμα να κἂνη περίπατο.

— Γιατί; ρώτησε ἡ Έλενα.

— Γιατί πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς δίκης σου, άποκρίθηκε ὁ άρχιδεσμοφύλακας, και ὁ κανονισμός δὲν επιτρέπει.

Αὐτὸ ἦταν μιὰ πρόφωση. Εἶχαν έρθῆ στὴ φυλακή κάποιες διαταγές από τὴ Ρεζιντέντσα. Ἡ Έλενα ὅμως εκείνο τὸ πρωῒ δὲν ὀποπτεύτηκε τίποτα.

Τὸ μεσημέρι τῆς έπήγαν να φᾶη μιὰ φασολάδα, ένα ὠμό κρομμύδι κι' ένα κομμάτι μαῦρο ψωμί. Τίποτ' άλλο.

— Γιατ' έτσι σήμερα; ρώτησε ἡ Έλενα, συνειθισμένη ὡς τώρα να τῆς φέρνουν καλύτερα πράγματα.

— Διαταγὴ του κυρίου άρχιδεσμοφύλακα, άποκρίθηκε ὁ ὀπηρέτης. Μοῦ εἶπε να σου πᾶ πὸς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς δίκης σου κι' ὁ κανονισμός δὲν επιτρέπει... Ἡ από σήμερα, κυρά μου, θὰ τρῶς ὅ,τι τρῶνε κι' οἱ άλλοι φυλακισμένοι.

— Μὰ ὡς τώρα τί έτρωγα; άπόρησε ἡ

(*) Συνέχεια από τὸ προηγούμενο.

Ἐλενα, ποῦ δὲν ἤξερε πῶς γινόταν ἐξαίρεση γι' αὐτή.

— Ἀπὸ τὸ φαί τοῦ κυρίου ἀρχιδεσμοφύλακα, ἀποκρίθηκε ὁ ὑπηρέτης. Μὰ τί σοῦ φαίνεται; πῶς οἱ φυλακισμένοι ἐδῶ μέσα τρῶνε κατόπουλα καὶ μπαρμπούνια;

Ἡ Ἐλενα ἐβρεξε τὸ ξερὸ ψωμί της στὴ φασουλάδα καὶ τὸ ἔφαγε μιά χαρὰ. Ἀρχισε νὰ καταλαβαίνει πῶς ὁ Πρεβεδοῦρος ἀποφάσισε νὰ τὴ στενοχωρήσῃ λιγάκι, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν κάμῃ νὰ βραβεύῃ τὴ ζωὴ της. Μὰ ἡ Ἐλενα δὲν ἔδινε γι' αὐτὸ πεντάρα. Τὴν τιμὴ της δὲ θὰ τὴν ἔκανε νὰ τὴ βραβεύῃ οὔτε μὲ βασιανιστήρια...

Ἕνα μόνο τὴν ἐπίκρανε. Τὸ παιδί ποῦ εἶχε στὴν κοιλιά. Γι' αὐτὸ ἤθελε νὰ παρῆν λίγα ἀέρα καὶ νὰ τρώῃ καλύτερα. Ναί, ἀλλὰ οὔτε γι' αὐτὸ, οὔτε γιὰ τὸ παιδί της, δὲ θάπορεύσει νὰ δεχτῇ τὴ συμφωνία τοῦ Πρεβεδοῦρου. Καλύτερα νὰ πέθαινε... μαζί μὲ τὸ παιδί της.

Τὸ ἀπόγεμα τῆς ἴδιας ἡμέρας, σὲ ἀσυνείδητη ὥρα, ὁ δεσμοφύλακας παρουσιάστηκε στὸ κελλί της.

— Τί εἶναι; ἔκαμε φοβισμένη ἡ Ἐλενα, μὲ τὴν ἰδέα πῶς θάταν πάλι ὁ Πρεβεδοῦρος.

— Ἐχω προσταγὴ νὰ σὲ βάλω σὲ ἄλλο κελλί, ἀποκρίθηκε ὁ δεσμοφύλακας.

— Γιατί;

— Γιατὶ πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς δίκης...

— Καὶ ὁ κανονισμὸς δὲν ἐπιτρέπει νὰ μείνω σὲ τοῦτο ἐδῶ;

— Ὅχι, γιατί τοῦτο ἐδῶ εἶναι ἀνώϊ.

Ἄ, ἔτσι; θὰ τὴν κατέβαζαν τώρα καὶ στὸ κατώϊ, στὸ ὑπόγειο;...

Τότε ἡ δυστυχισμένη κατάλαβε στὴν ἐντέλεια.

Ὁ Πρεβεδοῦρος, γιὰ νὰ τὴν ἐκδικηθῇ, θὰ τῆς ἔκανε τὴ ζωὴ της βασανισμένη. Εἶτε ἔτσι, ἀπὸ κακία, εἶτε καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς μπορούσε νὰ τὴ φέρῃ στὰ νερά του...

Τὸ καινούριο κελλί τῆς Ἐλενας δὲν ἦταν καθαυτὸ ὑπόγειο, παρὰ ἰσόγειο, στὴ γωνιά τοῦ κεντρικοῦ κτιρίου, μ' ἓνα καγκελόφραχτο παραθυράκι, ποῦ ἔδλεπε στὴν αὐλὴ, καὶ μὲ πάτωμα ἀπὸ χῶμα πατικωμένο. Ἡλιος δὲν τῷδλεπε καθόλου καὶ ἡ ὑγρασία ἦταν φοβερή. Ἀκόμα καὶ τὸ καλοκαίρι, εἰ τοῖχοι φοβασκωναν μουχλιασμένοι, νοτισμένοι καὶ μαῦροι. Τὸ ταβάνι, ἀπὸ ἴσια δοκάρια, ἦταν

γεμάτο ἀράχνες, καὶ στὸ πάτωμα ἔτρεχαν κελιώριες ἐλόμαυρες κατσαρίδες.

Ἡ Ἐλενα, μπαίνοντας μέσα, ἔκαμε ἀπὸ τὴ φρίκη της νὰ πισθοχωρήσῃ. Ὁ δεσμοφύλακας ὄμως τὴν τράβηξε καὶ τῆς εἶπε:

— Μὴ σκιάζεσαι, μαμούνια εἶναι, ἀθῶα οὔτε σκορπέοι, οὔτε φίδια... Ἐ, τὸ ξέρω, δὲν εἶναι σὰν ἀπάνου, ποῦ τὸ πάτωμα εἶχε τάβλες. Μὰ τί νὰ σοῦ κάμω, ποῦ πλησιάζει ἡ ἡμέρα σου;

— Καλὰ, ἔκαμε ἡ Ἐλενα μὲ στεναγμὸ δὲ μὲ γνοιάζει ὅς μου φέρουνε κἄνε τὸ κρεβάτι μου καὶ τὰ ρούχα μου.

Ὁ δεσμοφύλακας γέλασε σαρκαστικά.

— Στὰ κατώγια, εἶπε, δὲ συνειθίζονται τέτοια πράγματα. Τὰ ρούχα σου τὰ φορεῖς καὶ τὸ κρεβάτι σου ἔντο!

Σὲ μιὰ γωνιά τοῦ κελλιοῦ, χάμω στὸ πατικωμένο χῶμα, ἦταν ἓνα στρώμα ἀχερένιο. Ἀπὸ τὴ σκισμένη ἐδῶ κ' ἐκεῖ κανναθάσσα σκορπισθύνταν τὰ παλιά ἄχερα ποῦ εἶχαν καταντήσῃ σκόννη.

— Καλὰ, εἶπε ἡ Ἐλενα μὲ περηφάνεια: δὲ θέλω τίποτα αὐτὰ μου φτάνουνε.

— Μὰ καὶ γὰρθελες, τὸ ἴδιο θάκανε, ἀποκρίθηκε σιγὰ ὁ δεσμοφύλακας.

Ἕνα ξύλινο σκαμνὶ ἦταν ἀκόμα κει-μέσα καὶ μιὰ πῆλινη βίκα. Ἴποτ' ἄλλο. Τὸ παράθυρο ἀνοιγόταν τόσο ψηλὰ στὸν τοῖχο, ποῦ ἡ Ἐλενα δὲ θὰ τὸ ἔφτανε οὔτε ἀνεβασμένη σὲ σκαμνί. Κ' ἦταν μιὰ τετράγωνη τρύπα μὲ σιδερένια κάγκελα. Οὔτε τζάμι, οὔτε παραθυρόφυλλο. Χειμῶνα καὶ καλοκαίρι, νύχτα καὶ μέρα, ἔπρεπε νὰ μένη ἀνοιχτό...

Μόνο στὴ μέση τοῦ κελλιοῦ ἦταν μιὰ πλάκα, χωμένη στὸ χῶμα, κι' ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴν πλάκα ἓνας κρῖκος σιδερένιος. Ἡ Ἐλενα, ποῦ ἔμα συνήθισαν τὰ μάτια της στὸ μισόφωτο, τὸ εἶδε, ἐνόμισε πῶς θὰ ἦταν κανέναν καταρράχτης.

— Ἀπὸ δῶ ποῦ κατεβαίνουνε; ρώτησε.

— Πουθενά, ἀποκρίθηκε ὁ δεσμοφύλακας: ἔσο κι' ἂν τραβήξῃς τὴν πλάκα ἀπὸ τὸ καρούλι, δὲν ἀνοίγει, δὲν κουνιέται. Εἶναι μεγάλη κ' εἶναι χωσμένη βαθιά.

— Μὰ γιατί τὴν ἔχουν ἐδῶ;

— Γώρα θὰ ἰδῆς.

Ὁ δεσμοφύλακας πῆγε σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ κελλιοῦ κι' ἡ Ἐλενα ἀκούσε ἓναν κρότο ποῦ τὴν ἔκαμε νάνατριχιάσῃ.

Ἦταν μιὰ χοντρή, γερή, σιδερένια ἀλυσίδα,

ποῦ εἶχε στὶς δυὸ ἄκρες ἀπὸ ἓνα λουκέτο.

— Τί εἶν' αὐτό; ἔκαμε χωρὶς νὰ θέλῃ.

— Ἴποτα, ἀποκρίθηκε μὲ μισοκακόμοιρο ὄψος ὁ δεσμοφύλακας. Ἐπειδὴς καὶ ἡ πόρτα δὲν κλεί καλὰ, γιὰ μεγαλύτερη σιγουριὰ, ἔχουμε καὶ τούτη τὴν ἄλυσσο.

Καὶ πέρασε τὴ μιὰν ἄκρη τῆς ἀλυσίδας ἀπὸ τὸ σιδερένιο κρῖκο τῆς πλάκας καὶ τὴν κλείδωσε μὲ τὸ λουκέτο.

Ἡ Ἐλενα χλώμιασε σὰν πεθαμένη.

Εἶχε καταλάβῃ πολὺ καλὰ γιὰ ποῦ ἦταν ἡ ἄλλη ἄκρη τῆς ἀλυσίδας...

Ἐπειτὰ τῆς τὸ εἶπε καθαρά κι' ὁ δεσμοφύλακας.

— Ἡ ἄλλη ἄκρη εἶναι γιὰ τὸ ποδαράκι σου...

Καὶ βιάστηκε νὰ προσθέσῃ:

— Μὰ ξέρεις, δὲ σφίγγει πολὺ, δὲν πονάει.

Ἡ Ἐλενα κάθησε στὸ σκαμνί, κοντὰ στὴν πλάκα μὲ τὸν κρῖκο, ἀποφασισμένη.

Κι' ὁ δεσμοφύλακας ἔσκυψε, τῆς ἔδωσε τὸ στραγάλι τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ μὲ τὴν ἀλυσίδα καὶ κλείδωσε τὴ θηλειὰ μὲ τὸ λουκέτο.

Ἡ Ἐλενα δὲν ἔδγαλε πιά μιλιὰ. Κοίταξε μόνο σκυμμένη τὸ ἀλυσσοδεμένο της πόδι.

Ἡ στάση αὐτὴ τῆς ὀδύνης συγκίνησε καὶ τὸν ἴδιο τὸ δεσμοφύλακα.

— Ὑπομονή, κυρά μου, τῆς εἶπε. Ἐγὼ

τί νὰ σοῦ κάμω, ποῦ ἔχω τέτοια διαταγή;

— Ναί, ψιθύρισε ἡ Ἐλενα, πλησιάζει ἡ ἡμέρα μου.

Ὁ δεσμοφύλακας βγήκε ἔξω καὶ κλείδωσε τὴ δυνατὴ πόρτα μὲ διπλὴ στροφή.

* *

Ἡ Ἐλενα ἔμεινε μονάχη, νὰ συλλογιστῇ τὴν κατάντια της.

— «Γιὰ ἰδέες, ἔλεγε μέσα της, δεμένη ἐγὼ ἀπὸ τὸ πόδι σὰν τὴ γίδα. Ἦκαμα ἓνα κακό μπορεί... Δὲ θὰ κάμω ὄμως κι' ἄλλο ἓνα, γιὰ νὰ γλυτώσω. Τὸ πρῶτο μου κρῖμα τὸ πῆρε στὸ λαιμό της ἡ μάνα μου ἔτοῦτο, ἂν τόκανα, ποῖος θὰ τὸ ἔπαιρνε;»

Ἡ ἀλυσίδα της ἔφτανε ὡς ποῦ νὰ μπορῇ νὰ πηγαίνει στὸ στρώμα καὶ νὰ ξεπλώνεται. Ἔτσι πέρασε τὴν ἡμέρα της καὶ τὴ νύχτα, πότε καθισμένη στὸ σκαμνί, πότε ξαπλωμένη στὸ ἄχερο. Τὴν αὐγὴ, ὁ δεσμοφύλακας τῆς ἔφερε λίγο ψωμί καὶ μιὰν ἄλλη βίκα μὲ φρέσκο νερό. Καὶ τῆς τᾶφησε κ' ἔφυγε χωρὶς νὰ βγάλῃ μιλιὰ.

Ἀλλὰ σὲ λίγη ὥρα ξεκλειδώθηκε πάλι ἡ πόρτα καὶ παρουσιάστηκε τ' ὀλοστρόγγυλο κι' ὀλοξύριστο πρόσωπο τοῦ σιῶρ Μπέμπου.

Ὁ δεσμοφύλακας, ποῦ τοῦ ἀνοίξε, ἔσκυψε ὡς τὴ γῆ, γιὰ νὰ περάσῃ ὁ Ἐκλαμπρότατος, κι' ἔπειτα σιγὰ-σιγὰ ξανάκλεισε πίσω τοῦ τὴν πόρτα.

Ἡ Ἐλενα, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, βρέθηκε καθισμένη στὸ σκαμνί της. Ἀκουμποῦσε τοὺς ἀγκῶνες της στὰ γόνατά της καὶ κρατοῦσε μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια τὸ κεφάλι της πεσμένο. Τὸ σήκωσε, ἀμὰ ἀκούσε τὸν κρότο, ἔρριξε μιὰ θαλὴ ματιὰ, καὶ πάλι τὸ κατέβασε. Ἡ ὁ Πρεβεδοῦρος ἔμπαινε στὸ κελλί της, ἡ ὁ δεσμοφύλακας, τὸ ἴδιο τῆς ἔκανε. Ἦταν στὴν ἀπελπισία ἐκείνη, ποῦ κάνει τὸν ἀνθρώπο νὰ μὴν ξεχωρίζῃ πιά τοὺς ἀνθρώπους...

Αὐτὸ ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση τοῦ σιῶρ Μπέμπου.

Περίμενε πῶς ἡ Ἐλενα, μόλις τὸν ἔβλεπε στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο κελλί, ὅπου τὴν εἶχαν πετάξει ἀλυσσοδεμένη, μὲ ψωμί καὶ μὲ νερό, θὰ ἔπεφτε στὰ πόδια του νὰ τοῦ γυρέψῃ ἔλεος. Ἀλλὰ ἐκείνη τίποτα ἀκίνητη, ἀναίσθητη. Οὔτε μετανοιωμένη φκινόταν, ὥστε νὰ δεχτῇ τώρα τὴ συμφωνία του, οὔτε τὴν παραμικρὴ διάθεση ἔδειχνε νὰ τὸν παρακαλέσῃ κἄν νὰ τὴ λυπηθῇ.

— Ἐλενα, εἶπε, ἐγὼ εἶμαι δὲ μὲ βλέπεις;

Ἡ Ἐλενα, στὴν ἴδια στάση, μὲ σκυμμένο κεφάλι, ἀποκρίθηκε:

— Ἐγὼ σὲ βλέπω καὶ σὲ γνωρίζω μὰ τοῦ λόγου σου ποῦ μὲ βλέπεις, μὲ γνωρίζεις;

— Ἀλήθεια, ἔκαμε ὁ Πρεβεδοῦρος, ἂν δὲν ἤξερα πῶς εἶν' ἐδῶ τὸ κελλί σου, θὰ δυσκολευόμουν. Μ' αὐτὰ τὰ παλιόρρουχα... μ' αὐτὴ τὴν ἀλυσίδα στὸ πόδι... ἀχτένιστη... χλωμή... ἂ, πόσο διαφορετικὴ εἶσαι, Ἐλενα, ἀπὸ τὴν πρώτη φορά ποῦ σὲ εἶδα μπροστὰ μου σὰν τὸν ἥλιο!

Ἡ φυλακισμένη σήκωσε τότε τὰ περικομένα της μάτια καὶ τὰ κάρφωσε στὸ πρόσωπό του.

Ἄ, τί παράξενη ἐντύπωση ποῦ εἶχε ἀπ' αὐτὸ τὸ βλέμμα ὁ σιῶρ Μπέμπου!

Τοῦ ἔκαμε μαζί φόθο καὶ οἶχτο προπάντων τοῦ φάνηκε ἄσχημο, πολὺ ἄσχημο...

Τόσο ποῦ, χωρὶς νὰ θέλῃ, κατέβασε τὰ μάτια του καὶ κοίταξε τὸ στραγάλι τοῦ ποδιοῦ, ποῦ τὸ ἔσφιγγε ἡ ἀλυσίδα.

Τότε παραμέρισαν ὄλα τὰλλα αἰσθήματα, γιὰ νὰ μείνη μόνο ὁ οἶχτος. Καί με τὸν οἶχτο αὐτό, πού πρώτη φορά ἔμπαινε στὴν καρδιά τοῦ οἰδὸρ Μπέμπο γιὰ τὴ χρυσομαλλοῦσα, ἀνέβασε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ πόδι καὶ τὰ τριγύρισε σ' ὄλο τῆς τὸ κορμί.

Καί — γιὰ πρώτη πάλι φορά — τὸ κορμί αὐτὸ τοῦ φάνηκε ἀνάξιο τοῦ πόθου του.

Ὅλες του ἐκείνες οἱ ὠραίες καμπύλες εἶχαν χαθεῖ, ὄλη του ἡ δροσιά εἶχ' ἐξατμιστεῖ. Ἦταν ἀδύνατο καὶ σὰ μαραμένο. Τὸ ὄμορφο, τὸ γλυκὸ πρόσωπο εἶχε ἀγριέψει σ' ἓνα ἡμερόνυχτο κακοπάθιας. Τὰ μάτια, περικομμένα, μελανισμένα ἀπὸ κάτω, τὸ ἀσχήμιζαν φοβερά. Κ' ἔμοιαζε σὰν πρόσωπο ζώου δυνατοῦ, μὰ πιασμένου, πληγωμένου καὶ δεμένου.

Πέρασαν κάμποσες στιγμές, χωρὶς νὰ μιλήσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο. Ἐπειτα ὁ Πρεβεδοῦρος ρώτησε σιγά:

— Βλέπεις, βλέπεις λοιπόν, γιὰ νὰ φανῆς ἔτσι σκληρή;

— Δὲ μπορούσα νὰ κάμω ἄλλ' ἴως! ἀποκρίθηκε ἡ Ἐλενα.

— Κ' ἡ ἀλυσίδα; .. δὲ σοὺ πονεῖ τὸ πόδι; Ξαναρώτησε ὁ οἰδὸρ Μπέμπο μ' ἓν' ἀλλόκοτο ὄφος.

Κι' ἀκόμα πιὸ ἀλλόκοτα ἡ Ἐλενα ἀποκρίθηκε:

— Ὅχι, γιατί ἡ ἡμέρα μου πλησιάζει.

— Ποιὰ ἡμέρα; ρώτησε ὁ Πρεβεδοῦρος.

— Ἡ ἡμέρα πού θὰ πεθάνω καὶ θὰ γλυτώσω ἀπ' ὄλα.

— Καί ὅμως... εἶναι ἀκόμα καιρός, νὰ μετανοήσῃς καὶ νὰ ζήσης.

— Ποτέ!

Ὁ Πρεβεδοῦρος προσποιήθηκε τὸ θυμωμένο. Ἦθελε τώρα νὰ ἰδῆ ὡς πού μπορούσε νὰ φτάσῃ ἡ ἐπιμονή κ' ἡ ἀντίσταση αὐτῆς τῆς γυναίκας.

— Κι' ἂν αὐριο, φώναξε, σὲ παραδώσω στὸ μπόγια, νὰ σοὺ κάμῃ τὰ μεγαλύτερα βασανιστήρια;

— Ποτέ! Ξανάπε ἡ Ἐλενα. Ὅ,τι καὶ νὰ μοὺ πῆς, ὅ,τι καὶ νὰ μοὺ κάμῃς, ποτὲ θὰ φωνάζω.

— Κι' ἂν σὲ πιάσω τώρα ἐγὼ μὲ τὰ χέρια μου καί...

Ὁ Πρεβεδοῦρος, χωρὶς νὰ συμπληρώσῃ τὴ φράση του, ὄρμησε κ' ἔκαμε νὰ τὴν πιάσῃ ἀπὸ τὰ μπράτσα.

Ἀλλὰ ἡ Ἐλενα σηκώθηκε διαμιάς ἀγριεμένη καὶ τὸν ἔσπρωξε μ' ὄλη τῆς τῆ δύναμη φωνάζοντας:

— Ποτέ! ὅσο εἶμαι ζωντανή, ποτέ!.. Φώναξε τὸ μπόγια νὰ μὲ βασανίσῃ, νὰ μὲ κομματιάσῃ... Βούλωσέ μου κἀνε τὸ στόμα, δέσε μου τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια... Μὰ ὅσο εἶμαι ὕγια καὶ λυτή, δὲ θὰ σ' ἀφήσω νὰ μ' ἀγγίξῃς. Μὲ τὰ γόνατα μου θὰ σὲ σκίσω, θὰ σὲ φάω μὲ δαγκανιές! Σκυλόφραγε!

Μὲ τὸ σπρώξιμο, ὁ Πρεβεδοῦρος εἶχε φτάσει ὡς τὴν πόρτα τοῦ κελλιοῦ, κι' ἀπὸ κεῖ, μὲ τὸ πρῶτο ἀλλόκοτο ὄφος του, ἀκούγε τὴν Ἐλενα. Ἐπειτα, σὰν τέλειωσε αὐτὴ ἀφριμένη, τῆς εἶπε:

— Ἔτσι φέρνεσαι, ἔτσι μιλεῖς ἐσὺ στὸν Πρεβεδοῦρο σου; Τώρα νὰ ἰδῆς, τώρα!..

Κι' ἀνοίξε τὴν πόρτα τοῦ κελλιοῦ καὶ σφύριξε μὲ τὴν ἀσημένια σφυρίχτρα πού εἶχε πάντα μαζί του.

Ἡ Ἐλενα, ὄρθῃ ἀκόμα, περίμενε πὼς θὰ ἰδῆ νὰ μπαίνη στὸ κελλὶ τῆς ὁ μπόγιας.

Ἀλλὰ δὲν ἦρθε, παρὰ ὁ συνγισμένος δεσμοφύλακας.

Ὁ οἰδὸρ Μπέμπο, δείχνοντας τὴν Ἐλενα, τὸν πρόσταξε:

— Λύσε τη!..

Ὁ δεσμοφύλακας ἔτρεξε ἀμέσως, γονάτισε, ξεκλείδωσε τὴ θηλειὰ τῆς ἀλυσίδας ἀπὸ τὸ στραγάλι τῆς Ἐλενας καὶ τὴν ἄφησε μὲ βρόντο ἀπάνω στὴν πλάκα.

— Ἀκου τώρα ἐδῶ, τοῦ εἶπε ὁ Πρεβεδοῦρος. Νὰ τὴν ἀνεβάσετε ἀμέσως ἀπάνου, στὸ πρῶτο τῆς κελλί, νὰ τὴν ἀφήνετε νὰ βγαίνη ἔξω ὅποτε θέλει, νὰ τὴ φυλάτε καλὰ μὴ τὴν πειράξῃ κανένας, καὶ νὰ τῆς δίνετε νὰ τρώῃ σὰν πρῶτα.

Κι' ὁ οἰδὸρ Μπέμπο, ρίχνοντας στὴν Ἐλενα μιὰ ματιά, πίσωπλάτησε καὶ βγήκε μὲ τὸ μεγαλοπρεπέστερο βῆμα του.

Αὐτὲς τὶς διαταγὲς ἔπρεπε νὰ τὶς δώσῃ στὸ διευθυντὴ τῆς φυλακῆς. Ἀλλὰ τὶς εἶπε στὸ δεσμοφύλακα, γιὰ νὰ τὶς ἀκούσῃ πρῶτα ἡ Ἐλενα.

Τὶς ἀκούσε ἡ κακομοίρα καὶ τῆς φάνηκε πὼς ὄνειρεύεται...

Δὲν εἶχε καταλάβει πὼς ὁ Πρεβεδοῦρος τῆς εἶχε κάμει τὴν ἐπιθέσῃ ἐκείνη γιὰ τελευταία δοκιμή, — γιὰ νὰ ἰδῆ ἀκόμα μιὰ φορά τὴ δύναμη ἐκείνη, τὴ θέληση καὶ τὴν ἀλυγισιά πού τοῦ ἄρεσε, — καὶ δὲν πίστευε ἔ

αὐτιά τῆς, ὅταν τὸν ἀκούσε νὰ μιλήῃ στὸ δεσμοφύλακα ἔτσι.

Ἀλήθεια λοιπόν τὰ ἔλεγε, ἡ τὴν περίπαζε; Ἀλήθεια τὴν ἔλυναν, ὄχι γιὰ νὰ τὴν παραδώσουν στὸ μπόγια, παρὰ γιὰ νὰ τὴν ἀνεβάσουν στὸ πρῶτο τῆς κελλί; Ὁ Πρεβεδοῦρος λοιπόν, ἐνῶ ἔδινε ἐκείνες τὶς διαταγὲς στὸ δεσμοφύλακα, δὲν τοῦ ἔκλεινε κρυφὰ τὸ μάτι;

Ὅχι, καθόλου... Ὁ Πρεβεδοῦρος μιλοῦσε σοβαρότατα. Νά, ὁ δεσμοφύλακας πού ἀφήνει τὴν πόρτα ἀνοιχτὴ καὶ τῆς νεύει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.

Ἡ Ἐλενα σέρνει ἀπὸ πίσω του τὰ πόδια τῆς σὰν αὐτόματο. Καὶ τὸ ἓνα, τὸ ἀριστερό, τί βάρυ καὶ μουδιασμένο πού τὸ νοιώθει! Ὅμως περπατεῖ. Βγαίνουν οἱ δύο τους στὴν ἀσπὴ, φτάνουν στὴν πέτρινη σκάλα καὶ τὴν ἀνεβαίνουν... Νά, ὁ μέγας διάδρομος, νά, ἔπειτα ὁ ἄλλος, ὁ μικρότερος, καὶ νά, στὸ τέλος ἡ πόρτα τοῦ πρώτου κελλιοῦ.

Ἡ φυλακισμένη μπαίνει καὶ ξαναβρίσκει μέσα τὸ κρεβάτι τῆς, τὸ τραπέζι τῆς, ὄλα. Καὶ πούθενά πλάκα μὲ κρίκο στὴ μέση γι' ἀλυσίδα...

Κι' ὅμως ἀκόμα διστάζει... Φοβάται πὼς κάπου ἐκεῖ θὰ τὴν περιμένῃ ὁ μπόγιας, γιὰ νὰ τὴν ἀρπάξῃ... Ἦταν πιστευτὸ πὼς μαλάκωσε ἀξαφνα ὁ σκληρόκαρδος Πρεβεδοῦρος, πὼς τὴ λυπήθηκε καὶ πὼς θὰ τὴν ἄφνε τὴν ἡ τύχη τῆς;

Καὶ θὰ ἔβγαине πάλι ὅποτε ἠθελε ἀπὸ τὸ κελλὶ τῆς, καὶ θὰ τρωγε ἀπ' ὄλα τὰ καλὰ τοῦ ἀρχιδεσμοφύλακα;..

Ναί, ναί. Ἔτσι ἦταν. Ἀπὸ τὴν ἴδια μέρα, ἀπὸ τὴν ἴδια ὥρα, ξανάρχισε ἡ πρώτη ζωὴ. Τὶ ἦταν λοιπόν ἐκεῖνο πού ἔκαμε ξαφνικὰ τὸν Πρεβεδοῦρο ν' ἀλλάξῃ γνώμη;

Ἡ Ἐλενα συλλογιζόταν, μὰ δὲ μπορούσε νὰ καταλάβῃ. Τὴ λυπήθηκε, πού τὴν εἶδε σ' ἐκείνη τὴν κατάντια;.. Μὰ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε προστάξῃ νὰ τὴν κατεβάσουν στὸ κατώϊ, νὰ τὴν ἀλυσοδέσουν καὶ νὰ τὴν ἀφήσουν μὲ ψωμί καὶ μὲ νερό; Ὁ ἴδιος δὲν εἶχε προκαλέσει ἐκείνη τὴν κατάντια; Πὼς λοιπόν τὴ λυπήθηκε ἅμα τὴν εἶδε; Δὲν τῶξερε πὼς θὰ τὴν ἔβλεπε ἔτσι;

Ἐπειτα, ἂν τὴν εἶχε λυπηθεῖ πραγματικά, γιὰ νὰ τῆς ξανακάμῃ τὴν πρότασή του καὶ γιὰ νὰ τῆς ριχτῇ στὸ τέλος μὲ θυμό; Καὶ πάλι, γιὰ νὰ οἱ βρισκίεσθε τῆς, ἀντὶ νὰ

τὸν θυμώσουν περισσότερο, τὸν ξεθύμωσαν;

Ἐ, φυσικά! ὅσο κι' ἂν ἔσπαξε τὸ κεφάλι τῆς ἡ φτωχὴ χωριατοπούλα θάταν ἀδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴ τὴ διαγωγή. Γιατί δὲν ἤξερε τί ἐπίδραση μπορούσε νὰ ἔχῃ ἓνα παραμικρὸ πρᾶγμα — μιὰ ματιά, μιὰ ἔκφραση φυσιογνωμίας — σὲ ψυχὲς καλλιεργημένες σὰν ἐκείνου τοῦ «σκυλόφραγκου».

Κι' ὅμως ἔφτασε αὐτὸ τὸ παραμικρὸ πρᾶγμα γιὰ νὰ κάμῃ τὸ οἰδὸρ Μπέμπο ν' ἀλλάξῃ.

Ἀπὸ τὴ στιγμή πού εἶδε τὴν Ἐλενα στὴν ἀθλιότητα ἐκείνη, ἀπὸ τὴ στιγμή πού τοῦ φάνηκε σὰν ἓνα ζῶο βασανισμένο, μὲ ἀγρία καὶ περίλυπη ματιά, ὁ σαρκικὸς πόθος του ἔσβησε. Καὶ σβήνοντας ὁ σαρκικὸς πόθος, δὲν εἶχε πιά μπροστά του, παρὰ τὴ δυστυχισμένη γυναῖκα πού ὑπόφερε ἀδίκως, καὶ τὸ περισσότερο ἐξαιτίας του.

Ἡ ἐπιθυμία πού εἶχ' ἐξαρχῆς νὰ χαρῇ τὴ χρυσομαλλοῦσα, τὸν ἔκανε ἀκαρδο, σκληρό. Μὲ τὸ τελευταῖο ἔχθος τῆς σκληρότητάς του, θέλησε νὰ τὴ δοκιμάσῃ. Καὶ τὴ φοβέρισε, καθὼς εἶδαμε, μὲ τὸ μπόγια, κι' ἔκαμε πὼς θὰ τῆς ἐπιτεθῇ. Ἀλλὰ ἡ ἀπελπισμένη ἐκείνη ἀντίσταση τῆς Ἐλενας συμπλήρωσε τὸν οἶχτο πού εἶχε αἰστανθεῖ πρὸ ὀλίγου γιὰ τὴ μάρτυρα, καὶ τὸν ἔκαμε ἀκόμα νὰ τὴν ἰδῆ μ' ἓν' ἄλλο φῶς καὶ νὰ τὴ θαυμάσῃ.

Ναί. Ἡ Ἐλενα τοῦ Ματαράγκα, ἡ χρυσομαλλοῦσα τοῦ Γαϊτανιοῦ, ἡ γυναῖκα τοῦ Λούγαρη ἀπὸ τὴ χώρα, τοῦ φάνηκε ἀξαφνα σὰν ἓνα πλάσμα θαυμαστό!

Τώρα ἄρχισε νὰ τοῦ κινῆ τὸ ἐνδιαφέρον, ὄχι πιά τὸ κορμί τῆς, ὅπως πρῶτα, παρὰ ἡ ψυχὴ τῆς. Τὸ ἴδιο βράδυ, ζήτησε ὄλη τὴ δικηγορία καὶ τὴ μελέτησε μὲ προσοχή. Κι' ἀπ' αὐτὴ προσπάθησε νὰ αναπλάσῃ τὴν ἐκπληκτικὴ ἱστορία ἐκείνης τῆς γυναίκας.

Τὴ φαντάστηκε στὸ χωριὸ τῆς, ἐκείνον τὸν καιρὸ πού τὴν εἶχε ἰδῆ κι' αὐτὸς πρῶτη φορά, νὰ χορεύῃ μὲ τὰ γιορτινά τῆς ρούχα καὶ μὲ τὰ χρυσὰ τῆς μαλλιά — ἐρωτευμένη μ' ἓνα παλληκάρι, μὲ τὸ δυστυχισμένο ἐκείνον Κωσταντῆ πού πέθανε γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς...

Γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς;.. Ναί καὶ ὄχι. Μπορεῖ νὰ μὴν ἐσκότωσε τὸν Κωσταντῆ ἡ ἀρνηση τοῦ πατέρα τῆς, μπορεῖ νὰ πέθανε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἀρρώστεια σωματικὴ, ἀσχετη. Ἀδιάφορο. Ἡ Ἐλενα ἔτσι τὸ πῆρε. Κ' ἡ τύψη τῆς γι' αὐτὸ ἦταν τόσο μεγάλη, ὥστε

νά της φέρη μπροστά της τὸ φάντασμα του, τὴν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου της μὲ τὸν ἄλλον...

Ὁ σιδρ Μπέμπος δὲν ἦταν κανένας ἀμαθὴς κι' ἀνόητος τοῦ καιροῦ του, γιὰ νὰ πιστεύη φαντάσματα. Ἦξερε καλὰ πὼς ὅλ' αὐτὰ ἦταν ὑποκειμενικά. Καὶ τὸ γεγονός ἀκόμα, πὼς μάννα καὶ κόρη ἔβλεπαν τὸ φάντασμα τοῦ Κωσταντῆ μαζί, μολονότι δὲν ἤξερε νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, δὲν τὸ θεωροῦσε ὑπερφυσικό. «Θὰ γίνεταί» ἔλεγε.

Ἄλλὰ μ' ὅλη τὴν τύψη της, ἡ Ἐλενα ἀγαποῦσε τὸ Τζώρτζη. Ἀγαποῦσε καὶ τὴ ζωὴ της. Ἦθελε νὰ ζήσῃ, γιὰ νὰ χαρῆ τὸν ἀντρα της, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ πεθαμένος, τὴ φοβέριζε κάθε νύχτα πὼς θὰ τὴν ἔπαιρνε μαζί του στὸν τάφο. Καὶ λίγο ἀκόμα ἀνβαστοῦσε αὐτὴ ἱστορία, θὰ τὸ κατόρθωνε: ἡ δυστυχισμένη ἡ Ἐλενα θὰ πέθαινε τρελλή.

Καὶ πῆγε στὴ Μάγισσα καὶ πῆρε τὴ φοβερὴ συμβουλή, κι' ἀποφάσισε νὰ τὴ βάλῃ σὲ πράξη.

Ἐδῶ ἦταν ὁ μεγαλύτερος θαυμασμὸς τοῦ σιδρ Μπέμπου.

Ποῦ βρῆκε ἡ Ἐλενα τὴ δύναμη νὰ πάῃ νύχτα στὸ νεκροταφεῖο, νὰ ξεθάψῃ τὸν πεθαμένο, νὰ τὸν καρφώσῃ στὴν κάσσα του μὲ τὰ τρία καρφιά καὶ νὰ τὸν ξαναθάψῃ ὅπως ἦταν: Μυστήριο!..

Φανταζόταν ὅλη αὐτὴ τὴ φοβερὴ σκηρῆ, καὶ ρωτοῦσε τὸν ἑαυτὸ του, ἀν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀντρας ποῦ δὲν πίστευε στὰ ὑπερφυσικά, θὰ εἶχε τὴ δύναμη, ἀν χρειάζεταν ποτέ, νὰ κάμῃ τέτοιο πρᾶγμα. Κι' ἀπαντοῦσε στὸν ἑαυτὸ του: «Ὅχι, ὄχι, μὰ τὴν ἀλήθεια!..»

Ἡ Ἐλενα ὁμως, μὴ κοπέλλα τοῦ χωριοῦ, μ' ἔλο τὸ φόβο τοῦ Διαβόλου, τὸ ἔκαμε!

(Ἀκολουθεῖ).

ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΗ

ΣΤΟΝ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Ἄς ποῦμε, πὼς ἦταν λίγη ἡ ζωὴ,
καὶ μικρὴ ἡ καρδιά μας κ' ἡ πνοή μας,
κι' ἄς ποῦμε πὼς κινήσαμε πρῶτ'
κ' ἦρθε ἡ νύχτα πρὶν νὰ βροῦμε τὴν ὁρμὴ μας.

Κι' ἄς ποῦμε, πὼς ἡ στοράτα μας βουνό,
καὶ φραγγια καὶ γκρεμοὶ τὰ μονοπάτια,
κι' ἄς ποῦμε, τὸ κορμὶ ἦτανε σκεβρό,
βαρειά τὰ πόδια καὶ δετὰ τὰ μάτια.

Κι' ἄς ποῦμε, ἡ μπόρα ξαφνικά,
καὶ σβηστός ὁ ἥλιος κι' οὔτε ἀστέρια,
κι' ἄς ποῦμε, πὼς δὲν μᾶς χαϊδεψαν γλυκὰ
οὔτε μάννας, οὔτε ἀγαπημένης χέρια...

Κι' ἄς ποῦμε, πὼς εἶναι ψέμμα ἡ χαρὰ
καὶ παλιὸ παραμῦθι ἡ εὐτυχία,
κι' ἄς ποῦμε, θεέ μου, πὼς κι' ἐμεῖς, κάποια φορὰ,
θὲ νὰ βροῦμε κάπου ἄλλοῦ μιὰν ἡσυχία!..

Γ. ANNINOS

Τὸ Σεματενθίριον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Τὰ λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά βραβεῖα
τοῦ Κράτους.

Ἐρευνα τοῦ κ. ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

Ποτὲ δὲν φαντάσθηκα ὅτι ἓνα ἢ περισσότερα λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά βραβεῖα μποροῦν νὰ δημιουργήσουν, χωρὶς ἄλλες προϋποθέσεις, πνευματικὴ ζωὴ σ' ἓναν τόπο. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος δίκαιο εἶναι νὰ ὑλοστηρίξεται ἀπὸ τὸ Κράτος, προπάντων ὅταν προπορεύεται κάπως ἀπὸ τοὺς καθυστερημένους ἀνθρώπους του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητά της ἐποχῆς του. Ἡ ἐργασία του ὁμως δὲν εἶναι ποτὲ ἀποτέλεσμα ἐξωτερικῶν μόνον αἰτίων, — εὐνοϊκῶν συνθηκῶν ποῦ ἐδημιούργησε ἓνας ἄνθρωπος, — στὴν προκειμένη περίπτωση ἓνας ὑπουργὸς - ποιητὴς σὲ ὄρατες ἰδέες καὶ σὲ γενναῖες πραγματοκοιήσεις. Ἔτσι, τὰ λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά βραβεῖα ποῦ ἴδρυνε ὁ κ. Παπανδρέου, ὡς τὴ στιγμὴ τουλάχιστον ποῦ θὰ κριθοῦν ἀπὸ τ' ἀποτελέσματά τους, ἔχουν τὴν ἀξία ἐξωτερικῶν αἰτίων γιὰ τὴ δημιουργία σοβαρῆς πνευματικῆς κινήσεως στὸν τόπο μας. Ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλα ἄσχεδόν τὰ ἰδιωτικά βραβεῖα, ποῦ μολονότι προσπαθοῦν μὲ διαγωνισμοὺς νὰ προκαλέσουν καλύτερη καὶ πλουσιώτερη λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παραγωγή, δὲν στάθηκαν ποτὲ ὑπολογισμὴ συμβολὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἀξιολογώτερης λογοτεχνίας καὶ τέχνης στὴν Ἑλλάδα.

Ψυσικά, δὲν πρόκειται στὸν πρόλογο μιᾶς ἔρευνας ν' ἀναζητήσουμε καὶ νὰ καθορίσουμε ὅλους ἐκείνους τοὺς παράγοντας ποῦ ἔχουν τὴ δύναμη νὰ προετοιμάσουν ὑπολογισμὴ πνευματικὴ ζωὴ. Μποροῦμε ὁμως νὰ τονίσουμε, χωρὶς νὰ κινδυνεύουμε νὰ πέσουμε σὲ συζητήσιμες θεωρίες, ὅτι μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν προετοιμασίαν αὐτὴν, προπάντων σ' ἐποχὴ ἀναθεωρήσεως ἀξιών καὶ συζητήσεων ὅπως ἡ σημερινή, εἶναι ὁ κριτικὸς ἔλεγχος. Δὲν θὰ ἐξετάσω, βέβαια, τίς ἀντιρρήσεις ποῦ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἐλληνικὴ κριτικὴ στὸ σύνολό της, ἀντιρρήσεις ἀρκετὰ βάρσιμες ὡς ἓνα σημεῖο τουλάχιστον. Προτιμῶ νὰ τονίσω ὅτι ἡ κριτικὴ, εἴτε ἐμφανίζεται ὡς ἀπλὴ ἀντίσταση στὴν ἐπικράτηση τῶν ἀσημάντων καὶ τῶν μετριῶν, εἴτε ὡς καθοδήγησις πρὸ σωστὸ δρόμο τῆς δημιουργίας, εἶναι μιὰ ἀνεκτίμητη πνευματικὴ λειτουργία. Ἴσως ἡ κριτικὴ, ὅταν

δὲν γίνεται ἀπὸ δημιουργοὺς, — ἰσχυρὴ δημιουργία καὶ στὴν περιοχὴ τῆς κριτικῆς, — ἴσως νὰ μὴν εἶναι παραγωγικὴ δύναμη. Ἀλλὰ καὶ τότε, ὅταν δὲν πέφτῃ σὲ βιασικὲς πλάνες, κάνει πάντα καλὸ, κι' ἄς ἀναχαιτίζει κάποτε τὴ δημιουργία. Εἶναι τόσο σοβαρώτερο τὸ δημιουργικὸ ἔργο ποῦ δὲν στηρίζεται μόνον στὴν ψυχικὴ διάθεση ἀλλὰ καὶ στὴν ὠριμὴ κρίσις! Ὅπως δὴποτε, τὰ λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά βραβεῖα τοῦ κ. Παπανδρέου θὰ ἔχουν ἀπόδοσιν ἀνάλογη μὲ τὴν πρόθεσιν ποῦ τὰ ἐδημιούργησε καὶ θὰ μπορέσουν νὰ μεταπηδήσουν ἀπὸ τὰ «ἐξωτερικά αἴτια» στὸς παράγοντας ποῦ προετοιμάζουν τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἓνος τόπου, μόνον ὅταν στὴν ἀπονομὴ τους γίνουσι ἀξιόλογη κριτικὴ ἐκδήλωσις. Κάθε ἀπόφασις δηλαδὴ τῆς ἐπιτροπῆς ἢ τῶν ἐπιτροπῶν ποῦ θὰ τ' ἀπονέμουν, πρέπει νὰ εἶναι σωστὴ ἐκτίμησις τῆς λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ τόπου, ἀναγνώρισις τοῦ καλοῦ καὶ καταδίκη τοῦ βλαβεροῦ, — ἓνα μεγάλο καὶ ἀποτελεσματικὸ μάθημα αἰσθητικῆς. Τὸ μάθημα ὁμως αὐτὸ μπορεῖ νὰ δοθῇ μόνον ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη μόρφωσιν καὶ τὸ λεπτὸ γούστο, ἔχουν καὶ χαρακτῆρα μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις δοκιμασμένον. Τότε ἡ κίνησις ποῦ θὰ δημιουργηθῇ γύρω ἀπὸ τὰ βραβεῖα δὲν θὰ εἶναι ἀπλῶς «ἐξωτερικὸ αἶτιον» ἢ, ἀν θέλετε, ἀφύπνισις ματαιοδοξιών, ἀλλὰ καθοδήγησις καὶ σοβαρὴ προϋπόθεσις γιὰ τὴ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς. Πρέπει δηλαδὴ καὶ ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων αὐτῶν νὰ εἶναι μιὰ σοβαρὴ ἐργασία ποῦ νὰ τ' ἀσφαλίζει ἀπὸ ὅλους τοὺς κινδύνους ποῦ θ' ἀντιμετωπίζουν ὅσπου νὰ καθιερωθοῦν. Καὶ οἱ κίνδυνοι δὲν θὰ εἶναι λίγοι. Γιατὶ ἀν κάθε νέος θεσμὸς διατρέχῃ ἓναν κίνδυνον ὅσπου νὰ γίνῃ δεκτὸς ἀπὸ τὴν κοινωνία, ὁ λογοτεχνικὸς διατρέχει δέκα. Οἱ κίνδυνοι ὁμως, ἀκόμα καὶ οἱ πρῶτοι ἄμεσοι, ἐξουδετερώνονται ἀπὸ τὴν καλὴ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ. Μὲ ἄλλους λόγους πρέπει, ἀφοῦ ἐκτιμήσουμε τὸ θεσμὸ ὅπως τοῦ ἀξίζει, νὰ καταλάβουμε πόσες εὐθύνες δημιουργεῖ γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κόσμον. Ἔτσι, ἡ ἔρευνα αὐτὴ δὲν θὰ βοηθήσῃ μόνον, ὅπως ἐλπίζουμε, τὸν κ. ὑπουργὸ τῆς Παιδείας στὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἐκτελεστικοῦ διατάγματος τοῦ νόμου «περὶ ἐνισχύσεως τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν», ἀλλὰ θὰ προετοιμάσῃ καὶ τὴν καλὴ ἐφαρμογὴ του. Κι' ἄς μὴ φανῇ περιεργο ποῦ χωρίζω τὸ ἐκτελεστικὸ διάταγμα, ποῦ θὰ κανονίσῃ ὅλας τίς λεπτομέρειας τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων, ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Δὲν εἶναι ἐντελὸς ὅμοια πράγματα. Οἱ ἄνθρωποι,

καὶ προπάντων οἱ λόγοι καὶ οἱ καλλιτέχνες, μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ νόμο καὶ διάταγμα, καὶ νὰ μὴ φτιάσουν ποτὲ σὲ ἀποτελεσμα. Γιὰ νὰ προχωρήσουν στὴν καλὴ ἐφαρμογή, κρέπαι νὰ ἔχουν καὶ μυαλό. Δηλαδή ἡ ἀπονομή τῶν βραβείων αὐτῶν κρέπαι νὰ γίνη, ὅπως λέγαμε, κριτική βλάστηση, νὰ στηρίζεται στὸ καλὸ γούστο, στὴν πλαισιωτὴ μόρφωση καὶ κριτικῶν ἀπονομῶν στὸ δοκιμασμένο χαρακτῆρα, — σὲ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δυνάμεις ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο. Καὶ εἶναι παρήγορο ποὺ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες ποὺ διατυπώνουν εἰς ἀλόφειες τῶν σεῖς συνομιλίες καὶ ἀκολουθοῦν, τονίζουσι ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ θεσμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ τὸν ἐφαρμόσουν (δηλ. ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ τους κατάρτιση καὶ τὸ χαρακτῆρα τους) ἢ τουλάχιστον ἔχουν τὴν εὐλαχίαν νὰ δυσπιστοῦν στὰ πρόσωπα . . .

Πρῶτος ἄλλοτε ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τονίζει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐφαρμογῆς ἐκείνης ποὺ θὰ κάμη τὸ νόμο βιώσιμο.

— Ἐκάναμε τὸν νόμο, μᾶς εἶπε σὲ μιὰ συνομιλία μας ἀπὸ τὴν ὁποία βγήκε καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐρευνας αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ αὐτό. Ὁ νόμος, γιὰ νὰ ζήσῃ, πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ καλὰ καὶ νὰ δώσῃ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ἀπαραίτητος δηλαδή προϋπόθεσις τῆς ἐπιτυχίας τοῦ θεσμοῦ ἡ ἀμερόληπτος καὶ δικαία ἀπονομή τῶν βραβείων. Διαφορετικὰ ὁ νόμος θὰ ἀπονήσῃ, ἂν δὲν καταργηθῇ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φρονοῦν ὅτι ἡ ἐνίσχυσις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν εἶναι μεγάλη πολυτέλεια.

Καὶ ὁ κ. ὑπουργὸς διετύπωσε μερικὰ ἐρωτήματα :

— Πῶς πρέπει ν' ἀπονέμονται τὰ ἐπὶ λογοτεχνικὰ βραβεῖα τοῦ νόμου 5058; (1) Ἀπὸ μία μεγάλη ἐπιτροπὴ ἢ ἀπὸ δύο-τρεῖς ὀλιγαμελεῖς; Τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῶν νὰ εἶναι μόνιμα ἢ ν' ἀλλάζουν κάθε χρόνο; Καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὰς ἐπιτροπὰς θὰ ἔχουν θέσιν εἰς αὐτὰς ὡς ἄτομα ἢ ὡς ἀντιπρόσωποι λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ὁργανώσεων; Ὁλ' αὐτὰ θὰ καθορισθοῦν, βεβαίως, εἰς τὸ διάταγμα. Πρῶτον ὅμως ἐκδοθῇ τὸ διάταγμα αὐτό, θὰ ἠθελοῦν νὰ ἀκούσω τὰς γνώμας τῶν ἐιδικῶν. Καὶ ἀσφαλῶς μία συζητήσις μὲ θέμα τὴν ἀπονομὴν τῶν ἐπὶ λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν βραβείων θὰ συνέβαλλε, πολὺ εἰς τὴν καλὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου.

Οἱ «εἰδικοί», λοιπόν, ὁμιλοῦν :

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους πιστεύει ὅτι ὁ νόμος «Περί ἐνίσχυσεως τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» εἶναι ἐν'

ἀπὸ τὰ «μεγαλύτερα βήματα τῆς Κυβερνήσεως» καὶ μία ἐκδήλωσις ποὺ «φανερώσει εὐρύτητα ἀντιλήψεως καὶ λεπτότητα μορφώσεως». ἔχει ὅμως καὶ τὴν ἀντιρροήσιν του. Οἱ ἀντιρροήσεις του, προπάντων γιὰ τὴν μεταφράσιν ἀρχαίων κλασικῶν στὰ νέα ἑλληνικά, καίθρουν τὸν τόνο διαμαρτυρίας. Θεωρεῖ ἔγκλημα τὴν μεταφράσιν τῶν ἀρχαίων κειμένων ποὺ «κάθε στίχος των εἶναι κι' ἀπὸ ἓνα μουσικὸ διάγραμμα» καὶ βλάσκει ἅτι, σκόπιμο καὶ χρήσιμο εἶναι μόνο τὸ τύπωνμά τους μὲ προλόγους καὶ σχόλια.

— Ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ὅμως ἐνθαρρύνσεις τοῦ νόμου, μᾶς λέγει, — δηλαδή τὰ ἐπὶ λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ βραβεῖα, — εἶμαι ἀπολύτως σύμφωνος. Μᾶς λείπουν μόνον δύο θίασοι : οἱ μέλλοντες νὰ ἐργασθοῦν καὶ οἱ μέλλοντες νὰ κρίνουν. Δὲν εἶμαι μὲ τοὺς φρονοῦντας ὅτι ὑπάρχει λειψανδρία. Πάντοτε ὑπῆρχαν ἄνδρες παραγωγικοὶ καὶ σεῖροι, φίλαλλοι καὶ ἐγῶισται στηρίζοντες τὴν δυνάμιν των εἰς τὴν κατὰ κρῖσιν πάντων ἂν μὴ καὶ πασῶν. Ἀπόδειξις εἶναι ὅτι, ἐνῶ αἰσθανόμεθα τὴν ἔλλειψιν ἀνθρώπων σὺν τὸν Ραγκαβῆ, τὸν Παῦλο Καλλιγὰ, τὸν Ρενιέρη καὶ τὸν Βαλαωρίτη, ἔχομεν ἄλλους, τοὺς ὁποίους θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ μὴ ἀναφέρω διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι σκέπτομαι μόνον τὰ πρόσωπα. Δὲν ξέρω πῶς θὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ζωὴ μου, ἀλλ' οὔτε προσωπολάτρης εἶμαι οὔτε ἀναιδραστῆς. Ὅταν μίλησα διὰ τὰς μεγάλας ἐλπίδας καὶ ἐκτιμήσεις ποὺ ἔχω διὰ τοὺς συγχρόνους νέους σχετικῶς, εἶχα ὑπ' ὄψιν μου ὅτι, πλην ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, μετὰ τὸν Ἀγῶνα προέκυψαν δύο κατηγορίαι ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων : Ἡ κατηγορία τῶν ξηρῶν, τῶν κατὰ ξηρῶν μάλιστα, καὶ ἡ κατηγορία τῶν ζευξέκηδων. Καὶ ἡ μὲν ξερὰ εἶναι ἕδαφος ἀνεπίδραστον πάσης καλλιτεχνίας, ἐκτὸς ἂν καταλλήλως κοπιεθῇ, τῆς δὲ ζευξέκειας δὲν δυνάμεθα μὲ κανένα τρόπον ν' ἀπαλλαγῶμεν.

— Ἐάν, λοιπόν, μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ μὴ χωρίσω τοὺς ζῶντας εἰς γέρους, μεσόκοπους καὶ νέους, εὐρίσκω ἀρκετοὺς καὶ λαμπρὰ ἐργαζομένους καὶ δυναμένους περισσότερον νὰ ἐργασθοῦν καὶ νὰ τύχουν τῆς ὄχι μὲ λόγια προστασίας τοῦ Κράτους. Διότι ἐκτὸς τῶν γνωστῶν ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὡς πρῶτοι καὶ ἐντούτοις γράφουν καὶ ἀκμάζουν, ἔχομεν τὸν Κωνσταντῖνον Ράδον, τὸν θαυμάσιον αὐτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἱστορικοῦ διηγήματος (*). Ἀλλὰ καὶ ὁ Παγανέλης ζῆ καὶ κινεῖ ἀκόμη τὴν χεῖρα, τὸ δὲ τελευταῖον ἔργον του περὶ τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἀθῆναις», ἱστορικὸν καὶ λογοτεχνικόν, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βῆθρον ἀνυψώσεως διὰ τὸν ἐνάρετον καὶ ὑπερήφανον αὐτὸν ἄνδρα. Παρέλειπα, ἐπίσης, νὰ ὁμιλήσω εἰς τελευταίαν συνέντευξίν μου καὶ περὶ ἑνὸς ἄλλου σπουδαίου λογοτεχνικοῦ εἶδους, τοῦ φιλοσοφικοῦ διηγήματος, τὸ ὅποιον ἀντιπροσωπεύει ὁ κ. Γ. Ζερβός. Ἀμφιβάλλω ἂν τοὺς «Μύθους τῆς ζωῆς» τοὺς γνωρίζουν πολλοί, ἀφοῦ δὲν ἔκαμαν ἀκόμη δέκα ἐκδόσεις, ἔχομεν δὲ καὶ πνευματικὸν διήγημα, τὸ ὅποιον ἐ-

καλλιέργησε ὄχι μόνον ὁ Πολύβιος Δημητροκόπουλος, μὲ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῖου ἀπέθανε καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Γ. Στρατήγης, ὁ ὁποῖος δὲν στηρίζει τὴν δυνάμιν του μόνον εἰς τὴν μεγάλην παραγωγὴν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκτάκτως ἰσχυρὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μὲ ὀλίγη προσοχὴν ἀποκαλύπτονται. Δὲν μποροῦμε, ἐπίσης, νὰ παραλείψωμε μιαν ἐθνικὴν δυνάμιν, τὸν Ἄγγελον Σικελιανόν, ὁ ὁποῖος, ἂν καθυστεροῦσε τὴν ὑποψηφιότητος τοῦ θεοῦ καὶ ἔθνευ ὑποψηφιότητα μεγάλου ποιητοῦ, θὰ εἶχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Παρακαλοῦ ὅμως νὰ σταθεῖτε ἐδῶ, διότι θὰ πάροισμε τὸν κατήφορον εἰς τὸν ὅποιον θὰ στιματήσωμε μόνον ἂν προσκρούσωμε εἰς τοῖχον ἢ εἰς ξύλον.

Καὶ ὁ κ. Καμπούρογλους συμπεραίνει :

— Ἐργαζομένους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ἔχομεν. ἔχομεν καὶ τοὺς ἀθλοθέτας. Μᾶς λείπουν ὅμως οἱ κριταί. Καὶ μᾶς λείπουν, διότι ὁ νόμος δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς εὐρη, ἀφοῦ εἶπε ρητῶς ὅτι «εἰς τὰ μέλη τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν οὐδεμία παρέχεται ἀμοιβή». Ὅπως δὲποτε, ὑπάρχουν ἀνθρώποι δυνάμενοι νὰ κρίνουν ἀμερολήπτως καὶ ἀσχηρῶς. Πάντως ὅμως τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν, — διότι μόνον δι' εἰδικῶν ἐπιτροπῶν εἶναι δυνατὴ ἡ καλὴ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου, δι' εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ἀποτελουμένων ἀπὸ καλλιτέχνων καὶ φιλοτέχνων προκειμένου περὶ μουσικῆς καὶ εἰκαστικῶν τεχνῶν, — τὰ μέλη, λοιπόν, τῶν ἐπιτροπῶν νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνιμα. Καὶ ἂν εἶναι δέκα, τῆς ἐπιτροπῆς λ.χ. διὰ τὰ λογοτεχν. βραβεῖα, τὰ πέντε μποροῦν νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν.

* *

Ὁ κ. Γ. Βλαχογιάννης, πρῶτον διατυπώσῃ τὴν γνώμη του γιὰ τὴν καλὴ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ, κάνει μιὰ μικρὴ ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθόν, ποὺ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐκτιμήσωμε ἀκόμα περισσότερον τὴν χρησιμότητα τοῦ νόμου «περὶ ἐνίσχυσεως τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν». Θυμᾶται τὴν ἐποχὴν ποὺ τὸ βιβλίον δὲν εἶχε οὔτε τὸ δέκατο τῆς σημερινῆς κυκλοφορίας του, μᾶς ἐξιστορεῖ πῶς κατόρθωσε νὰ πουλήσῃ τὸ ἀρχεῖο Μακρυγιάννη μὲ τὴν . . . ὁκία, — ὁ ἀγοραστής-βιβλιοπώλης ἠθέλε νὰ τὸ πάρῃ σ' ἐξευτελιστικώτερη ἀκόμη τιμῇ! — καὶ μᾶς λέει :

— Ἀλλὰ καὶ τὴν τὴν πρᾶγματα δὲν εἶναι πολὺ διαφορετικά. Τὰ βιβλία μου, τουλάχιστον, κυκλοφοροῦν πολὺ λίγο καὶ πρέπει νὰ περάσουν δέκα χρόνια γιὰ νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ μερικὸς βιβλιοφίλους. Θὰ τὸ πιστεύετε; Περισσότεροι μπορεῖ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μοῦ ζητοῦν «Προσϋλαίαν», ποὺ τὰ πούλησα χοντροκῶς κ' ἐξαντλήθησαν πιά, ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὰς τῶν τελευταίων βιβλίων μου. Ἀκριβῶς ὅμως αὐτὸ μὲ κάνει νὰ γράφω στὸ ξύφυλλόν τους, ὅτι «τυπώνονται μὲ ἔξοδα τοῦ συγγραφέα γιὰ τὰ ἔθνη ἐκατόχρονα». Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μαθαίνοι ὁ κόσμος ὅτι τυπώνονται μὲ θυσίας τὰ πατριωτικὰ ἔργα, σ' ἐποχὴ μάλιστα ποὺ τὸ Κράτος ἔδεδεῖ ὀλόκληρα ἑκατομμύρια γιὰ τὸν ἐφορτισμὸν τῆς ἐκατονταετηρίδας του. Φυσικά, οἱ

ἐκδότες μας, ποὺ κυκλοφοροῦν ἀναρίθμητες φυλλάδες μὲ ἐρωτικὰς ἱστορίας, δὲν δέχονται βιβλία σὺν τὰ «Μεγάλα Χρόνια» καὶ τὰ «Παλαιὰ καὶ παλιά». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε καὶ τοὺς πλουσίους μας, ποὺ βλάσκουν, βέβαια, ὅτι τὰ πατριωτικὰ βιβλία στηρίζουν τὸν ἀστυροκ' ἐκφράζουσι τὴν ἱκονοποιήσιν τους! Ἕνας μάλιστα, ὅταν τοῦ ἔστειλα τὰ «Μεγάλα Χρόνια», μοῦ ἔγραψε «Ἐξακολουθεῖτε τὸ δρόμο σου, Γιάννη!» Ἀλλὰ δὲν φαντάζομαι ὅτι θὰ μπορέσω νὰ τὸν ἐξακολουθῶ περισσότερο. Τὰ λίγα περισσεύματα ἀπὸ τὸ Χιώτικο Ἀρχεῖο ποὺ ἐτύπωσαν ὁ Μπενάκης καὶ τὰ καταστήματα Ράλλη, τελείωσαν. Κι' ἄλλα χρήματα γιὰ τὸ τύπωνμα βιβλίων δὲν μπορεῖ, φυσικά, νὰ ἐξαικονομηθῇ λόγιος στὴν ἐποχὴν μας.

Καὶ ὁ κ. Βλαχογιάννης δὲν διατάζει νὰ γίνῃ κατηγορηματικώτερος :

— Ἦν τὰ θέλετε, φίλε μου! Ἡ ἀπελπιστικὴ θέσις τοῦ λογίου, καὶ προπάντων τοῦ λογίου δημοσίου ὑπαλλήλου, φοβᾶται πῶς τὸν σπρώχνει στὸν κομμουνισμό. Καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμὸν τῶν μεγαλοαστῶν μας ποὺ μᾶς θεωροῦν ἑμᾶς τοὺς γραφιάδες μέλη τῆς κοινωνίας των. Τὸ Κράτος, ποὺ κάνει ἓναν Παπαντωνίου ὑπεύθυνον γιὰ τὸ θησαυρὸν μῆς ὀλόκληρης Πιννακοθήκης καὶ τοῦ δίνει ἕξ ἢ ἑπτὰ χιλιάδες δραχμὴς τὸ μῆνα, τὴν στιγμὴν ποὺ ἀμείβει μὲ τετραπλάσια καὶ πενταπλάσια ποσὰ μερικὸς ὑπαλλήλους τῶν κεντρικῶν ὑπηρεσιῶν, εἶναι ἄδικο. Καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτι, ἐνῶ ἡ προκοπὴ τῆς γεωργίας λ.χ. στηρίζεται σὲ πολλούς, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ πρόοδος τῆς Πιννακοθήκης, τῶν Ἀρχεῖων, τῶν Ἀρχαιολογικῶν Μουσείων κλπ. ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπον!

Τελειώνει ἐδῶ ὁ κ. Βλαχογιάννης τὸν προλόγον του κ' ἔρχεται εἰς τὸ θέμα μας :

— Γιὰ ὅλους, λοιπόν, αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὴν ὠραία προτοβουλία τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Παπανδρέου. Οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, μὲ τὸ νόμο αὐτὸ πρῶτη φορά τὸ Κράτος βραβεύει πραγματικῶς τὸ μόχθον τοῦ ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων. Βέβαια, ἡ ἀπόδοσις τοῦ θεσμοῦ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν καλὴ ἐφαρμογὴν του. Ἀλλὰ πρὶν προχωρήσωμε, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀποκλείσωμε κάθε ἀνάμειξη τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ Ἀκαδημία πρέπει νὰ κρατηθῇ μακριὰ ἀπὸ τὰ βραβεῖα αὐτά, ὅπως ἄλλωστε τὴν κρατᾶει ἐντυχῶς ὁ νόμος τοῦ κ. Παπανδρέου. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ ἀξίζει νὰ σᾶς πῶ καὶ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸν γιὰ τὸ ἀνώτατον αὐτὸ πνευματικὸν ἴδρυμα : ἓνας ἀκαδημαϊκὸς ὁμολόγησε σὲ κάποιον φίλον μου ὅτι ἡ Ἀκαδημία δὲν ἐβράβευσε τὰ «Μεγάλα Χρόνια» ἐπειδὴ φοβόταν μήπως δὲν δεχθῶ τὸ βραβεῖο! Ὁ φόβος εἶναι βέβαιος καὶ μοῦ κάνει τιμὴ. Καὶ εἶναι ἡ μόνη τιμὴ ποὺ μπορεῖ νὰ μοῦ κάνει ἡ Ἀκαδημία, ὄχι δηλαδή μὲ τὸ βραβεῖο τῆς ἀλλὰ μὲ τὸ φόβον τῆς . . .

— Ἄλλ' ὥς εἶναι. Τὰ βραβεῖα τοῦ κ. Παπανδρέου εἶναι εὐεργετικά, — στὴν κοινωνίαν μας μάλιστα, ποὺ εἶναι κοινωνία παραλήδων, μποροῦν ἀξιόλογα νὰ ὀνομαστοῦν φιλανθρωπικά.

(1) Ἡ ἐρευνα γίνεται κυρίως γιὰ τὰ ἐπὶ λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ βραβεῖα ποὺ θ' ἀπονέμονται σ' ἓνα ποιητικὸν ἔργο, σ' ἓνα λογοτεχνικὸν πεζογράφημα, σ' ἓνα θεατρικὸν ἔργο ἢ μιὰ μελέτη κριτικὴ ἢ αἰσθητικὴ, σ' ἓνα ἔργο ἀρχαιολογικόν ἢ γλυπτικόν καὶ ζωγραφικόν, καὶ σὲ μιὰ πρῶτον μούσικῃ σύνθεσιν. Τὰ ζήτῃα τῆς μεταφράσεως ἑλληνικῶν ἔργων σὲ ξένες γλώσσας κλπ. θὰ ρυθμισθῇ, σύμφωνα μὲ τὸ νόμον, ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν.

(*) Σ. τ. Ν. Ε. — Δυστυχῶς δὲν τὸ ἔχομεν πλέον.

— ὄχι μόνο γιατί ἐξασφαλίζουν μιὰ σημαντικὴ ἔλλιπὴ ἐνίσχυση γιὰ τὸ βραβευόμενον λογοτέχνη ἢ καλλιτέχνη, ἀλλὰ καὶ γιατί ὁ ἀπογέρονται «ἐκ τῶν ὑστέρων», δηλαδή σ' ἔργα ποῦ ἐκρίθη- καν ἀπὸ τὸ κοινὸ καὶ πῆραν τὴ θέση τους στὴν κοινωνία. Ἄλλωστε ὅλα τὰ «ἐκ τῶν προτέρων» βραβεῖα ἀποτυγχάνουν κατὰ κανόνα καὶ ἐδῶ καὶ ἄλλοῦ. Καὶ φανατίζομαι ὅτι ἀπὸ τὴ σκέψη αὐτὴ, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ὅτι πρέπει ν' ἀμείβονται οἱ ἔργασίες ποῦ ἐκυρώ- θηκαν ἀπὸ τὸν κόσμον, ἐξέκρινε ὁ κ. Παπανδρέου γιὰ νὰ ζάμη τὸ νόμον του.

Κ' ἐρχόμεστε στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Ὁ κ. Βλαχογιάννης προτείνει ἕναν τρόπο ἀπονομῆς τῶν βραβείων, ποῦ ἐνὸ φάνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπαράδεκτος, στηρίζεται στὴν πείρα ποῦ ἀποκτὰ ὅποιος γνωρίζει καλὰ τοὺς ἀνθρώ- πους τῶν γραμμάτων :

— Καλύτερος κριτὴς εἶναι ὁ ὑπουργός, γιατί ἀπὸ τὴν ἐπίσημη θέση του μπορεῖ νὰ βρῆ μό- νος τὰ μέσα τοῦ διαφορισμοῦ του. Ὅταν ζη- τήσῃ νὰ μάρῃ τίς κριτικὲς τῶν λογοτεχνῶν μας,—καθεγὼς, ἄγνωστοι, χωριστὰ καὶ μυστι- κά,—γιὰ τὰ ἔργα τῆς χρονιάς καὶ ἀκούσῃ τίς ἀντιλήψεις τῶν ἐπιστῆμων συμβούλων του, θὰ μπορέσῃ νὰ σχηματίσῃ γνώμη καὶ ν' ἀπονεύρῃ τὰ βραβεῖα μὲ δικαιοσύνη ποῦ δὲν εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ καμμιά ἐπιτροπὴ ἀπὸ λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες.

Νομίζω δηλαδή ὅτι ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων πρέπει νὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ἀπονομὴ τῶν κληρονομιῶν. Νὰ γίνεται χωρὶς ἐπιτροπὲς καὶ χωρὶς δικαιολογητικὴ καὶ ἐκθεση γιὰ τὸ βρα- βευόμενον ἔργο. Ἄλλωστε εἶναι ἀδύνατον νὰ βρεθοῦν τὰ ἀμερόληπτα ἐκεῖνα κρῖσιμα ποῦ πρέπει ν' ἀποτελοῦν ἐπιτροπὲς μὲ τόσο λεπτὴ ἀποστολή. Οἱ λόγοι, ὅπως ξέρετε, ὅταν δὲν χωρίζονται ἀπὸ φοβερὰ μίσση, συνδέονται μὲ φίλιες ποῦ τοὺς δυσκολεύουν πολὺ ν' ἀλληλο- κρίνονται. Ἄλλωστε βραβεῖο ποῦ ἀπονέμεται ἀπὸ ἐπιτροπὴ συναδέλφων, χάνει τὸ γόητρο τοῦ ἀνωτάτου βραβείου ποῦ θέλει τὸ Κράτος ν' ἀπονεύμῃ ὡς ἀνώτατος κριτὴς τῆς γενικῆς κοι- νωνικῆς προόδου. Ἡ κρίση ὁποιασδήποτε ἐπι- τροπῆς δὲν θὰ διαφέρει ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀποτέ- λεσμα διαγωνισμοῦ. Γιάννης κερνάει καὶ Γιάν- νης πίνει, θὰ ποῦνε. Ἔβιαστε, βλέπετε, πολὺ λίγοι γιὰ νὰ δίνουμε στὴν κοινωνία ἀρκετοὺς βραβεύτας καὶ βραβευομένους. Ἀλλὰ καὶ γιὰ ἕ- ναν ἄλλον ἀκόμα λόγο ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ μία ἢ περισσότερες ἐπιτροπὲς : ὁ ὑπουργός μπορεῖ νὰ συγγυμω- τήσῃ καὶ τὴν κοινὴ γνώμη. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι λίγο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ θερμοῦ.

» Ἔπειτα, ἔχουμε τίς γλωσσικὲς πεποιθήσεις μας. Ὁ ὀρθόδοξος δημοτικιστὴς δύσκολα θὰ βραβεύσῃ ἔργο μιζολογοικατικὸν ποῦ προχωρεῖ αἰγά-σιγὰ στὴ νέα γλωσσικὴ ἰδεολογία, ἂν καὶ βάζει τὰ δυνατά του γιὰ νὰ μὴν παραδώσῃ τὰ δασκαλικά ἄρματα. Κι' ὁ Ἀθηναῖος λόγιος μὲ τὸ φτωχὸ γλωσσικὸ αἶσθημα καὶ μὲ τὸ περιο- ρισμένο λεξιλόγιό του,—λεξιλόγιο ἀπὸ τὸ ὁ- ποῖο λείπει ὁ ἀμύθητος πλοῦτος τοῦ γλωσσι- κοῦ ὄλικοῦ τῆς μεγάλης καὶ πλαταιῆς Ἑλλά-

δας,—δὲν θ' ἀνεχθῇ τὸ ἔργο τοῦ Ρουμελιώτη ἢ τοῦ Μωραΐτη, καὶ ἂς εἶναι γραμμὸν σὲν κοινῇ δημοτικῇ. Καὶ ὅμως τὰ ἑλληνικὰ γράμ- ματα, ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λαὸ μιᾶς χώρας μὲ ποικίλη φυσικὴ διαμόρφωση, μποροῦν νὰ πα- ρουσιάσουν ἐκπλήξεις. Δὲν εἶναι λ. χ. ἀπίθα- νο νὰ βγῇ ἕνας μεγάλος Ρουμελιώτης ποιητὴς μὲ ἄγρια ρουμελιώτικα, ἕνας μεγάλος ἐπικός ἀπὸ τὴν Κρήτη, καὶ ἐπιτέλους νὰ ξεφουτρώσῃ μιὰ νέα Σαπφὸ ὄχι ἀπὸ τὴν Αἰολίδα ἀλλ' ἀπὸ τὴν Ἀνδραβίδα. Τὸ κρατικὸ μέτρο, λοιπόν, ποῦ θὰ βαθμολογῇ τοὺς ἄξιους, πρέπει νὰ εἶναι μεγάλο καὶ ὁ ὑπουργός ν' ἀκούη πολλὰς γνώμες λογικῆς καὶ βίας. Καὶ μόνο τίς βου- λευτικὰς νὰ μὴν ἀκούη. Εἴπαμε ἄλλωστε ὅτι ὁ ὑπουργός θὰ ἔχη τοὺς συμβούλους του, δηλαδή τὸ τμήμα Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ποῦ θὰ τὸν βοηθήσῃ γιὰ νὰ συνάξῃ τὰ στοιχεῖα ποῦ τοῦ χρειάζονται καὶ νὰ σχηματίσῃ δίκαια κρίση.

Καὶ ἡ συνομιλία μας μὲ τὸν κ. Βλαχογιάννη ἀτελείωσε μὲ τὸν καθορισμὸ τοῦ τρόπου τῆς συμμετοχῆς τῶν ἔργων στοὺς ἐτησίους αὐτοὺς πνευματικὸς ἀγῶνες.

— Τὸ ὑπουργεῖο, μᾶς λέει, πρέπει ν' ἀγο- ράξῃ ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία τοῦ χρόνου.

Καὶ προσθεῖ :

— Ἔτσι αἰγά-σιγὰ θ' ἀποκτήσῃ τὸ τμήμα Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τὴ λογοτεχνικὴ βιβλιο- θῆκη του.

***

« Ἄς ἀκούσουμε τώρα τὸν κ. Ἄριστο Καμ- πάνη, ἢ καλύτερα ἂς διαβάσουμε τὴ γραπτὴ ἀπάντησιν ποῦ ἔδωσε στὰ ἐρωτήματά μας :

« Ὁ νόμος «περὶ ἐνισχύσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν», ποῦ δημοσιεύτηκε πρὶν ἑφμερῶς τῆς Κυβερνήσεως, δὲ φαντάζομαι πὸς πρόκειται νὰ συντελέσῃ στὴν πνευματικὴ μας προκοπή, ὅτε καὶ ἐν τῇ διαδόσει τῆς λογο- τεχνίας μας ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος. Ὅσο μικρὸ ἔθνος καὶ ἂν εἴμαστε, ὅταν ἀυτο- νομηθοῦμε πνευματικῶς, ὅταν ἀποκτήσουμε ξε- χωριστὴ λογοτεχνικὴ ὑπόστασι, θὰ κινήσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ξένου κόσμου. Τὸ παράδειγ- μα τῆς Νορβηγίας, τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Δανίας εἶναι πρόχειρο. Ἄν εἴχαμε ἕναν κριτικὸν σὺν τῷ Μπραντές, ἕνα φιλόσοφο σὺν τῷ Χέρν- τικ, ἕνα δραματικὸν σὺν τῷ Ἰψεν, τῷ Μπγιέρ- σον, τῷ Στρίνγκερ, ἢ διανοητὴς μας—ἢ λογο- τεχνία μας—θᾶχαν ἀποκτήσῃ θερμοὺς θιασῶ- τες στὸ ἔξωτερικόν, καὶ μεταφράσεις πολλῶν νεοελληνικῶν ἔργων, ὄχι μόνο ἀριστουργημά- των, θὰ εἴχαν πλημμυρίσει τὸ ξένο βιβλιοπωλεῖο.

Οἱ μεγάλοι θὰ βοηθοῦσαν καὶ τοὺς μικροὺς καὶ ὅπως εἶχε μιὰ φορὰ γεννηθῇ στὸ Παρίσι, στὴν Ἰταλία καὶ ἐδῶ βερρομανία, θὰ γεννιόταν, μὲ τὴ σειρά της, ἢ Ἑλλαδομανία... Ὅσο καὶ μεταφράσεις νέων ἑλληνικῶν ἔργων ὑπάρ- χουν— τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Κάλβου, τοῦ Βαλκιω- ρίτη, τοῦ Ροῖδη, τοῦ Βικέλα, τοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Δροσίνη— καὶ τελευταῖα τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Σε- νόπουλου (ὁ Κακὸς Δρόμος), τοῦ Σκίπη, νομίζω καὶ τοῦ Σικελιανοῦ. Τυπώθηκε ἀκόμη μιὰ λυ- ρικὴ ἀνθολογία νεοελληνικῶν ποιημάτων Γερ-

μανικά (τοῦ κ. Ντίτριχ) καὶ μιὰ Γαλλικὰ. Ὁ κ. Λεμπέκ καὶ ὁ κ. Ρουσσέλ κρίνουν κάθε τόσο τὴ λογοτεχνικὴν μας παραγωγὴν στὰ ξένα περιοδικὰ, καὶ δὲν εἶναι πολλὰς μέρες ποῦ ὁ κ. Τηόδωρος Γκλόουμαν, ἀπ' τὴ Μόσχα, μούγραψε πὸς θὰ τυπωθῶν προσχωρῶν ὁ τόμος νεοελλη- νικῶν ἔργων σὲ Ρωσικῇ μετάφρασι. Ἀκόμη καὶ μιὰ ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μας (τοῦ κ. Ἐσσελιγγ) τυπώθηκε Ὀλλανδικὰ καὶ Γαλλικὰ. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὸς δὲ μᾶς προσέχουν ; Ὁχι βέβαια. Ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθῶμε πὸς θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεται καλύτερη, κριτικώτερη καὶ συστηματικώτερη παρακολούθησις τῆς πα- ραγωγῆς μας. Ὅσο γιὰ τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὴν ἐπέμβασι τῆς ἐν τῷ ζητήματι, ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἶμαι σκεπτικιστής. Δὲν ξέρω τί θὰ γίνῃ αὔριο μὲ τὴν προσθήκην καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ κ. Σενα- πούλου στὸ Ἀκαδημαϊκὸν σῶμα τῶν Γραμμα- τῶν, ἀλλ' ἔως χθὲς ἢ Ἀκαδημία πρόσχε πολὺ τὰ... θεματογραφήματα. Ἡ μετάφρασις κά- ποιων ἔργων τῆς χθεςίνης προτιμήσεώς της θὰ μᾶς παρουσιάξῃ πολὺ ἀφελεῖς εἰς τοὺς ξένους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπτα βραβεῖα—τί νὰ σᾶς πῶ : Δὲν ἔχω ἐμπιστοσύνην ἐν τῷ κριτικῷ ἐπι- τροπῆς ποῦ θὰ τ' ἀπονέμουν. Καὶ πολὺ φο- βοῦμαι πὸς τοὺς ἀληθινοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς ἀληθινούς πεζογράφους καὶ καλλιτέχνες θὰ τοὺς παραμερίζουν, ἀφίνοντας νὰ ἐπιπλέουν χουστὲς ἢ ἐπιχουστὲς μετριότητος. Ἡ ἱστορία τῶν Λυσσανείων, καὶ Βουτυναίων, γιὰ νὰ μὴν πῶ τῶν Φιλαδελφείων καὶ τῶν ἄλλων διαγω- νομῶν, εἶναι ἀρκετὰ διδακτικὴ. Καὶ ἐνδέχε- ται ὁ νέος νόμος νὰ συντελέσῃ στὴν αὔξει τῆς ποσότητος, ὄχι τῆς ποιότητος, τῆς Ἑλλη- νικῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ «τὸ τραγοῦδι ποῦ ἐλεύθερον ἀναβροῦζει, ἀπ' τὸ ἴδιον τὸ τρι- γυῖδι πλοῦσιον πληρώνεται». Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Πορφύρας, ὁ Σενοπούλος, ὁ Βιζυηνός, ὁ Κοιν- δυλάκης, ὁ Παπαδιαμαντῆς, ὁ Μυριβήλης, ὁ Δα- σαλάκης πρόκοψαν χωρὶς τὴν... ἐνίσχυσιν τοῦ Κράτους».

***

Ὁ κ. Διον. Κόκκινος, πρὶν ἀπαντήσῃ στὰ ἐρωτήματά μας γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀπονο- μῆς τῶν ἐπτα λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν βραβείων, κάνει μιὰ γενικὴ ἐκτίμησιν τοῦ θε- ρμοῦ ποῦ δὲν εἶναι μόνο ἕνα δίκαιο ἐγκώμιο τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ἀλλὰ καὶ μιὰ σο- βαρότατη δικαιολογία γιὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ νόμου «περὶ ἐνισχύσεως τῶν Ἑλληνικῶν Γραμ- μάτων καὶ Τεχνῶν».

« Ὁ νόμος αὐτός, μᾶς ἐτόνισε, σημειώνει ἕνα σταθμὸν ἐν τῷ κρατικῷ πολιτισμῷ μας. Πρῶ- τη φορὰ τὰ Γράμματα καὶ αἱ Τέχναι γίνονται ἀντικείμενον τῆς προσοχῆς τοῦ Κράτους, καὶ ὁ ὑ- ποργός τῆς Παιδείας κ. Παπανδρέου θὰ ἔχη στὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς προόδου τὴ θέ- σιν τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ. Τὸ πᾶγμα δὲν ἔχει ἀπλῶς τὴ σημασίαν τῆς ἐνίσχυ- σεως τῶν προκρινόμενων συγγραμμάτων μ' ἕνα χρηματικὸν ποσόν. Βραβεῖα, μικρότερα βέβαια, ἔχουν ἤδη ἰδρυθεῖ ἀπὸ ἰδιώτας φίλους τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ δὲν εἶναι ἀπί-

θανο ἕνας ἄλλος αὔριος νὰ ὄρῃσι βραβεῖα μεγα- λύτερα καὶ ἀπὸ τὰ καθιερούμενα τῶρα ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Σημασία ἔχει ὅτι τὸ Κράτος ἀντιλαμβάνεται τὴν πνευματικὴν πρό- δο ὡς ζήτημα δικῶν του. Οἱ Ἕλληνες εἶχαμε τὴν ἀτυχίαν νὰ παρουσιάζοιμε ὡς κράτος σ' ἕ- λες τίς ἐκδηλώσεις σημαντικῆς καθυστέρησι ἀ- πέναντι τῆς προόδου τῶν ἀτάμων. Καὶ δὲν εἶ- ναι πρὸς τιμὴν μας αὐτὸ ποῦ ἐπαναλαμβάνε- ται, μὲ κάποια υπερφάνεια μάλιστα, ὅτι οἱ Ἕλληνες κατορθώνοιμε θαύματα ὡς ἄτομα χωρὶς νὰ περιμένοιμε τίποτα ἀπὸ τὴν Ψαρο- κόσταινα. Αὐτὴ ἡ περιφρόνησις πρὸς τὸ Κρά- τος εἶναι μιὰ ἀδυναμία τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ, ὅ- λων μας. Γιατί τὸ Κράτος δὲν εἶναι ἀφηρημέ- νη ἔννοια, ὅτε ὀργανισμὸς ποῦ δρᾷ ἔξω ἀπὸ μᾶς. Εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν δυνάμεων μας ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ ὁ βαθμὸς τῆς δυναμικότη- τος μας ὡς λαϊκοῦ συνόλου. Δημοκρατοῦμεθα. Καὶ οἱ προκορευόμενοι στοὺς δρόμους τῆς προό- δου λαοὶ καὶ ἡ ἀξία τῶν ἐμφανίζονται διὰ τοῦ κράτους τῶν.

Ἡ Ἀθήνη καὶ ἡ Ρώμη εἶναι τὰ μεγάλα παραδείγματα. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀγγλῶν εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας. Ὁ Γερμανὸς ὑπάρχει διὰ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ Γάλλος διὰ τῆς Γαλλίας, ὅπως τὴν ἔβαλε ἐν τῷ δρόμῳ τῆς ἑνασ ἰσχυροῦς ἀνθρωπος τοῦ Κράτους, ὁ Ρισελιέ, ποῦ ἡ πολιτικὴ του εἶχε πνευματικὴς κατευθύνσεις. Ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἀξίας τῆς προόδου τῶν ἀτόμων ἀπὸ τὴν κρατικὴν φανε- ρώνει κάποια ἀνικανότητα ἢ, ἂν θέλατε, κά- ποιον ἀπαράσκευον ἑνὸς λαοῦ ν' αὐτοκυβερνηθῇ. Ἡ πράξις, λοιπόν, τοῦ κ. Παπανδρέου εἶναι μιὰ ἀπόδειξις ἑλληνικῆς ὀριμότητος. Εἶναι μιὰ κυβερνητικὴ πνευματικότης. Καὶ θὰ εἶναι εἰς βάρος τοῦ διανοητικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἂν δὲν κατορθώσῃ νὰ κρατήσῃ αὐτὸν τὸν θεσμόν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ σκοποῦ του μὲ τὴν καλὴ ἐφαρμογὴ. Εἶναι δηλαδή ζήτημα δικῶν μας. Ἡ ἐφαρμογὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, ποῦ ὀφείλοιμε νὰ δείξοιμε ὅτι εἶμαστε ἄξιοι νὰ κρίνοιμε καὶ νὰ κριθοῦμε. Ἡ ἀποτυχία τοῦ νόμου θὰ ἐσημαίνει ὅτι ὁ κ. Παπανδρέου προέ- τρεξε τῆς ἐπαχθῆς του καὶ ὅτι δὲν ἔχουμε πε- ράσει ἀκόμα ὡς λαὸς τὸ στάδιον τῆς ἀνηλικιό- τητος, ποῦ δὲν θὰ ἦταν καὶ φυσικὴ ἔπειτα ἀπὸ κρατικὴν ἔξω ἑνὸς αἰῶνος, ἀλλὰ νοσηρῆ.»

Καὶ ἐρχόμεστε ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου. Ὁ κ. Κόκκινος ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ πολλὰς ἐπιτροπῆς. Καὶ τοῦτο γιατί ἐκεῖνοι ποῦ θὰ ἀποτελοῦν τὴν μία καὶ μόνην ἐπιτροπὴν, δὲν θὰ εἶναι πάντα εἰδικοί γιὰ ὅλα τὰ βραβεῖα καὶ θὰ παρασύρονται ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ποῦ ὡστό- σο θὰ εἶναι οἱ λιγώτεροι. Ἔτσι ὁμοῦ δὲν θὰ μπορῇ νὰ ὑπάρῃ σοβαρὴ δικαιολογία ἐν τῷ πα- ράρονι, λ. χ. τῶν ζωγράφων ποῦ ἐκρίθησαν ἀπὸ ξένους μὲ τὴν τέχνην τους καὶ δὲν βραβεύ- θηκαν. Ἐπίσης ἀποκλείει ὁ κ. Κόκκινος τὴ μονιμότητα τῶν μελῶν τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ δέχεται τὴν συμμετοχὴν τεχνοκριτῶν, ποῦ τυ- χαίνει νὰ εἶναι καὶ συγγραφεῖς, σ' ἐπιτροπῆς ὡσχετος μὲ τὸ δημιουργικὸν εἶδος ποῦ καλλιερ-

γοῖν, καὶ ὅταν ἀκόμα ἔχουν ἔργο πού πρόκει-
ται νὰ κριθῆ ἀπὸ ἄλλη ἐπιτροπὴ. Τέλος, καθο-
ρίζει τὸν τρόπο τῆς ὑποβολῆς τῶν ἔργων, λο-
γοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν, στὴν κρίση τῶν
διαφόρων ἐπιτροπῶν: οἱ λογοτέχνες νὰ στέλ-
νουν ὑποχρεωτικῶς δύο ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου
τῶν στὸ τμήμα Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ
Ἑπισημοῦ τοῦ Παιδείας ἢ ἐπιτροπῆ τῆς ζω-
γραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς νὰ παρακαλουθῆ
τὴν ἐκθέσεις καὶ νὰ βλέπῃ τὰ ἔργα πού τῆς ἐπι-
δεικνύονται ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες στὰ ἐργαστή-
ριά των· τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα νὰ κρίνονται
ἀπὸ τὰ ὑποβαλλόμενα σχεδιαγράμματα καὶ τὰ
μουσικὰ ἀπὸ ἐκτελέσεις των σὲ δημόσιες συ-
ναυλίες.

* * *

Ὁ κ. Σωτ. Σκίπης καλεῖ πρῶτα ὅλους μας,
—λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες, — νὰ «πλέξουμε
τὸν ἐπαινο τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας» καὶ
παρατηρεῖ:

— Ἀς μὴ μασπᾶμε τὰ λόγια μας, ὅπως μερι-
κοὶ πού ἔχουν πολιτικὲς συμπάθειες καὶ ἀντι-
πάθειες. Ἐμεῖς βλέπομε ἓνα πρᾶγμα: πὼς ὁ
Παπανδρέου δὲν ἀρκέστηκε, ὅπως οἱ προκάτο-
χοί του, σὲ λόγια καὶ ὑποσχέσεις ἀλλὰ προχώ-
ρησε ἀμέσως σὲ πράξεις. Ἄν πολλὰ ἀπὸ τὴν
εὐγενεὶς προθέσεις του δὲν ἀποδίδουν ἀποτε-
λέσματα ἄμεσα, φταίει ἡ ἐποχὴ μας. Δὲν εἰμ'
ἐγώ, βέβαια, πού θ' ἀδικῶ τὸς διανοούμε-
νους καὶ τοὺς καλλιτέχνες πού ἐκουράστηκαν
περμιέοντας ἐπὶ τὸς χρόνους ἕναν τέτοιον ὑ-
πουργό. Οἱ νόμοι ὡς τὸς εὐθεπίστηκαν καὶ
θεσπίζονται ἀπὸ τὸν ἐξαιρετικὸν αὐτὸν ἄν-
θρωπο καὶ ἀνοίγουν διάπλατα δρόμους και-
νούργιους γιὰ τὴν νέα γενεά. Νά, λ. χ., ἡ ἴδρυση
τῶν βραβείων. Δίνονται ἀκόμα τρακόσιες πενήν-
τα χιλιάδες δραχμὲς τὸ χρόνο στὴν Ἀκαδημία
Ἀθηνῶν γιὰ τὴ μεταφράση σὲ ξένες γλώσσες
ἔργων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν. Ἄν ἡ ἐκλογή
τῶν ἔργων γίνῃ μὲ προσοχὴ καὶ ἂν προπάντων
οἱ μεταφράσεις γίνονται καλῆς, — πρόσβλημα με-
γάλο, γιὰ τὸ ὅποιο θὰ μιλήσω ἔκτενως ἄλλοτε. —
ὑπάρχουν ἄλλοι νὰ πάρῃ ἡ πνευματικὴ Ἑλ-
λάδα μιὰ ἐξαιρετικὴ θέση ἀνάμεσα σ' ἄλλα
ἔθνη πού ἀκμαῖστηκαν γιὰ τὴ φιλολογία τους.
Θὰ παρατηρήσω ὅμως πὼς δὲν ἀρκοῦν μόνο οἱ
μεταφράσεις, πού ἐπαναλαμβάνω πὼς πρέπει
νὰ εἶναι ἀμεμπτες. Χρειαζέται μαζί καὶ κάποια
προπαγάνδα. Ὁ Μπράντες ἄλλοτε, μὲ τὸ με-
γάλο Ἀγγλο κριτικὸ Ἔδμον Γκὸς ἐργάστηκαν
συστηματικῶς, δίνοντας καὶ διαλέξεις στὰ Πα-
νεπιστήμια τῆς Βῆρως γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὰ
Σκανδιναυικὰ Γράμματα. Ἐμεῖς ἔχομε ἀνθρώ-
πους πού εἰδειξαν πὼς μποροῦν νὰ περυσια-
στοῦν σ' ἓνα ξένο κοινὸ καὶ ν' ἀκουστοῦν ὄχι
μὲ συμπάθεια, ἀλλὰ μ' ἐνδιαφέρον, καὶ τοὺς
ἀφήνομε ἀχρησιμοποίητους. Ἄς ἐξεταστῆ, λοι-
πόν, σοβαρὰ καὶ ἡ πλευρὰ αὐτῆ.

Καὶ ὁ κ. Σκίπης ἔρχεται στὸ κύριον θέμα.

— Ἐμεῖς δὲν εἴχαμε, μᾶς λέει, στὸν καιρὸ
μας καμμιὰ κρατικὴ ἐνθάρρυνση καὶ δουλεύαμε
χωρὶς νὰ ἐλπίζομε στὸ κρατικώτερον χρη-
ματικὸ βραβεῖο. Κι' ἂν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ με-

ρικοὶ κυνηγοὶ τῆς ρεκλάμας διέδιναν κανένας
ποσὸν γιὰ τὴ βράβευση κανενὸς λογοτεχνικοῦ
ἔργου, ἦταν τόσο ἀσήμαντο, πού ὁ λογοτέχνης
ντρεπόταν πού βραβεύτηκε. Τὸ πῶς ἀστεῖο μᾶ-
λιστα ἦταν, πού τὶς τρεῖς δραχμὲς καὶ δέκα λε-
φτά οἱ ἀγωνοθέτες εὑρισκαν τρόπο νὰ τὶς μοι-
ράσουν στὰ δύο γιὰ νὰ βραβεύσουν καὶ νὰ ὑπο-
χρεώσουν δύο λογίους! Στὸν ἐξευτελισμὸν αὐ-
τὸν βάζει τελεῖα καὶ παῦλα ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς
Παιδείας μὲ τὴν ἴδρυση τῶν τριῶν ἔξω-ἀκαδη-
μαϊκῶν βραβείων (γιὰ τὴν ποίηση, τὴν πεζο-
γραφία, τὸ θέατρο ἢ τὴν κριτικὴν καὶ αισθη-
τικὴν μελέτη) ἀπὸ πενήντα χιλιάδες δραχμὲς
τὸ καθένα. Ἔτσι στὸ ἔξῃς δὲν θὰ μπορῆ ὁ
ιδιώτης νὰ διαθέτῃ γιὰ παραπλήσιους σκοποὺς
λιγώτερα ποσά.

Ἐπιτυχὴς μοῦ φαίνεται, συνέχισε ὁ κ. Σκί-
πης, καὶ ἡ διατύπωση τοῦ σχετικοῦ νόμου. Ἄλλὰ
διαφωνῶ μὲ τὴν παράγραφο 7 τοῦ ἀρθροῦ πέντε,
πού λέει πὼς τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς δὲν θ' ἀμοί-
βονται γιὰ τὸν κόπο τους. Γιατί, παρακαλῶ; Ἡ
μὴπως δὲν εἶναι δουλειὰ νὰ παρακολουθῆσιν
κανεῖς, νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ κρίνῃ τόσα βιβλία;
Θὰ μαῦ ἐπιτραπῆ νὰ πῶ ὅτι τὸ σημεῖο αὐτὸ
εἶναι ἡ φτέρνα τοῦ Ἀχιλλέως ὅλου τοῦ νόμου.
Ποῦ ἀκούστηκε στὴν ἐποχὴ τῆς ἀγρίας βιοπά-
λης νὰ γυρεῖομε τζάμπα τὴν πνευματικὴν ἔρ-
γασία ἐνὸς λογίου καὶ νὰ ζητοῦμε συγχρόνως
νὰ εἶναι καὶ εὐσυνείδητος; Πρέπει ἀξάπαντος
νὰ ἐξευρεθῆ τρόπος ν' ἀμείβονται οἱ κριτές.
Ἄλλοιῶτα θὰ γίνουν ὅλα μὲ κρῦα καρδιά.
Ὅσο γιὰ τὸ τρίτο ἀρθρο, πού εἶναι καὶ τὸ πῶς
συναμπερόξικο, νομίζω πὼς ἡ ἐπιτροπὴ πρέπει
νὰ εἶναι ὀλιγομελής. Πρέπει ὅμως τὰ μέλη
τῆς νὰ διαλεχτοῦν ὄχι μόνο ὡς ἀξίες, μὰ καὶ
ὡς χαρακτήρες. Μεταξὺ αὐτῶν δηλαδὴ πού δὲν
ἀκούστηκαν γιὰ προσωπικοὺς καυγάδες, πού
στάθησαν σ' ἓνα ἐπίπεδο πάντοτε ὑψηλότερο,
πού δὲν ἀνήκουν σὲ κλίκες, πού δὲν κομματί-
ζονται, καὶ προπάντων πού θὰ ἔχουν τὴν αὐ-
ταπάρνηση νὰ δεχτοῦν τὰ βέλη ἐκείνων πού δὲν
θὰ βραβευθοῦν. Καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται πρᾶγ-
ματι αὐταπάρνηση. Ἐὐτυχῶς πού ὑπάρχουν
τέτοιοι ἄνθρωποι στὸν κύκλο μας. Αἴγοι ἴσως,
ἀλλὰ ὑπάρχουν. Ἄς τοὺς καλέσουν, γιὰ τὴν
θὰ πάνε νὰ τὸ ζητήσουν μόνοι τους. Ἄλλωστε
ὁ πρῶτος χρόνος εἶναι κι' ὁ πῶς δύσκολος.
Γιατί πρέπει νὰ δημιουργηθῆ ἓνα προηγούμενον.

Ἐχει ὅμως κι' ἄλλες ἐπιφυλάξεις ὁ κ.
Σκίπης καὶ δὲν ἀποφράνγει νὰ τὶς διατυπώσῃ:

— Τὸ λοιπὸν σ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἓνα, καὶ θὰ
τὸ πῶ πιστικῶς. Ἐπρεπε νὰ βρεθῆ ἄπαραι-
τήτως τρόπος, νὰ βραβεύεται τὸ σύνολο τῆς
πολυχρόνιας ἐργασίας ἐνὸς λογοτέχνη. Κοντὰ
δηλαδὴ στὰ τρία αὐτὰ βραβεῖα, νὰ ἦταν καὶ ἓνα
μεγάλο, — ἓνα μικρὸ ἑλληνικὸ Νόμπελ, — γιὰ τὴν
βράβευση ἐνὸς ἀνθρώπου πού ἐχάρισε τὴν
πατρίδα ὅλο του τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν καὶ
εἴτε ἀπὸ κόρυση, εἴτε ἀπὸ ἀρρώστεια, δὲν
μπορεῖ νὰ δώσῃ τίποτε ἄλλο. Τὸ βραβεῖο αὐτὸ
θὰ εἶχε μεγίστη ἠθικὴ σημασία. Θὰ ἦταν τί-
μιον. Γιατί ἄς υποθέσομε ὅτι βραβεύεται ἓνας
πρωτόβγαλτος γιὰ ἓνα ἐνδιαφέρον βιβλίο του
καὶ ὕστερα σταματάει. Τί σημασία θὰ εἶχε τὸ

πρᾶγμα; Καμμιὰ. Νὰ βραβεύσῃς ὅμως ἓναν
Παπαδιάρμητὴ ἢ ἓναν Κιρκασίτσα, ἂν ζοῦσαν,
γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐργασίας τους, αὐτὸ θὰ ἦταν
μὴ ἠθικὴ πράξη τοῦ Κράτους. Κάποιος γνω-
στὸς μας κλαύσιος μοῦ εἶχε δηλώσει κάποτε
πὼς εἶχε τὴ διάθεση νὰ ἰδρῆσιν τρία τέτοια
βραβεῖα: ἓνα λογοτεχνικόν, ἓνα καλλιτεχνικόν
καὶ ἓνα ἐπιστημονικόν. Αὐτὴν ἀνακίνηση τοῦ
ζητήματος θὰ σκεῦσω νὰ τὸν φέρω σ' ἐκπαρῆ
μὲ τὸν κ. Παπανδρέου, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι
θὰ ἐπανορθωθῆ ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀδικία. Γιατί
ἐπιτέλους δὲν πρέπει νὰ πιστευθῆ πὼς γιὰ τοὺς
ἀνθρώπους πού ἐδέθησαν μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑπό-
στασιν τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ἔθνους δημιουρ-
γεῖται ἓνας πνευματικὸς Καιάδας.

* * *

Ἡ γνώμη τοῦ κ. Σπύρου Μελά εἶναι μιὰ
διαφωνία πρὸς ὅλες τὶς προηγούμενες:

— Εἶμαι ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ιδέα τοῦ
κ. Παπανδρέου καὶ νομίζω ὅτι οἱ λόγοι πρέπει
νὰ τὸν εὐγνωμονοῦν γιὰ τὴν ὠραία πρωτοβου-
λία του. Ἄλλὰ τὸ Κράτος ἔπρεπε ν' ἀναθέσῃ
τὴν ἀπονομὴν τῶν λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνι-
κῶν βραβείων στὸ ἐπίσημον πνευματικὸν τοῦ ἔ-
θνος, τὴν Ἀκαδημία Ἀποῦ ὅμως ὁ νόμος
τὴν ἀγνόησε, δὲν μένει παρά νὰ σχηματίζεται
κάθε χρόνον καὶ ἀπὸ μιὰ νέα ἐπιτροπὴ. Καὶ
τοῦτο γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθῆ μόνιμη πνευ-
ματικὴ ἐξουσία στὸν τόπον, καὶ νὰ δίδεται διέ-
ξοδος στὰ παράπονα πού προκαλεῖ πάντα κά-
θε ἀπονομὴ βραβείων.

* * *

Καὶ τώρα ἡ γνώμη τῶν δύο προέδρων τῶν
ὀργανώσεων τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων,
τῆς «Ἐνώσεως Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» καὶ τῆς
Ἑταιρίας τῶν Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγρα-
φῶν.

Ὁ κ. Μαλακᾶσης, τῆς «Ἐνώσεως Ἑλλή-
νων Λογοτεχνῶν», διατυπώνει μιὰ γνώμη πού
ἀσφαλῶς θὰ προκυλίσῃ πολλές ἀντιρρήσεις.
Ἐπστηρίζει ὅτι ἡ ἀπονομὴ πρέπει νὰ γίνῃται
ἀπὸ τὸ Ἑπισημὸν Συμβούλιον, ἀποκλείει κάθε
ἀνάμνησιν τῶν λογίων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἢ
ἐπέμβαση τῶν ἀντιπροσώπων τῶν φιλολογο-
κῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων, καὶ δέχεται
μόνο τὶς ὑπηρεσίες μερικῶν ἀνεπισήμων συμ-
βούλων τοῦ Ἑπισημοῦ Συμβουλίου.

— Ἔτσι, συμπερναίνει, μπορεῖ κανεὶς νὰ κα-
τηγορήσῃ τὸ Ἑπισημὸν Συμβούλιον μόνο γιὰ ἀ-
καλαισθητό, ὄχι ὅμως καὶ γιὰ μεροληψία.

— Μὰ νομίζετε ὅτι τὸ Ἑπισημὸν Συμβούλιον
ἔχει διαθέσιμον καιρὸ γιὰ τὴν ἀπονομὴν βραβείων;

— Βέβαια, ἡ ἐρώτησις αὐτὴ γεννάει σκέψεις.
Ἄλλὰ δὲν βλέπω ἄλλον τρόπο πού νὰ ἐξασφα-
λίξῃ τὴν ἀμεροληψία. Ἄλλωστε πόσα εἶναι τὰ
ἔργα πού ξεχωρίζουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν παραγω-
γὴν κάθε χρόνον. Συνήθως εἶναι μετρημένα στὰ
δάχτυλα καὶ, φυσικὰ, ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ θὰ
κέρῃ τὴν ἐκλογήν τοῦ τῶ Ἑπισημοῦ Συμβουλίου.
Ὅπωςδήποτε, σ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις, ἔχω με-
γαλύτερη ἐμπιστοσύνη σὲ μιὰ διαισθητικὴ ἀντί-
ληψη παρά σὲ μιὰ ἀπόφασι πού προέρχεται

ἀπὸ ἐιδικούς. Ἄλλωστε ὅταν τὸ βραβεῖο ἀπο-
νέμῃται ἀπὸ τὸ Ἑπισημὸν Συμβούλιον, ἢ ἀπο-
νομῆ εἶναι ἓνα εἶδος Κοινῆς Γνώμης. Κι' αὐτὸ
νομίζω πὼς εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ ὑπολογι-
σθῆ πολὺ.

Ἄναγκαία θεωρεῖ ὁ κ. Μαλακᾶσης τὴν ἀνά-
μνησιν ἐιδικῶν μόνο γιὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν καλλι-
τεχνικῶν βραβείων. Ἄλλὰ καὶ στὴν περίπτωσιν
αὐτῆ νομίζει ὅτι προτιμότεροι κι' ἀπὸ τοὺς
«ειδικούς» εἶναι οἱ φιλότεχνοι, πού εἶναι ἐλεύ-
θεροι ἀπὸ κάθε εἶδος ὑποχρεώσεως (σχέσεις μὲ
σχολές, κλπ.).

* * *

Ὁ κ. Μ. Λιδωρίκης, πρόεδρος τῆς «Ἑται-
ρίας τῶν Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγραφῶν»,
διαμαρτυρεῖται πρῶτα:

— Γιατί τὸ τρίτον βραβεῖο νὰ μὴ δίδεται
μόνο σὲ θεατρικὰ ἔργα, ἀλλὰ νὰ μπορῆ ν' ἀπο-
νεμηθῆ καὶ σὲ κριτικὴ ἢ αισθητικὴ μελέτη;

Κι' ἔπειτα διατυπώνει τὴν γνώμην του γιὰ τὸν
τρόπον τῆς ἀπονομῆς:

— Τὸ βραβεῖο δὲν μπορεῖ παρά ν' ἀπονέμε-
ται στὸ καλύτερον ἀπὸ τὰ ἔργα πού παύθησαν
κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὸ Κράτος
εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ βραβεύῃ τὶς ἐργασίας
πού ὑπάρχουν. Αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι καὶ ἡ δια-
φορὰ τῶν κρατικῶν ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ βραβεῖα,
πού γίνονται γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουν καὶ νὰ προ-
καλέσουν παραγωγὴ. Ἐκεῖνο ὅμως πού πρέπει
ν' ἀπασχολῆσῃ περισσότερο τοὺς ἀρμοδίους, εἶ-
ναι ἡ ἐκλογή τῶν προσώπων πού θ' ἀποτελέ-
σουν τὴν ἐπιτροπὴν γιὰ τὴ βράβευση τοῦ καλυ-
τέρου θεατρικοῦ ἔργου. Πρὸς Θεοῦ, μὴ ἀνα-
μυχοῦν στὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ σοφοὶ καθηγηταί!
Οἱ μόνοι πού μποροῦν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν
καλὴ ἐπιλογήν τοῦ θεσμοῦ, τουλάχιστον τοῦ
μέρους τοῦ θεσμοῦ πού ἔχει σχέση μὲ τὴν θεα-
τρικὴν τέχνη, εἶναι ὅσοι ξέρουν τὸ θέατρο καὶ
τὴ σκηνή. Μόνον αὐτοί.

* * *

Τέλος οἱ γνώμες τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη, πού
μὲ μιὰ σειρά ἀρθρῶν του (!) ἀνακίνησε ἐδῶ καὶ
λίγους μῆνες τὸ ζήτημα τῆς εὐρύτερης κυκλο-
φορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου καὶ
τῆς τονώσεως τῆς φιλολογικῆς μας ζωῆς, καὶ
μαζὶ μὲ τὸν ὑποφαινόμενον βοήθησε μιὰ βρα-
δυὰ τοῦ περασμένου Γενάρη τὸν κ. ὑπουργὸν
τῆς Παιδείας στὴν κατάρτιση τοῦ πρώτου σχε-
δίου τοῦ νόμου «Περὶ ἐνισχύσεως τῶν Ἑλλη-
νικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» καὶ τοῦ τα-
κτικοῦ συνεργάτου τῆς «Νέας Ἑστίας» Ἀλχη
Θρύλου (κυρίας Ἐλένης Οὐράνη). Καὶ τῶν δύο
οἱ γνώμες ἦλθαν τὴν τελευταία στιγμὴ ἀπὸ
τὴν Προβλεψία, καὶ μόλις πού πρόσφατα νὰ
περιληφθοῦν στὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐρευνας
αὐτῆς πού ἀνήκει στοὺς λογοτέχνες.

Ὁ κ. Κώστας Οὐράνης μοῦ γράφει:
— Καθεμιὰ ἀπὸ τὶς δύο ιδέες (τῆς μεγάλης
ἐπιτροπῆς καὶ τῶν μικρῶν ἐπιτροπῶν ἀπὸ

(!) Γιὰ τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἐγίνε λόγος στὸ 97ο τεῦχος τῆς
«Νέας Ἑστίας» (σελ. 53).

ειδικούς) ἔχει καὶ τὰ καλὰ της καὶ τὰ κακὰ της. Μὲ τὴ μὲ μεγάλη ἐπιτροπή, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἀνατεθῇ ἡ ἀπονομή τῶν βραβείων σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνουν γιὰ ὅλα τὰ βραβεῖα· μὲ τὶς μικρές, ἀπὸ εἰδικούς, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῆς μεροληψίας. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀκουσθοῦν ὅλες οἱ ἀπόψεις καὶ νὰ υἰοθετηθῇ ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ ἢ καλύτερη. Ἡ δική μου ἡ γνώμη εἶναι νὰ ζητηθῶσιν τέσσερις ἐπιτροπές (μία λογοτεχνική, μία γιὰ τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ γλυπτικὴ, μία γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ μία γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ) ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ εἶναι γνωστοὶ ὡς κριτικοὶ στίς τέχνες αὐτές ἢ μὲ γνωστὴν αἰσθητικὴν κατάρτιση σχετικὰ μὲ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη, καὶ ν' ἀποφευχθῇ ὅσο τὸ δυνατόν αὐτοὶ ποὺ θ' ἀποτελέσουν τὶς ἐπιτροπές νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι δημιουργοὶ καὶ ἐπαγγελματίες στὴν τέχνη ποὺ θὰ κρίνουν. Ὅσοι μόνο θὰ εἶναι δυνατὴ περισσώτερη ἀνεξαρτησία γνώμης καὶ περισσώτερη δικαιοσύνη στὴν ἀπονομὴ τῶν βραβείων.

Αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη καὶ τοῦ Ἄλκη Θρύλου. Καὶ μ' αὐτὴν κλείνω τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἔσθυνας, γιὰ νὰ τὴ συμπληρῶσω στὸ ἐρχόμενο τεῦχος μὲ τὶς γνώμης τῶν καλλιτεχνῶν.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ὁ μπουστός τοῦ Ψυχάρη

Σεβαστὲ κύριε Σενόπουλε,

Σὰς παρακαλῶ νὰ ἔχετε τὴν κηλοσύνη νὰ δημοσιέψετε τὰ λίγα ἀκόλουθα λόγια στὴν ἀγαπητὴ «Νέα Ἐστία».

Ὁ κ. Πρεβελάκης ἔγραψε στὸ τηλεφωτικὸ φύλλο τῆς «Πρωτοπορίας», ποὺ δυστυχῶς εἶναι καὶ τὸ ὕστατο, ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ προτείνει νὰ στηθῇ ὁ μπουστός τοῦ Ψυχάρη, καμωμένος ἀπὸ τὸν κ. Ἀπάρτη, «μέσα στὴ βιβλιοθήκη Μπενάκη-Ψυχάρη, σὲ κατάλληλο μέρος». Ἐπειδὴ ζημιώματα γραμματικῶς τοῦ Ψυχάρη τὰ δυὸ τηλεφωτικά χρόνια τῆς ζωῆς του, ξαίρω πολὺ καλὰ πῶς ὁ Δάσκαλος ποὺ πόζησε τὸ φρεινόπωρο τοῦ 1928 (καὶ ὄχι «τὶς τηλεφωτικὲς μέρες τῆς ζωῆς του», ὅπως λέει ὁ κ. Πρεβελάκης) δὲν ἔμεινε διόλου ἐγκαρτιστημένος ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ Ψυχάρης ἔκαμε τὰ ἔξοδα γιὰ τὸ χόσιμο τοῦ μπουστίνου, ποὺ ἐχτέθησε μάλιστα καὶ στὸ τότε Σολόνι τῶν Ἑντεπανταν' μὰ μόλις ὁ μπουστός ἤρθε στὸ σπίτι του, τὸν ἄφησε λίγον καιρὸ καὶ γιὰ νὰ μὴν κατασταλάξῃ στὴ βιβλιοθήκη του στὴν Ἀθήνα, ὅπως τὸ παραμικρὸ βιβλίον, χαρτί, κορνίζα ἢ ὀτιδήποτε πράγμα ποὺ βρισκότανε στὸ γραφεῖο του, μὴ τὸνε χάρισε ἔμμεσα, μὲ ρητὴ ἐντολή νὰ παρακαλέσω ἀργότερα νὰ μὴ μπῆ σὲ μέρος δημόσιον, καὶ προπάντω στὴ βιβλιοθήκη του. Τόσο κατὰ πόσον ὁ Ψυχάρης εἶχε δικαίωμα νὰ φοβάται μήπως ἡ προσημειωμένη «καταστρέφῃ ὅλα του τὰ ἔργα» εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ὁ Corot εἶπε στὰ τετραδιάκια του πῶς «τὸ πραγματικὸ εἶναι μέρος τῆς «συμπλήρωσε» ὁ κ. Ἀπάρτης δὲν εἶναι δύσκολον νὰ τὸ ἀντιληφθῇ κανεὶς παραβιάζοντας μὴ ἀπὸ τὶς τηλεφωτικὲς φωτογραφίες τοῦ δλόδρου καὶ γελαστοῦ Δασκάλου μὲ τὸν κατσού-

φικο καὶ μὲ φρεβγαλέο μέτωπο παραζουλιγμένο μπουστό, ποὺ μονίμως σὲν ντοκουμέντο τότε φυλάει, παρακαταθήκη ἱερή.

Ἔχω στὴ διάθεσιν σας ἓνα γραμματάκι τοῦ Ψυχάρη ἀπ' ὅπου ξεσηκώνω τὰκόλουθα: «Ἔχω κιάλιας ζουγράφο σπίτι, τὸν Henry de Nolias, τὸ γιό τοῦ φίλου μου, καὶ μπορῶ νὰ σὲ βεβαιώσω πῶς εἶναι πολλὸ ἀνώτερος τοῦ Ἀπάρτη, γιατί ἔπλεσε ὅξω ἀκόμα πιδὸ πολλὸ.»

Ἄλλωστε καὶ ἡ Κυρία Εἰρήνη Ψυχάρη, ποὺ θὰ βρῖσκειται στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴ μεταφορὰ καὶ τὸν ἐνταφιασμὸ τοῦ μεγάλου Νεκροῦ, μπορεῖ νὰ σας βεβαιώσῃ τὰ ἴδια.

Δεχθῆτε, Κύριε, τὴν ἐκφραση τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀφοσίωσής μου.

Λαζάνη, 11 τοῦ Σεπτεμβρίου

ΠΑΒΛΟΣ ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Σ. τ. Ν. Ε. — Τὸ πολύτιμον αὐτὸ γράμμα, καὶ ὡς γλωσσικὸ δοκουμένον ἀκόμα — γράφει μαθητὴς τοῦ Ψυχάρη ποὺ ζεῖ στὴν Ἑνρόπη — τὸ δημοσιεύουμε, γιατί δίνει χαρακτηριστικὲς γιὰ τὸ Δάσκαλον πληροφορίες. Ἀλλὰ δὲν παίρνουμε καμμιὰ εὐθύνη γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ περιφημοῦ μπουστίνου. Ὅσο καὶ ἂν δὲν ἄρρουν στὸν Ψυχάρη — καὶ ξέρουμε πόσον δύσκολα ἀρέσουν τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων καὶ τῶν γλυπτῶν στὰ μοντέλα τους, ὅταν μάλιστα ἔχουν πολλὴ νεανική ἢ γεροντικὴ φιλαρέσκεια — καὶ ὅσο καὶ ἂν δὲν ἄρρουν στὸν κ. Πάβλο Κωσταντινίδην, ἐπιρρεσμένο ἴσως ἀπὸ τὴν γνώμη τοῦ Ψυχάρη, δὲν μπορεῖ κανεὶς, ποὺ δὲν εἶδε τὸ ἔργο, νὰ εἶναι βέβαιος πῶς ὁ Δάσκαλος καὶ ὁ μαθητὴς του τὸ ἔκριναν ἀντικειμενικά.

Ἡ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΑΛΛΙΑ

La Ville asphyxiée — Ἡ Πόλις ποὺ ἀσφυκτιᾷ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ γίνονται τώρα ἀνάγκαστα στὴ Γαλλία. Παρουσιάζει ὅμως τὴν ἐξῆς; διαφορὰ ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους λίβελλους — ὅρα καὶ Μπαλζάκ. Ἐνῶ ἐκείνοι στρέφονται συνήθως ἐναντίον ἐνὸς προσώπου ἢ καὶ περισσοτέρων, αὐτὸ χτυπᾷ ὀλόκληρη πόλη, ποὺ εἶχε τὴν ἀτυχία ν' ἀριθμῆ μεταξὺ τῶν ἐφοριακῶν ὑπαλλήλων τῆς τοὺς δυὸ συγγραφῆς του. Καὶ κατὰ πόσον ἡ εἰσπραξὴ τῶν φόρων καὶ ἡ ἀσκησις τῆς πέννας συνάδουν, εἶναι ἓνα θέμα ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρῃ τοὺς φιλοσόφους τῆς φιλολογίας. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κρίνεται γενικὰ ἀπαράδεχτο, εἶναι ἡ ἀνεση μὲ τὴν ὁποία οἱ δυὸ συγγραφῆς βγάζουν στὴ μέση τ' ἀπλута τῶν συμπολιτῶν τους, ποὺ πρηνῶς ἓνας ἓνας ἀπ' τὶς σελίδες τους, κάτω ἀπὸ διαφανέστατα ψευδῶνυμα.

Ἡ ἐποχὴ μας ἐννοεῖ νὰ σπᾷση ὅλα τὰ ρεκόρ. Δυστυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμα κοῦτοι ποὺ ἀγνησχοῦν ὅταν μάλιστα πῶς οἱ γυναῖκες τους δὲν ἀκολουθοῦνε τὸ παράδειγμα τῆς Πηνελόπης, γαρμποὶ ποὺ διστάζουν νὰ στεφανωθοῦνε κορίτσια ποὺ δὲν ἔχουν ἄμεμπτο παρελθόν, ἐργοδοτὲς ποὺ ἀποφεύγουν νὰ προσλάβουν ἓναν

ἐπαλληλο μ' ἑλαστικὴ συνείδηση, καὶ ἄλλοι παρῆμοιοι. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πῶς μιὰ γενική κατακραυγὴ δέχτηκε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ σπανιδώδους βιβλίου. Οἱ χαρακτηρισμοί, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τίποτα γιὰ τὰ ὀνόματα, δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία γιὰ τὴν ταυτότητα κανενός. Ἐνας κίτρινος ἀνθρωπάκος, ὑπερβολικὰ συνηρημένος, τοῦ ὁποίου ἡ γυναῖκα πέθανε πρὶν ἀπὸ ὀχτὼ μέρη, ἔλειπα ἀπὸ ἔγγαμον βίο σιγάντα χρόνων καὶ ποὺ διατηροῦσε εἰκοσι χρόνα τώρα μιὰ μιαιτρέσσα κρυφὰ ἀπ' τὴν κόρη του, εἶναι ἓνας ἔμπροσθε γνωστότατος. Ἐνας ἄλλος εἶναι «σιωνιπλός, ἀπόρητος, γελῶνος καὶ διεφθαρμένος — ὁ μινώταυρος τοῦ ζωοῦ». Ὁ συμβολαιογράφος «ἐκφυλός, μὴ προχωρώντας παρὰ μ' ἑλιγμούς, μὲ σώφρονες εὐγένειες, μὲ προφανεῖς δειλίες ποὺ χρησιμεύουν γιὰ νὰ κρύβουν καλύτερα τοὺς ὑποπτους σκοποὺς του... πρέχοντας στοὺς ἐτοιμοθάνατους ποὺ μπορεῖ ἀκόμα νὰ εἶναι πιθανοὶ πελάτες, καθίζοντας σὲ πρῶτο κεφάλον τῶν ἀρρώστων, κατὰ βίθος ἀδιάφορος στὴν ταραχὴ ποὺ ὁ θάνατος σκορπᾷ γύρω ἀπ' τὰ κρεβάτια τῆς ἀγανάδας». Ὁ ξενοδόχος εἶναι «λιγνός, μ' ἓνα ἀπόθεμα κρέματος στὴ ράχη, ταιγκούνης σὲ ἄλλα, ποὺ δολοφόνησε μιὰ γριά συγγένισσά του, ἀφοῦ κατὰστρεψε πρῶτα τὴν διαθήκη της ποὺ δὲν τὸν εὐνοοῦσε». Ἄλλα καὶ ὅσοι δὲν ἀξιοῦνται μεγάλων πορταίων, ἔχουν ἓνα μικρὸ γλυκόπικρον μερδικὸ πῆς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ἐνας ἄλλος ἔμπροσθε φορεῖ ἄσπρα γάντια πάνω ἀπὸ μαύρα νύχια καὶ ὁ δικαστικὸς κλητῆρας εἶναι «χοντρός, κουτός, σὲ σχέδιο ζαμπονίου, φουσκωμένος ἀπὸ ποτά».

Τώρα φωντάζεται κανεὶς σὲ τί παραξυσμὸ ἢ ἀφρονία αὐτῆ τῶν κομπλιμέντων, ποὺ κάθε ἄλλο καρὰ νὰ κολικέφουν μποροῦνε ἓναν ἢ δυὸ ἀστὸ ποὺ κωλλιεργεῖ τὴν ὑπόληψή του ὅπως τὸ βασιλικὸ στὴ γλάστρα, εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρουν ἓναν ἀνθρώπον, ὅταν καὶ τὸ πιὸ ἀθῶο παίραγμα σηκώνει πολλές φορὲς πραγματικὲς θύελλες. Ἡ πόλις ὀλόκληρη ἀναστατώθηκε καὶ τὰ ὄνομα τῶν φιλολογικῶν ἐνασχολήσεων τῶν δυὸ εἰσπρακτῶρων τῆς ἐφορείας ζήτηνε τὴν κεραιλὴ τῶν συγγραφέων ἐπὶ πίνακι. Ἡ δικαιοσύνη ὅμως δὲν ἀκολοῦθεῖ τὴν ταχύτητα τῶν ἐκατὸ χιλιόμετρων τῶν ἀυτοκινήτων καὶ ὡς ὅπου βγάλε τὴν ἀπόφασή της, τὸ βιβλίον διαβάζεται, διαβάζεται ἀπὸ ὀλοένια μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀναγνωστῶν, οἱ συγγραφῆς εἰσπράττουσαν ποσοστὰ, δίνουν συνεντεύξεις πρὸς μεγαλύτερη χαρὰ τῶν κακεντρεχῶν ποὺ ἔτυχε νὰ μὴν εἶναι κάτοικοι τῆς κατασκευαστικῆς — ποῦ ὅς ἄλλωστε μπορεῖ νὰ τ' ἀποδείξῃ; — πόλης τοῦ νομοῦ Oise.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πῶς, ἂν ἡ σύμπτωση τῆς ἐφορευιακῆς καὶ συγγραφικῆς ἰδιότητος εἶναι κάποια ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν ἡσυχία μιᾶς πόλης, προσφέρει ὅμως μιὰ εὐχάριστη ποικιλία στὴ μονοτονία τῆς ἐμπνεύσεως τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ρηθῇ ὅτι ἡ «Πόλις ποὺ ἀσφυκτιᾷ» εἶναι κάτι ἰδιόρρυθμον, κάτι πρωτότυπον.

A. Σ. Β.

Paul Valéry: «Regards sur le Monde Actuel».

Προτιμῶ τὸ Βαλερὸν φιλόσοφον καὶ παρατηρητὴν, ἀπὸ τὸ Βαλερὸν ποιητὴν. Ἡ ποιησὴς του, πολὺ ἐξεζητημένη, ἐγκεφαλικὴ, θεληματικὰ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ κοσμήματα καὶ τὴ μορφή ποὺ δίνουν συνήθως τὴν ὁμορφιὰ στοὺς στίχους, δὲν ἐλάθει παρὰ ὀρισμένους ἀνθρώπους, καὶ ἀναμφισβήτητα, ἂν ἦταν ἡ μόνη ἐργασία ποὺ εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ὁ Βαλερὸς, ἡ ἐκλογή του στὴν Ἀκαδημία δὲ θὰ ἦταν οὕτε τόσο εὐκόλη, οὕτε τόσο πανηγυρικὴ.

Ἄλλ' ὁ Βαλερὸς εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ γενὰ κεφάλια τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ πρόζα του, — καὶ αὐτὴ λίγη, κάποια Essais ἰδίως, — εἶναι ἀπερφότος χρυσός. Τὰ βλέμματα ποὺ εἶναι γύρω του διατηροῦν τὴν ἐπιφάνεια, ἐξουδατερόνουν τὴν ἐντύπωσιν καὶ φθάνουν στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων ποὺ κρύβουν, ἂν ὄχι στὴν ὑπερτατὴ ἀλήθεια ποὺ ἡ φύσις της αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τὴν καθιστᾷ ἀνέφικτη, τοῦλάχιστον στὴ σχετικὴ ἀλήθεια ποὺ ἔχουμε ἀνάγκη.

Ἡ ἀνάγνωσή του δὲν εἶναι βέβαια ξεκουραστικὴ. Ἄλλ' ὅταν κανεὶς συλλάβῃ τὸ νόημα κάτω ἀπ' τὸ στριφνὸ ὕψος, αἰσθάνεται πραγματικὴ ἀγαλλίασιν, τόσο τὸ νόημα αὐτὸ εἶναι βαθεῖα φρωτεινόν, σχεδὸν προφητικόν.

Τὸ «Regards sur le Monde Actuel», ποὺ ἐξεδόθη ἀκριβὸς τῆ στιγμῆς ποὺ γίνονταν οἱ πυροσωδίδες ὑπουργικῆς συναντήσεως τοῦ Παρισίου καὶ τοῦ Λονδίνου γιὰ τὴ διάσωση τῆς Γερμανίας, ἐνισχύει ἐκκλησιαστικὰ τὴν ἀποψη αὐτῆ. Ἀπαρτίξεται ἀπὸ σημειώσεις, παρατηρήσεις, μελέτες ποὺ γραφότανε, ἡκατὰ τὶς περιστάσεις, τὰ τελευταία χρόνια. Καὶ γιὰ τὴν ὀρθότητα μερικῶν ἀκρίβειων ποὺ περιέχει, μπορεῖ νὰ ἔχη κανεὶς ἀντιρροήσεις· τὸ σύνολον ὅμως δειχνεῖ μιὰ διαύγεια πνεύματος καὶ μιὰ ὀξεῖα παρατηρητικότητα ποὺ σπανίως συναντᾶται.

A. Σ. Β.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Φ. Μιχαλοπούλου: «Διονύσιος Σολωμός».

Ἀσφαλῶς ὁ κ. Φ. Μιχαλόπουλος εἶναι ἀπὸ τοὺς παραγωγικώτερος λογοτέχνες τῆς γενεᾶς του, τοὺς «κάτω τῶν σιγάντων χρόνων», ὅπως λένε στὴ Γαλλία. Σ' ἐλάχιστον χρονικὸ διάστημα, μέσα σ' ὀχτὼ δέκα μῆνες, παρουσίασε τρεῖς σεβαστοῦ μεγέθους βιβλία — δύο ἱστορικὰ καὶ ἓνα, «Τὸ Μουσικὸ Συναίσθημα», ἱστορικο-αισθητικόν, καὶ τώρα μᾶς παρουσιάζει καὶ τέταρτον, ποὺ τὸ ἀνέκδοτον μόνον μέρος του (Ἡ Κριτικὴ τῶν Θρύλων καὶ ἡ Σολωμικὴ Πραγματικότητα) τὸ ἐκτενέστερον, σημαντικώτερον καὶ πιὸ «εσθιωτικόν» νὰ ποῦμε γιὰ τὶς σολωμικὲς ἀπόψεις τοῦ κ. Μ., εἶναι ὀγκώδες ὅσο σχεδὸν καὶ τὰ προηγουμένα ἔργα του. Καὶ δὲ μιλῶ γιὰ τὴν ἄλλη ἐργασία τοῦ κ. Μ., τὴν φανερωμένην σὲ βιβλία, ἢ τὴν σκορπισμένην, χρόνια τώρα, σὲ διάφορα περιοδικὰ, τὴν ποιητικὴν, τὴν κριτικὴν, τὴν αἰσθητικὴν, δὲ μιλῶ γιὰ ἓνα ἔμπροσθε δρᾶμα ποὺ ἐξέδωκε πρὸ ἑτῶν, καὶ γιὰ κάποιο

μυθιστόρημα ακόμη, μού φαίνεται, παλιά του και πούτη εργασία.

Τὸ νέο ἔργο τοῦ κ. Μ. «Διονύσιος Σολωμός», ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις μελέτες, τρεῖς δημοσιευμένες ἀπὸ καιρὸ πρὸς περιοδικὰ, καὶ μιὰ, τὴν τελευταία, ποὺ τώρα πρωτοδημοσιεύεται. Αὐτὴ εἶναι, εἴπαμε, καὶ ἡ σημαντικώτερη. Χωρὶς νὰ ἔχη συνθετικὰ χαρακτηριστῆρα, ἀλοκληρώνει μὲ τρόπο ἄριστο τὰ τελευταία γνωστὰ δεδομένα γιὰ τὴν ζωὴ, κορίως, καὶ γιὰ τὴν προσωπικότητα, γενικὰ, τοῦ σπουδαιότερου πνευματικοῦ ἀνδρὸς τῆς νέας Ἑλλάδας.

Θὰ ἦταν ἴσως ὑπερβολή, ἂν ἔλεγα ὅτι καὶ σήμερα ἀκόμη, μὲς στὰ τεράστια πνευματικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα ποὺ μᾶς ζώνουν ἀπὸ παντοῦ καὶ ποὺ μᾶς ἐβίλων, ἔστω καὶ βίαια, σ' ἕναν παγώσαν πνευματικὸ θῶρο, ὁ Σολωμὸς ἐξακολούθει νὰ εἶναι (ὅπως θέλουν μερικοὶ) τὸ κυρίαρχο πνευματικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ, εἰς ἀπλῶς, ζήτημά μας. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφισβόλια, ὅτι παραμένει (καὶ θὰ παραμείνῃ γιὰ καιρὸ) ὁ ποιητὴς αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀφῆκε τόσο λιγοστὸ, θρηυματισμένο, μὰ καὶ τέτοιαις ἀπαράμιλλης ὀμορφιάς ἔργο, ἕνα ἀπὸ τὰ εὐρύτερα, τὰ σπουδαιότερα, τὰ μὲ «passionants» γιὰ κάθε σκεπτόμενο Ἕλληνα πνευματικὸ μᾶς ζητήματα. Ἀπόδειξη τὸ πλῆθος τῶν ἐργασιῶν ποὺ δημοσιεύονται κάθε τόσο, τὰ τελευταία ἰδίως χρόνια, γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ τὸ ἔργο, γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ζακυνθίου ποιητῆ, ἢ ἀκαταμάχητη ἔλξη ποὺ ἀσκεῖ σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς λογοτέχνες. Ἀπ' τὴν γενεὰ τοῦ Παλαμᾶ ὡς τὴν δική μας, δὲν ὑπάρχει ἴσως λογοτέχνης ποὺ νὰ μὴν ἀσχολήθηκε ἢ νὰ μὴν ἔγραψε κάτι γιὰ τὸ Σολωμό. Μὰ ἡ μεγάλη σημασία ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει, φαίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα γεγονότα. Καὶ σήμερα ἀκόμη, μερικὲς αἰσθητικὲς θεωρίαι, ὅπως τοῦ ἄδολου λυρισμοῦ, ἔξαφνα, θὰ εὗρισκαν στερεώτατο ἔρεισμα στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ τοῦ «Υμνου», καὶ ὀλοκληρῆ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ἢ ἰδεαλιστικὴ, θὰ μπορούσε νὰ στηριχθῆ (κατὰ μέγα μέρος, ἂν ὄχι ὀλοκληρωτικὰ) σ' αὐτό, ὅπως καὶ στηρίζθη.

Ποὺ θὰ πῆ ὅτι δὲν ἔπαυε ὁ Σολωμὸς νὰ βρῆται (τόσο χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸ θάνατό του καὶ ὕστερα ἀπὸ τέτοιαις ἰδεολογικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς κομπογονίας) στὸ ζωντανότερο κέντρο τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Ἔτσι τὸν ἀντικρούει καὶ ὁ κ. Μ. Πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς ἀξίας τοῦ μεγάλου μας ποιητῆ καὶ τοῦ μεγαλύτερου, στὴν πνευματικὴ περισχί, νεοέλληνα.

***

Θ' ἀδικούσα τὸν κ. Μ. ἂν ἔλεγα ὅτι δὲν εἶναι πάρα μόνον ἐρευνητὴς καὶ ἱστοριοδίφης. Κυρίως, βέβαια, ὡς τὴν ὥρα τοῦλάχιστον, καὶ ἀπ' τὴν ἐργασία ποὺ παρουσίασε καὶ ἀπ' τὴ φύση τοῦ πνεύματός του, τὴν ριζικὰ ἀντισυνθετικὴ, σὰν ἕνας πολὺ πρὸ συνείδητος ἱστοριοδίφης ἐμφανίζεται μὰ ὀρισμένα μέρη τῶν ἔργων του, ὀρισμένες του σκέψεις, κρίσεις, παρατηρήσεις, μᾶς δείχνουν ὅτι, ἂν θελήσῃ, μπορεί νὰ ὑψωθῆ ὡς τὴν κριτικὴ καὶ τὴ σύνθεση, νὰ ζωντανέ-

ψη περισσότερο τὸ ὕψος του, νὰ τὸ κινήσῃ καλλιτεχνικώτερα, νὰ τοῦ δώσῃ μεγαλύτερη δόνηση καὶ δυνατώτερο παλμό. Καὶ ὅτι συγχρόνως μπορεί (καὶ πρέπει) νὰ προσέξῃ περισσότερο, καὶ τὸ ὕψος του βέβαια—μολονότι αὐτὸ εἶναι φυσικὸ χάρισμα—μὰ τὴ γλώσσα του τοῦλάχιστον, ποὺ τώρα παρουσιάζει ἀσυγχώρητη ἀνωμαλία καὶ ἀκαταστασία.

Δὲν τὸ κρύβω, ἀπ' τὸν κ. Μ., τέλειο γνώστη τῶν πηγῶν, καθὼς τὸν ξέρω, θὰ περίμενα αὐτὸ, ποὺ μᾶς ἐμφανίζει σήμερα ὡς τελειωτικὴ ἐργασία, νὰ τὸ εἶχε χρησιμοποιήσει μόνον ὡς προσεργασία, καὶ παίρνοντας το γι' ἀφετηρία, νὰ ἐπιχειροῦσε νὰ μᾶς δώσῃ ἢ μιὰ βιογραφία τοῦ Σολωμοῦ (ποὺ ὡς τώρα δὲν ἔγινε) ἢ—ἂν εἶχε τὴν ἱκανότητα γι' αὐτό—μιὰ νέα—σύμφωνα μὲ νέες ἴσως θεωρίαι—ἐκτίμηση τῆς καθαρὰ καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του. Ἔτσι, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται ἢ μελέτη του, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς μιὰ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴ γνώση τῆς προσωπικότητος καὶ, ὡς ἕνα σημεῖο, καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ, θὰ μπορούσε ὅμως νὰ εἶναι κάτι περισσότερο: μιὰ ἐργασία πολὺ πρὸ συνθετικὴ.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ λίγη περισσότερη προσπάθεια θὰ κατάρθε οὗτος κ. Μ. νὰ εἴδῃ κάποιο καινούριο φῶς στὸ πρόβλημα τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ, σ' αὐτὸ ποὺ ὠνόμαζε ὁ Πολυλάς μυστήριον τῆς προόδου τοῦ πνεύματός του, νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ ἐρμηνεία του πλατύτερη, πρὸ συγχρονισμένη, οὔτε ὑπερβολικὰ ἰδεαλιστικὴ, οὔτε καὶ ὑπερβολικὰ ρεαλιστικὴ. Ὅτι μᾶς λέγει τώρα, δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὸ. Νοιώθουμε ὅτι, μολονότι γνώρισεν ὅλες τῖς μαρτυρίας, τῖς ἰδέαις καὶ γραπτὰ ἢ προφορικὰ διατύπωνε ὁ Σολωμὸς, τῖς μελέτες ποὺ ἔκανε, τῖς ἐπιρροὰς ποὺ ὑπέστη, τὰ φιλολογικὰ καὶ πνευματικὰ, γενικώτερα, ρεύματα τῆς ἐποχῆς του, δὲν κατόρθωσε τὰ φωτίσει τὸ αἶνιγμα τῆς προσωπικότητός του, τὸ μυστήριον τῆς μεγαλοφυίας του.

Τι μπορεί νὰ φωτίσει τὸ μυστήριον αὐτό; Ἡ γνώση τοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; Ὁ Σαιντ-Μπέβ, ποὺ ἐκίνησε ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀρχὴ καὶ ποὺ τὴν ἀνήγαγε σὲ ἱστοριοφυλογραφικὴ μέθοδο μοναδικῆς οὐδετικῆς, ἦταν πνεῦμα ἀναλυτικὸ γιὰ τοῦτο καὶ σπάνι μπόρεσε νὰ νοιώσῃ τῖς πλούσιαι, πολυσύνθεται καὶ βαθειὰ προσωπικότητες. Πίστεινε ὅτι, γνωρίζοντας ὡς τῖς ἐλάχιστες λεπτομέρειαι τὴ ζωὴ ἑνὸς καλλιτέχνη, θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνεύσῃ μ' αὐτὲς πῦρα ὡς πέρα καὶ τὸ ἔργο του μὰ εἶμαι βέβαιος πὺς θὰ ἦρθε στιγμή ποὺ θὰ ἐνοιώσει καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἀνεπάρκεια τῆς μεθόδου του. Ὡς ἕνα σημεῖο, φυσικὰ, ἢ γνώση τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι μεγάλο βοήθημα, ἀπαραίτητο, γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου του. Μὰ ὡς ἕνα σημεῖο μονάχα. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα, χρειάζεται ἢ ἰδιοαίσθηση, ἢ θέρη τῆς φαντασίας καὶ τῆς ψυχῆς, ἢ δύναμη νὰ βλέπουμε σὰν ζωντανὲς κινούμεναι ὑπάρξεις τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι τεμαχισμένα καὶ ἀναλυτικὰ, σὰν ψυχρὰ ἀθροίσματα λογισμῶν καὶ πράξεων. Μὲ τὴ λογικὴ μόνη (μὲ τὴν ἀνάλυση), τίποτε δὲν μπορούμε νὰ

νοιώσουμε, οὔτε τοὺς πρὸς ῥηχοὺς ἀνθρώπους, ποὺ κινούνται ἀπ' τὸ πρῶτο ὡς τὸ βράδυ σιμά μας. Βλέπουμε μᾶσκες μονάχα, ποὺ ἐκφράζουν διάφοραις χοντροκομιμένες ψυχολογικὲς καταστάσεις.

Βέβαια εἶναι πολύτιμο — ποῖος τὸ ἀρνιέται; — ὅτι σήμερα πρὸ γνωρίζουμε ὅπωςδὴποτε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Σολωμοῦ, γνωρίζουμε τὴν ἀληθινὴ διατύπωση ὀρισμένων περιφίμων ἀφορισμῶν του («κλείσε τὴν Ἑλλάδα ἢ ἄλλο πρᾶγμα στὴν ψυχὴ σου» κτλ. ἢ «ἀληθινὸς ἀνθρώπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ αἰσθάνεται ὅτι ὁ νοῦς του συνέλαβε», ἢ «γιὰ μένα ἢ ποίηση εἶναι ὁ λόγος, κατὰ τῖς ἐλεγειακὰς θεωρίαι, μετουσιωμένος σὲ εἰκόνας καὶ αἰσθημάτων» κτλ.) ὅλες τῖς λεπτομέρειαι μᾶς πολύροτης δίκης του, ὅτι ἀνῆκε σὲ γενεὰ ἐκφυλισμένη, ὅτι ἐμυθίσθη ἐνωρίτητα στὴ γερμανικὴ σκέψη καὶ λογοτεχνία καὶ ὅτι εἶχε πραγματικὸ πάθος γι' αὐτὲς, ὅτι ἦταν φιλελευθέρως, ἐνωτικὸς, ὅτι γὰ πρότυπα εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὸν Ἐρωτόκριτο, τὸ Κρητικὸ Θέατρο, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἔργου του καὶ ἡ γενικὴ πνευματικὴ ἀφετηρία του, εἶναι ἰδεαλιστικὲς (γι' αὐτὸ καὶ σκόπιμα ἐξιδανίκευε τὴν πραγματικότητα, καὶ ὄχι ἀπὸ ἄγνοια βέβαια,) ὅτι ἀσφαλῶς ἐπιχείρησε πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ τὰς δυνάμεις του (μολονότι ἦταν φύση ἐξόχως κριτικὴ), ὅτι, ἂν καὶ οὐσιαστικὰ λυρικὸς, παρασύρθηκε ἀπ' τὴν ἐποχὴ του (ἂν διάβαζε τὴν ποιητικὴν τοῦ Πόε θὰ ἄλλαζε ἴσως ἰδέαις,) ποὺ εἶχε μανία μὲ τὰ μακρόπνοα ποιήματα, ὅτι ὡς ἀνθρώπος εἶχε ἄπειρα ἔλαττώματα (περισσότερα ἴσως καρ' ὅτι ἀρετῆς,) ὅτι τὴ ζωὴ του δὲν φωτίζουν μεγάλαις καὶ ἡρωϊκῶς πράξεις, ὅτι ἦταν φοβερὸ φιλοχρήματος, ἴσως καὶ δειλός, ὅτι ἀγαποῦσε τῖς γυναῖκες καὶ τὸ κρασί, ὅτι ἐρωτεύθηκε παράφορα μιὰ πολὺ ἐκλεκτὴ γυναῖκα, τὴ σύζυγο τοῦ φίλου του Γρασεῖ, τόσο παράφορα, ὡστε μετὰ τὸ θάνατό της ἔμεινε ἄγνος σ' ὅλην τὴν ζωὴν (ἐντελῶς ἀπίθανο αὐτό, καὶ ἀπορῶ πὺς τὸ βεβαιῶναι τόσο κατηγορηματικὰ ὁ κ. Μ.), ὅτι δὲν ἦταν «φιλικός», ὅτι δὲν εἶχε δάσκαλον τὸν Μαρτελάο, ὅτι ἦταν περίφημος ἀποσχεδιαστής, φαντατικὸς δημοκόρης, ἀδιόρθωτος farceur, ὅτι δείχθηκε ἀπίστευτα ἀπάνθρωπος στὴ μητέρα του κτλ. Ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζουμε καὶ ἄπειρα ἄλλα. Τὰ ἔγραψαν καὶ τὰ ξανάγραψαν ἕνα πλῆθος λόγια καὶ ἐρευνηταί, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ Σολωμό, μὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ, ἀπ' ὅλες αὐτῶν τῖς πληροφορίες, κανένας δὲν μπόρεσε ὡς τώρα (καὶ λιγώτερο ἀπ' ὅλους, βέβαια, ὁ κ. Ἀποστολάκης) νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ζωντανή, μὰ καὶ ἀληθινὴ (ποιητικὰ ἀληθινὴ, βαθύτερη, οὐσιαστικώτερη, καὶ ὄχι ρεαλιστικὴ) μορφὴν τοῦ Σολωμοῦ καὶ μιὰ ἱκανοποιητικὴ, δίκως κενὰ καὶ ὑπερβολῆς, ἐρμηνεία τοῦ ἔργου του. Ἡ μορφὴ του, καρ' ὅσα καὶ ἂν γράφησαν (ἴσως καὶ ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ποὺ ἐγράφησαν) παραμένει σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη, καὶ τὸ ἔργο του ἀνερμήνευτο. Ἡ καλύτερὴ ἐρμηνεία, μ' ὄλο τὸν ἀκαδημαϊσμὸ καὶ τὸν ὑπερβολικὸν τῆς ἰδεαλισμοῦ, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τοῦ Πολυλά. Μὰ πὺς μιὰ ποιητικὴ συνείδηση, σὰν τοῦ Σολωμοῦ, τόσο ἀπίστευτα

προηγημένη, φάνηκε στὴν Ἑλλάδα, καὶ πὺς ἐγράφησαν ποιήματα ὀλοκληρὰ καὶ τίχοι σὰν τοὺς δικούς του, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἕνα μυστήριον καὶ κανένας ὡς τώρα δὲν μπόρεσε νὰ τὸ φωτίσει. Ἀσφαλῶς εἶναι μιὰ ἐξήγηση τὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, ὁ Ἐρωτόκριτος, ὁ Βηλαρὸς καὶ ὁ Χριστόπουλος, οἱ ἴταλοι ποιηταί, ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Σίλλερ (ὁ Γκαῖτε γενικώτατα μόνον φαίνεται νὰ ἐπηρέασεν τὸν Σολωμό,) μὰ δὲ φτάνουν γιὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσουν πὺς ἔκαναν ἕνα ἀνθρώπο νὰ μορφώσῃ σὲ ὄργανο ἀφροατης τελειότητος μιὰ γλώσσα ποὺ δὲν τὴν κατεῖχε τελείως καὶ πὺς μὲ τὴ γλώσσα αὐτὴ ἀνάδωκε μερικὸς κελαιδισμοὺς, ποὺ ὅμοιοι τῶν λίγων φορῶς ξανακούστησαν...

Τὴν ἐξήγηση τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ, ὕστερ' ἀπὸ τόσου; ἄλλους, τὴν ἐπιχειρεῖ καὶ ὁ κ. Μ., τὴν πιτυχαίνει ὅμως ὡς ἕνα σημεῖο. Καὶ αὐτὸς κέρτα σὲ ὑπερβολῆς, μένει σὲ γενικότητες καὶ δὲν σχετίζει ἀρκετὰ τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ μὲ τὸ ἔργο του. Κυρίως ὅμως ἀφήνεται πολὺ στὴν ἀνάλυση, ἐνῶ πολὺ περισσότερο, μὲ τὴν διαίσθηση, μὲ μιὰ ἐνέργεια καθαρὰ ποιητικὴ, θὰ μπορούσε νὰ εἰσδύσῃ στὰ ἄδυτα τῆς μεγαλοφυίας τοῦ Σολωμοῦ, ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἀναβρῦξουν ἔργα καὶ λογισμοί, ὅπου ἡ ζωὴ ὑφαίνει τὸ μυστικὸ ὑφάδι κάθε μεγάλης προσωπικότητος. Αὐτὴ τὴν πολυτιμώτερη, τὴ δημιουργικώτερη ἐργασία ἔχομε ὄλο τὸ δικαίωμα νὰ τὴν περιμένουμε ἀπὸ τὸν κ. Μ. Καὶ εἶμαι βέβαιος πὺς μιὰ μέρα θὰ μᾶς τὴ δώσῃ. Π.

Μπενεντέττο Κρότσε : «Αἰσθητικὴ», μετ. Ἰ. Οἰκονομίδη.

Ἐπάρχουν βιβλία ποὺ, ἦταν πρόκειται νὰ μιλήσουμε γι' αὐτὰ, προσπαθοῦμε νὰ ἐξαφανίσουμε τὸ ὕψος τοῦ κριτικοῦ καὶ νὰ πάρουμε στάση ἀπλοῦ μαθητῆ μπροστὰ σὲ δάσκαλον καὶ ἢ θέση μας αὐτὴ προκαθαρίζεται ἀκόμα σαφέστερα, ὅταν ἔχομε βιβλία μὲ καθαρὰ διδαχτικὸ χαρακτῆρα, ὅπως εἶναι καὶ τὸ παραπάνω ἐγχειρίδιο τοῦ ἴταλοῦ αἰσθητικοῦ. Ἄν καὶ γράφτηκε στὴν ἀρχὴ μὲ μορφὴν μαθημάτων—τέσσερων μαθημάτων ποὺ θὰ δίνονταν σ' ἕνα καινούργιον ἀμερικάνικον πανεπιστήμιον,—ὕστερ' ἀπὸ τὴ συγγραφή ὁ συγγραφέας βρῆκε πὺς εἶχε ἐκθέσει καὶ μέσα μὲ περισσότερη καρ' ἄλλοτε μεθοδικότητα καὶ σαφήνεια τῖς κυριώτερες ἰδέαις του γιὰ τὰ προκείμενα θέματα, καὶ ἔτσι δέχτηκε ν' ἀποτελεσθῆ μιὰ τυπωμένη ἐπιτομὴ τῆς μεγάλης «Αἰσθητικῆς» του, ποὺ εἶχε καλιώσει κιόλας, τυπωμένη περίπου στὴν πρώτη ἀρχὴ τοῦ αἵωνα μας. Ἐχομε λοιπὸν μπροστὰ μας συγκεντρωμένες σ' ἕνα τόμον μὲλις ἑκατὸν τριάντα σελίδων τῖς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις ἑνὸς ἀπὸ τοὺς κορυφαίους διανοουμένους τοῦ καιροῦ μας, καὶ μᾶς δίνεται εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουμε ἕνα σύστημα φιλολογικῆς ἐργασίας, ποὺ μὲλις τώρα γίνεται κατανοητὴ ἢ ἀνάγκη τῆς στὸν τόπον μας.

Ὁ Κρότσε διαίρει, γιὰ λόγους, ὅπως φαίνεται, τεχνικούς, τὸ σύνολο τῆς διδασκαλίας του σὲ τέσσερα μέρη, καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑπαγάγῃ τὸ

θέμα του πάλι ερωτήματα: Τι είναι τέχνη; Ποιες είναι οι προλήψεις για την τέχνη; Ποιά είναι η θέση της τέχνης στο πνεύμα και στην ανθρώπινη κοινωνία; Και: τι είναι κριτική και ιστορία της τέχνης; Παίρνοντας άφορητή από τις αρχικές αυτές άφετηρίες, ξεκινά για μία γενική ανάσχεση του ζητήματος της τέχνης και επιχειρεί μία πολύωρη εξέταση των συναφών όρων, ανάλογα με τις αιώνας και τις συνθήκες που συντελούν στη δημιουργία τέτοιων έκλεγκτικών άνασχεύσεων. Έννοείται πως περιορίζει την έρευνά του σε χώρες με καλλιτεχνική πνευματική παραγωγή και με προοδευτικές καλλιτεχνικές τάσεις, όπως είναι κατά τη γνώμη του η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία. Κι' ακόμα κι' απ' αυτές παίρνει και συζητεί τις γνώμες εκείνων μόνον των φιλοσόφων και κριτικών, που σημείωσαν εποχές με το πέρασμά τους και που δε μπορεί να προχωρήσει χωρίς την ύποστηρίξη τους ή νεώτερη αισθητική. Οι άλλοι ή έχουν συγχωνευτεί, ή έχουν παραμεριστεί, και πολύ σωστά.

Μολονότι είναι όχι μόνο δύσκολο, αλλά και άψυχολόγητο να περιορίζουμε το περιεχόμενο δλόκληρων κεφαλαίων σ' ένα συγκεκριματικό χαρακτηρισμό, που του λείπει συχνά κ' ή επιγραμμaticότητα κ' ή σκοπιμότητα, ωστόσο μπορούμε να πούμε για τον Κρότσε πως παραδέχεται την τέχνη σαν έννοια, ή έποπτεία, περικλεισμένη στα όρια του λυρισμού, και τίσσεται με την αισθητική κριτική, που προσηπτείνεται σαν παιδαγωγική, σαν κριτική (δηλ. κριτική τοποθέτηση) και σαν έρμηνευτική. Και για να καταλήξει σ' αυτές τις αποφάσεις, που διατυπώνονται κάθε άλλο παρά βιασμένα κι' αυθαίρετα, ακολουθεί όλη την εξέλιξη του ζητήματος, δέχεται κι' απορρίπτει, συγκαταναύει κι' αποδοκιμάζει και στο τέλος καταντά μόνο σχεδόν να συνδυάζει. Γενικά, σ' όλο το βιβλίο του παρατηρείται μία προσπάθεια προόδου κ' έμμονής-μαζί, κάτι που κιασμένο γρά από την πείρα των περασμένων, προχωρεί με δυσπιστία κ' έπιφύλαξη, ένας ριζοσπαστικός συντηρητισμός που χωρίς να δημιουργή τίποτε δικό του, βάνει στη θέση τους, πολλά. Αυτό έξηγείται κατά ένα μέρος, πιστεύω, με την τέλεια φιλοσοφική κατόρτιση του συγγραφέα και με την αυστηρή έπιστημονική μάθησή του, που προτιμά για τη δράση της έξερευνημένα πεδία.

Αλλά το βιβλίο του Κρότσε είναι συντηγμένο με τέτοια μεθοδικότητα και λιγαρότητα, που προκαλεί το λιγότερο άπορία για την άφέλεια (ή αναίδεια;) που έχουν κάποιου άλλο όμότεχνοί του να παρασαιίνουν τα ίδια πρόγματα τόσο πολύπλοκα και σκοτεινά, όπως μās τα παραουσιάζουν στα σσρά τους γραφτά. Κ' είναι φυσικό ν' αποροήμε ακόμα περισσότερο έμεις έδω, όπου ή κριτική, όταν τολμήση κάποτε να κατέβη πιο κάτω από την έπιφάνεια, μοιάζει μ' ένα λαβύρινθο, όπου μπαίνεις μέσα και δε βρίσκεις άκρη (υπάρχουν βέβαια κι' έδω οι λιγοστές έξαιρέσεις, αλλά τώρα ό λόγος είναι για την πλειονότητα). Η «Αισθητική» του Κρότσε οίκοδομείται, σχεδόν δλοκληρωτικά, με σειρές

συλλογισμών, στέρεων κι' άμετακίνητων, που, αν όχι τίποτ' άλλο, σου δίνουν μία αίσθηση πρωτοτυπίας μέσα στην κενότητα και τη σαθρότητα των επιχειρημάτων άλλων κριτικών κ' ή ευχάριστη αυτή κυριότητα γίνεται πραγματική χαρά για όσους άπαιτούν, σε τέτοιου είδους τουλάχιστο γραφήματα, πληρότητα και προογγυλότητα, κάτι που να μην άφήνη καμιά άμφισβόλια και να κατακείδη όριστικά από την άποψή του. Όσο για τη μετάφραση του έργου, φαίνεται κατωμένη μ' έπιμέλεια και άκρίβεια: αλλά γιατί ό μεταφραστής έρωτήρησε την καθαρεύουσα; και στη δημοτική ταχα ή στον έαυτό του καταλόγισε την ανέπαρεια, που είναι ή μόνη δικαιολογία αυτής της έλλειψης;

Γ. Κ.

Τεύκρου Άνθια: «Τό Πουργκατόριο» (Ίλαροτραγικό Έπος)

Ό κ. Τεύκρος Άνθια; είναι ένα περίεργο φαινόμενο στη λογοτεχνία μας: ένω έχει άσφαλώς κάποιο ταλέντο, κατορθώνει να το πνήγη και να το έξαφανίξη, με τον τρόπο που το έμμεταλλεύεται. Τρόπος κακός από δυό μεριές: και από την άκση της μορφής και από την άκση του περιεχομένου. Η μορφή — γλώσσα, έκφραση, προσωδία — άσυγχώρητα παρημελημένη, άκατέργαστη, άνόπαρκτη σχεδόν. Και το περιεχόμενο κουραστικά, έπιμονα ύπαταγμένο σε όρισμένη ιδεολογία, τον κομμουνισμό. Το «Πουργκατόριο», το τελευταίο έργο του κ. Άνθια, δεν παραλλάζει καθόλου σχεδόν από το προηγούμενό του, τη «Δεύτερη Παρουσία»: ίδια διάθεση, ίδιος τόπος, ίδια ρητορική έμπετάλλευση του πόνου των άπόκληρων και των δυναστευομένων, που καταντά θεματογραφία. Ό κ. Άνθιας θέλει να σαρκάση και νιώθει άμέσως κανείς — και όταν δεν γνωρίζει το προηγούμενο έργο του — ότι ό σαρκασμός του πηγάζει από ένα βαθύ πόνος, από ένα ειλικρινή ίσως οίκο για τη μεγάλη, την άφόρητη και τόσο άδικη, πραγματικά, δυστυχία, που βασανίζει εκατομμύρια ανθρώπους. Σαρκάζει γιαί δε θέλει ίσως να κλάψη ή να ξεχυθή σε μάτια παράπονα. Κάποτε μάλιστα, ό σαρκασμός του παίρνει ένα βαθύ τραγικό τόνο που συγκινεί. Μά μένει πάντα ρητορικός, για αυτό και ή συγκίνηση που δίνει είναι παροδική, έξωτερική, και όχι ή βαθιά συγκίνηση που δίνει το άρτιο καλλιτεχνικό έργο. Ό κ. Άνθιας συγκινεί όπως και ένα θέαμα, ένα περιστατικό της ζωής και όχι με τα καλλιτεχνικά, καθαρά και άποκλειστικά, μέσα με τα όποια και μόνο πρέπει να ένεργή έπάνω μας και ένεργεί ή πραγματική τέχνη.

Η φυσική έξ άλλου ρητορεία του, ή εύκολο-γραφία του, ή περιφρόνησή του για τη μορφή ή αντίληψη που φαίνεται ναχη γενικά για ό,τι λέμε καλλιτέχνημα, τον κάνει να καταπιάνεται με ποιήματα συνθετικά — ως τα πούμε έτσι — για τα όποια δεν έχει την άπαιτούμενη ικανότητα. Για τέτοιο ποίημα, συνθετικό, παρυσιάζει ό κ. Άνθιας και το «Πουργκατόριο».

Μά δεν είναι, όπως δεν ήταν και ή «Δεύτερη Παρουσία», γιαί τα θέματα που κινεί στα έργα αυτά, τα Ιλαροτραγικά έπη, όπως τα άναμάζει, ένω είναι πλούσια και πλατειά, όπως όλα τα μεγάλα ανθρώπινα θέματα, δεν σωματοώνονται σ' ένα πλούσιο και πλατύ καλλιτεχνικό σύνολο, μά ξεδιπλώνονται έξωτερικά, ρητορικά, με τρόπο που δείχνει πως ό ποιητής εργάζεται άνυλντικά πράγματι, ένω θα νομίξη ίσως ότι γράφει έργο συνθετικό, μόνο και μόνο γιαί σωρεύει στίχους άπάνω σε στίχους.

Μολονότι κινεί από την άνάληση και μένει στην άνάληση και μολονότι δεν κάνει καμιά προσπάθεια για να φτάση σε μία καλλιτεχνική έκφραση, να έκφρασθ ή με τρόπο προσωπικό, ό κ. Άνθιας κατορθώνει σε όρισμένα μέρη του έργου του κάτι να ξηναί μέσα μας, να μās δίνη μία δόνηση, όμοια με την όποια από τους συναδέλφους της γενιάς του άλλος πανείς δεν μās δίνει. Και αυτό όφείλεται, άσφαλώς, και στο ταλέντο του, αλλά και στο βαθύ και γνήσιο άνατάραγμα που φέρνει στην ψυχή του το θέαμα της ανθρώπινης δυστυχίας. Ό κ. Άνθιας πάσχει πραγματικά — και όχι φιλολογικά — τον κόπο των δυστυχισμένων:

Κορμιά σκελτωμένα από την πείνα,
με πρόσωπα χλωμά, ξεραγγιασμένα.
Γραμμές βυζαντινές, άδρες, μονότονες,
σε σάρκινα τελλάρα, καρφομένα
στην όχθη του πολύβουου ποταμού.

Νευρώδη χέρια, που βαργέσπισαν
μερόνυχτα τον οίκο έκλιπαρώντας.
Όγρη, μυστηριώδης ή ματιά τους
στά χείλη τους του τάφου ή σιωπή.

Άλλήτες που άργασέρνουνται,
θαμμένοι από καιρό στον Έαυτό τους.
Άνθρώποι, που έχαν χάσει στο ταξίδι τους
τα γκέμια, το κηδάλιο, το τιμόνι.
Και ζούνε μένα γέλιο χαραγμένο
στο μαραμμένο τους ακρόχειλο.

Πόρνες που βλαπτημοούν μερονοχτίς
της μοίρας το γραφτό — και καρτερούνε
το θάνατο, να λυτρωθούνε.

Με την πεζολογία και την κοινολογία αυτή, με στίχους που βρίσκονται δλοτέλα έξω από κάθε προσπάθεια μουσικής ή πλαστικής ύψης του έμμετρον λόγου, ό κ. Άνθιας, αν δεν μās δίνη καλλιτεχνική συγκίνηση, δονεί όμως τον άνθρωπισμό μας, την άνθρωπιστική μας συνείδηση που μέσα στην θρησιώδους σκληρότητας έποχή μας, μερικοί εδαίσθητοι κατορθώνουν να διατηρούνε άκόρη μέσα τους.

Μά περισσότερο δεν προχωρεί ούτε δείχνει πως φιλοδοξεί να προχωρήση. Με το έργο του κυνηγά σκοπούς έξώτεχνους, ιδεολογικούς, κοινωνικούς, άνθρωπιστικούς, όχι καλλιτεχνικούς. Και ίσως έτσι ή ποιήσή του για μία στιγμή να είναι πιο πολύτιμη παρ' ό,τι αν είχε περισσότερη καθαρά καλλιτεχνική άξία, μά στη ζυγαριά της τέχνης ζυγίζει πολύ λίγο.

Γιαί τίποτε στην τέχνη δεν ζει δίχως μορφή, δεν υπάρχει αν όπως τόσο σωστά διαλαλούσε ό Ουάιλντ, δίχως το θαυμαστό, το έξαισιο, το θεικό αυτό πράγμα, που λέγεται μορφή. Π.

Γιώργη Κόλλια: «Η φλογέρα της Ζωής». — Κατίνας Κ. Παίξη: «Ροδοπέταλα». — Β. Λαμπρολεσίβου: «Έαρινά Άνθη» (έκδ. Β'). — Θάνου Ζωντάνια: «Κραυγές στο Χάος».

Όσο έπιεικής και αν θα ήθελε κανείς να φανή, δεν θα μπορούσε να συμφωνήση με τον κ. Τεύκρο Άνθιας ό όποιος σ' ένα πρόλογο που έγραψε για την «Φλογέρα της Ζωής», βέλσκει (έκτός από άλλα) ότι ό ποιητής της κ. Γιώργη Κόλλιας έχει και δυνατό ποιητικό ταλέντο. Δεν έπιθυμώ καθόλου ν' άποβαρύνω τον κ. Κόλλια, και θα ήθελα και έγω να έχω τη γνώμη του κ. Άνθιας, για να την επαναλάβω, θερμότερα μάλιστα. Μά ή ειλικρίνεια είναι προτιμότερη και θα την πιο ξάστερα στον κ. Κόλλια. Οι στίχοι του τον δείχνουν πολύ νέο. Ό,τι θαμπό, άόριστο, άσχημάτιστο, σάλεψε μέσα του, βιάστηκε να το κνήη «ποίηση», ίσως από φιλοδοξία, πολύ δικαιολογημένη, βέβαια, για την ηλικία του, ίσως από την έξισου δικαιολογημένη έπιθυμία να λάμψη με την αίγλη του ποιητή στα μάτια κάποιου άγαπημένου προσώπου, ίσως από άλλο λόγο. Μά όλ' αυτά δεν είναι άρκετά για να γίνουν τα ποιήματα, ούτε και ή άνάγκη, ή άκατανέκτη καθώς λένε, που αισθάνονται μερικοί για να έκφρασθούν, ούτε ή γνώση, ούτε και το πλημμύριμά μας από κάποιο αίσθημα, από κάποιο πάθος, από κάτι που γερμίζει και αναταράζει όλο το είναι μας. Χρειάζεται και κάτι άλλο, χρειάζεται πρώτα απ' όλα, δώρο ούράνιο, ή τέχνη.

Ό κ. Κόλλιας δεν κατέχει ούτε το άλφα άκόμη της τέχνης αυτής. Έτσι οι στίχοι του μένουν άπλό άράδιασμα φράσεων με κάποιες όμοιοκαταληξίες και με κάποιο ρυθμό. Μās ίσως προάγματα που ίσως να τον συγκίνησαν βαθύτατα τον ίδιο, μά που σε μās δεν ζυγνοούν το παραμικρό. Ό έρωτας, ή φύση, ό πόνος, περνοούν και σβήνουν μέσα στους στίχους του, σά να μην έννοιασε για όλ' αυτά ποτέ τίποτε ό ποιητής, σά να μην υπήρξαν και σά να μην υπήρξε και ό ίδιος ποτέ. Κανένα σκίρτημα, κανένα λαχτάρισμα, κανέναν τόπος ζεστής που να φανερόνουν ζωντανό άνθρωπο.

Σ' άκαρτερώ τα δειλινά,
μες στο βουβό άκρογιάλι,
νάρθηξ ξεντεμένη μου,
για να μου σβήσης πάλι
την πίκρα την πολλή.

Όχι, δεν πρέπει τόσο εύκολα κι' άβασάνιστα να γερμίζωμε το χαρτί με στίχους που δεν προσφέρουν ούτε σε μās τους ίδιους ούτε στους άλλους τίποτε άπολύτως. Τίποτε δεν κερδίζουμε με την βία. Δεν έχει καμιά σημασία — ως με πιστέψη ό κ. Κόλλιας — το να εκδώσουμε μία,

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Άπ. Άργυροπούλου: «Οι νέοι του Π. Δικίου δριζόντες και τό προσχέδιον του Έλληνικού Π. Κώδικος». Έκδοσις Β΄. Δρ. 25.

Νίκου Θ. Άντωνιάδου, δ. Φ: «Σοφοκλέους Οιδίπους επί Κολωνί» (Έμματρος μετάφρασις). Δόρυχα Κόπρου.

Βελ. Φρέρη: «Μπροστά στο θάνατο», μονόπρακτο δράμα σέ δυό εικόνες από την δλοκαύτωση του Άρκαδιού. Έκδ. Δημητράκου. Δρ. 20.

Κατίνας Κ. Παίξη: «Ροδοπέταλα» (ποιήματα). Πράκλειον Κρήτης.

Μιχ. Δ. Ροδά: «Η ζωή και τό έργο του Κώστα Κρυστάλλη». Άλεξάνδρεια. «Γράμματα» Δρ. 25.

Μελή Νιμπολαΐδη: «Ο άνθρωπος που έπούλησε την γυναίκα του» (ρομάντο). Έκδ. «Άνατολής».

Πέτρι: «Η νέα Βουλγαρική Λογοτεχνία». Δρ. 25.

Άντρέα Ρολάνδη (μετάφραση): «Η θρησκεία μου—γνώμες 11 μεγάλων Άγγλων συγγραφέων για τή θρησκεία». Λευκωσία Κύπρου, Δρ. 15.

Είς τό προηγ. τεύχος, ή μετάφρασις μετ' εισαγωγής κτλ. του «Οικονομικού» του Ένοφώντος άνηγγέλθη μ' έσφαλμένον τό όνομα του συγγραφέως, ό όποιος είναι ό καθηγητής κ. Βίκτωρ Κρητικός. Περι του βιβλίου τούτου θά γράψη είς την «Νέαν Έστία» ό κ. Συκουτρής.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Ο κ. Άριστος Καμπάνης, γράφων είς την «Έργασίαν» διά τον «Βολωμό χωρίς μεταφυσική» του κ. Κ. Βάρναλη και την έν γένει Βολωμικήν φιλολογίαν, κάμνει ιδιαίτέρως αξιομελετήτως παρατηρήσεις (σημειώνει μεταξύ των άλλων ότι τό βιβλίον του κ. Άποστολάκη «Η κόλλησι στή ζωή μας» έπεισε) και καταλήγει είς τό συμπέρασμα ότι «χρειαζόμαστε μία έργασία πύ νηφάλια πού νά χρησιμοποιήση και του Πολυλά την αισθηματική μαρτυρία, και του Ζαμπέλιου τίς μυστικοφοβίες και τούς φόβους, και του Θωμαζέου τίς μεμφμορίες, και του Άποστολάκη τό θρησκευτικόν θαυμασμό και του Βάρναλη τούς γόνιμους παραλληλισμούς και (πρό πάντων) τό βιογραφικό υλικό πού συγκέντρωσε ό κ. Καϊροφάλας. Χρειαζόμαστε μία κριτική βιογραφία δίχως άκριτη άντιγραφή των πηγών, δίχως προχειρολογία, δίχως άγνοια τής σημασίας των λέξεων, δίχως δογματισμούς και δίχως «θαυραγία» κατά την είρωνική έκφρασι του κ. Κ. Παλαμά. Και προσθέτομαν: χρειαζόμαστε μία κριτικήν έργασίαν τόσο «τελειωτικήν» επί του Βολωμικού έργου, ώστε νά άρχιση πλέον ή έρευνα και ή κατάταξις τής μεταβολωμικής λογοτεχνικής παραγωγής. . .»

— Του κ. Άρ. Καμπάνη, έπίσης είς την «Πρωϊαν», δύο έξαιρετικώς ενδιαφέρουσαι έπιφυλλίδες διά την «Βιοαγωγήν είς την Ιστορίαν των Άράβων», τό άξιολογώτατον αυτό έργον του Αίγυπτίου λογίου κ. Χρ. Νομικού, και τό Ισλάμ, την «θρησκείαν τής άποταγής».

— Από τας έπιφυλλίδας τής «Πρωϊας», αί όποιαι είναι συνήθως τά πλέον άξιοσημείωτα φιλολογικά δημοσιεύματα του καθημερινού Τύπου, άνα-

δυό, τρείς συλλογές. Σημασία έχει τό νά εκφράσουμε κάτι πού νά βγαίνη άπ' την ψυχή μας και νάγγιξη του άλλου την ψυχή, και τό νά εκφράσουμε μέ τρόπο κάπως δικό μας και άφαιτο. Τότε εκπληρώνουμε κάποιο σκοπό μέ την ποιήση, και τότε δικαιώνουμε και στά μάτια των άλλων την ύπαρξή μας Άλλοιώς γάνουμε άπλούστατα τον καιρό μας, τον τόσο πολύτιμο καιρό, μέ τον πύ άνόητο τρόπο.

Νά τώρα ή Κατίνα Παίξη τά «Ροδοπέταλά» της φανερώνουν ότι φυσικά, άσυνείδητα ίσως, δίχως καιμιά προετοιμασία και μελέτη, βρήκε ένα μικρό μονοπάτι, πού μία μέρα, μπορεί — πώς τό ξέρει! — νά τή βγάλη στό δρόμο τής τέχνης.

Έχει κάποιο αίσθημα μορφής, — πράγμα πολύτιμο όταν φυσικά δέν άπομείνει μονάχο, μά συνοδεύεται και άπ' όλα τ' άλλα χαρίσματα πού γάνουν τον ποιητή. Δύο τρία της ποιημάτων δείχνουν ότι ή Κατίνα Παίξη μπορεί και νά μή ρητορεύει, και νά μήν επαναλαμβάνει τυφλά και παθητικά, σκοπούς άλλων μέ τή δική τους φωνή, μά μέ μία φωνή πού έχει κάτι δικό της.

Ούτε για τά «Βαρινά Άνθη» ούτε για τίς «Κραυγές στο Χάος», θά γράψω τίποτε. Και νά τό ήθελα, δέ θά μπορούσα. Είναι . . . ποιητικές συλλογές πού άποπλίζουσι όλότελα την κριτική. Προτιμώ νά παραθέσω από ένα τον ποιήμα για νά κρίνη μόνος ό άναγνώστης:

ΩΡΕΣ ΝΥΧΤΟΣ

Ωρες νυχτός, άμαρτωλών ώραιών π' άλητεύουσι, έσεις μητέρες στοργικές κ' έταίρες των Σατύρων. Ωρες ώραιες ρεμβασμών, μεθυστικών ήδονισμών, άγαπημένες ποιητών—ώρες χρυσών όνειρων.

Ωρες πού ζήσαμε μαζί λές όχι στών ανθρώπων την πολιτεία των παιθών, ό! μυστικών μου λίκνο περ' άπ' ανθρώπου λιγί κ' ήλίου είρωνεία συνδαιτυμόνας έκλεκτός στών μυστικών σου δειπνο. («Έαρινά Άνθη»)

Και αυτό, από τίς «Κραυγές στο Χάος».

ΑΠ' ΤΟΝ «ΕΙΡΗΝΙΚΟ».

Άσφυξιγόνα

Δέ σούφτασε τό σίδερο μονάχο πού φιλάνεις τό σπαθί τό κοφτερό πού φιλάνεις κάθε πρήμα φρονικό και μόλεψες τ' άγέρι τό δροσάτο και μόλεψες τ' άγέρι τό εύωδερό και σκόρπιες βαρύν θανατικό.

Σημαίες

Καθένας κ' ένα λάβαρο ύψώνει, πολύχρωμο, μέ ύψος θριαμβικό. Φτωχοί λαοί! στών ήλεθρο σίς σκρώχει. Ξεσχίστε το και πάστε ένα λευκό και κάτ' άπ' τή σκιά του συνταχθήτε και ψάλλετ' έναν ύμνο όθρινό. Φτωχοί λαοί. Καιρός ν' άγκαλιασθήτε σκορπίζοντας τά μίσση σάν κανόνι.

Π.

φέρομεν, άκόμη, τας κρίσεις του κ. Κ. Δημαρχά διά την μετάφρασιν του «Δωδεκάλογου του Γούφτου» του Κωστή Παλαμά από τον γνωστόν Γάλλον έλλημιστήν κ. Εγγένιον Κλεμάν, ό όποιος είργασθη μέ πόνον ζήλον διά την καλήν έμφάνισιν του μεγάλου αυτού ποιήματος είς τό γαλλικόν κοινόν και κατέληξε είς ίκκνοποιητικώτατα άποτελέσματα: τον «Ρεαλισμόν και έσωτερικότητα» του κ. Φώτου Πολίτη, ό όποιος άρχίζει άνάλυσιν των άντιλήψεων του γνωστού Αύστριακού λογοτέχνου Φράντς διά νά την συμπληρώση είς προσχές άρθρον του' και τον «Πρίγκηπα Άθανάσιον» του κ. Ν. Καρδούνη, τό άτελείωτο αυτό ποίημα του Σέλλεϊ.

— Είς την «Πρωϊαν» έπίσης, άξιόλογα «λογοτεχνικά σημειώματα» του κ. Γεωργ. Πράττικα.

— Είς τον «Έλεύθερον Άνθρωπον» άρκετά καλαγραμμένοι ταξιδιωτικοί έτυπώσεις τής ζωγράφου διδασ. Θάλειας Διπλαράκου από την Συρίαν. Έπίσης, ένθουσιώδεις κρίσεις του κ. Κώστα Άθανάτου διά την «Ιστορίαν τής Έλληνικής Έπαναστάσεως του 1821» του κ. Διονυσίου Κοκκίνου. Ο κ. Άθανάτος, έκτός των άλλων, τονίζει ότι «πρόκειται περι κολοσσού πού δέν δικαιούται άνθρωπος νά τον άγνοή είς τον τόπον μας. Οι Η—β τόμοι του πού θ' άποτελέσουν τό σύνολον, είναι άφάεθρον διά κάθε Έλληνα, παλαιών πατριώτην ή μοντέρνον κοινωνιστήν, μελετητήν σοβαρόν ή άπλως φιλαναγνώστην, σοφόν ή μετρίως γνωρίζοντα άνάγνωσιν».

— Είς την σειράν των «συνομιλιών μέ τούς λογίους μας», αί όποιαι ήρχισαν είς τό «Έθνος» μέ τον κ. Κωστήν Παλαμά, ώμίλησαν ό άκαδημαϊκός κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου και ό κ. Γ. Μωραϊτίνης. Και οι δύο είπαν ενδιαφέροντα πράγματα και έκάμαν, ιδίως ό πρώτος, όρθας παρατηρήσεις διά την φιλολογικήν μας κίνησιν.

— Είς την ίδιαν έφημερίδα έκτενές άρθρον του κ. Π. Μοσχολίτη διά την ύπόθεσιν του περιφήμου αναγλύφου του Άγνωστου Στρατιώτου. Ο άρθρογράφος, έκθέτων κατά σειράν τά γεγονότα περι τά όποια έγινε τόσος θόρυθος, και δίδων την πληροφάνειν ότι ό κ. Βενιζέλος εύρίσκει περιφήμον τό άνάγλυφον, καταλήγει είς τό συμπέρασμα ότι «ή ύπόθεσις έχει πλέον κριθεί». Αναλύων δέ τον τετραμτρον (και όχι έξάμτρον) Άγνωστον Στρατιώτην, τονίζει ότι μέ τό άνάγλυφον αυτό δίδεται «ή ιδέα τής πλήρους θυσίας μίξς ήρωιστάτης ζωής μέ μίαν ύπέροχην άπλότητα και ήρεμία», τονίζει δηλαδή ότι πρόκειται περι άρτίου καλλιτεχνήματος.

— Είς την σειράν των έπιφυλλίδων τας όποιας δημοσιεύει και ή «Βραδυνή», εύρίσκομεν την «Έπιδερμίδα των άγαλμάτων» του κ. Τάκη Μπιρλιζά, ό όποιος, στηριζόμενος επί μαρτυριών αρχαίων συγγραφέων, γράφει ότι τά άγάλματα τής κλασικής έποχής είχαν μίαν ζώσαν έπιδερμίδα όφειλομένην είς έπίχρισμα ή μέγμα άγνωστον είς τούς σημερινούς καλλιτέχνας: τον «Μισοσημιισμόν» του ίδιου, είς τον όποιον εξετάζονται αί ιδέαι του Εθριπίδου και του Σοπερχάουερ διά την γυναίκα: μελέτην τής δ. Γριδος Σικαραβαίου διά τας «χθασινάς και σημερινάς δόξας του Τουρμικού θεάτρου» την «Ωμορφή Κρυστάλλου του Διάχου» του Άντ. Γούναρη κ. ά.

— Είς τον άθηναϊκόν Τύπον προσετέθη νέα πρωινή έφημερίς, ή «Ημέρα», διευθυντής της ό κ. Ιωάν. Άλεξάνδρου και χρονογράφος της ό κ. Μανώλης Κανελλής (Σουφος).

— Είς τό τελευταϊον τεύχος των «Πρωτοπόρων» μία πολύ ενδιαφέρουσα συνέντευξις του κ. Δ. Γληνού μέ τον πρό τινος επισκεφθέντα τας Άθήνας Ρώσον σοφόν και όνομαστόν θεωρητικόν του κομμουνισμού Άνατόλ Λουνατσάρσκυ, είς την όποιαν συζητούνται και καθορίζονται μερικώς από τά μεγαλύτερα εκπαιδευτικά προβλήματα πού άντιμετώπισε ή νέα Ρωσία.

— Είς τον «Παιδικόν Κόσμον» ένα έντελώς πρωτότυπο και ποιητικό δραματάκι του συναργάτου μας κ. Πέτρου Χάρη, ή «Φωλιά». Είναι από τά ώραια θεατρικά κομμάτια για παιδιά, μέ τέχνην και παιδαγωγικότητα.

— Είς τό τελευταϊον τεύχος τής «Έλληνίδος», άρθρον τής δ. Σοφίας Μυυροειδή περι του Γρηγορίου Ένοπούλου ως συγγραφέως και άνθρώπου. Διαπνέεται από μεγάλην συμπάθειαν και δείχνει ότι ή δ. Μυυροειδή κατέχει πραγματικώς τό έργον περι του όποιου ήμιλει. — πράγμα πού δέν συμβαίνει πάντοτε μέ τούς γράφοντας περι των παλαιότερων λογοτεχνών μας.

— Είς την «Έργασίαν», ή κ. Μαρία Π. Άργυροπούλου, λαμβάνουσα άφορμήν από τό σημείωμα του κ. Ένοπούλου είς τό προπερασμένον τεύχος τής «Νέας Έστίας», συνοφίξει άκόμη μίαν φοράν την γνωστήν γλωσσικήν θεωρίαν των διγλώσσων και των μιγάδων, και έπιμένει ότι μόνον μέ αυτήν μπορεί νά λυθή τό γλωσσικόν ζήτημα. Οτι τοϋτο ελόθη, λέγει, τό πιστεύουν άφελώς μόνον οι δημοτικισταί, οι όποιοι είργασθησαν «γλωσσοπλαστικώς» σαράντα τώρα χρόνια, χωρίς νά κατορθώσουν τίποτε, όπως δέν κατήρθωσαν τίποτε και οι καθαρευουσιάνοι, μολονότι αυτοί είργασθησαν αιώνας. Και τοϋτο διότι, κατά την κ. Άργυροπούλου, και οι μέν και οι δε «εργάστηκαν μ' έσφαλμένη βία». Και τέλος συμβουλεύει τούς νέους νά μήν εργάζονται πλέον «γλωσσοπλαστικώς» αλλά νά γράφουν φυσικά την γλώσσαν πού ήμιλούν, διά νά μή ματαιωπονήσουν και αυτοί άλλα σαράντα χρόνια. Τίποτε άλλο!

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τό Λύκειον Έλληνίδων, έδρασε μίαν «Παιδικήν Άδελφούνην», δηλαδή μόνιμον θίασον από παιδιά, ό όποιος θά παιζει έργα διά παιδιά. Πρώτον θά παιχθή ή «Βιοακνώ», παραμύθι του κ. Βελμύρα.

Την Κυριακήν, 27 Σεπτεμβρίου, εδόθη είς τό Στάδιον ή άγγελθεία κηράστασις του «Προμηθέως» του Αισχύλου κατά μετάφρασιν του κ. Γρυπάρη, μέ μουσικήν του κ. Ψάχου. Τον Προμηθέα υπέδθη ό κ. Μπούρολος.

Η Πανηπειρωτική Ένωσις Θεσσαλονίκης και ή εβραϊκή Στοά Μπενέ Μπερίθ, έν συνεννόησει μεθ' όμάδος διανοουμένων, άνέλαβον την τέλειον φιλολογικόν μνημοσύνου υπέρ του έλληνοεβραίου λογοτέχνου Γιωσή Έλιγιά, την Κυριακήν 27 Σεπτεμβρίου. Τής Οργανωτικής Έπιτροπής προσδρεύει ό κ. Άχ. Καλεύρας.

Ο διευθυντής τής «Νέας Έστίας» κ. Γρ. Ξε-

νόπουλος, προσκληθείς νὰ παρευρεθῆ εἰς τὸ ἄνω μνημόσυνον καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του περὶ τοῦ ἐκλιπόντος, ἐπρότεινε εἰς τὴν Ὀργανωτικὴν Ἐπιτροπὴν ν' ἀναλάβῃ αὐτὴ καὶ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ ἔργου τοῦ Γιωσῆφ Ἑλιγιῶ εἰς ἓνα ἢ δύο τόμους, ζητοῦσα τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

26 Σεπτεμβρίου

κ. Α. Φ. Μόνδραν. Δὲν ἐπροσέξατε ὅτι δὲν ἀπαντήσαμε μόνον σὰς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι πού μᾶς εἶχαν γράψῃ περίπου τὰ ἴδια. Κι' ἐπειδὴ δὲν ἀναφέραμε κλιν τὸνομά σας, δὲν ἤμαστε καθόλου ὑποχρεωμένοι νὰ περιορισθῶμε στὴν ἀποψή σας. Ἦτοισ' ἄλλοι. — κ. Μ. Ν. Καβάλλαν. Ἰσα-ἴσα αὐτὸ τὸ λάθος πού ἔγινε, μᾶς κάνει νὰ διορθώσουμε ἀκόμη. Πῶς νὰ δημοσιευθῇ τὸ Α' μέρος, ἀφοῦ δημοσιεύθηκε ἤδη τὸ Β'; Ἄν γινόταν τουλάχιστον ἀμέσως ἀλλὰ τώρα εἶναι ἴσως πολὺ ἀργά. Γι' αὐτὸ θὰ προτιμούσαμε νὰ μᾶς σταίλετε τὴ νέα σας μελέτη. Σὰς ἀτέλουμε τὸ τεῦχος τῆς 15 Ἰουνίου. Ἠγικάρδιες εὐχαριστίες γιὰ ἄλλα. — κ. Α. Χ. Ζ. Ζάκυνθον. Ἐλάθαμεν, εὐχαριστοῦμεν θερμῶς. — κ. Θ. Κ. Παρίσι. Ἦ ἀπεριμένον ἄλ' αὐτά. — κ. Α. Μ. Γ. Ἐνταῦθα. Ἐλάθαμεν καὶ τὸ γράμμα τῆς 18 Σεπτ. καὶ περιμένον τὰ χειρόγραφα. — κ. Η. Μ. Ἐδεσσακ. Ἐδιαβάσαμεν αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικώτατον ἄρθρον. Ὁ χῶρος σήμερον δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γράψωμεν κάτι ἐπάνω σ' αὐτό, ἀλλὰ ἐλπίζομεν εἰς τὸ ἐρχόμενον. — «Δραμινὴν Συντροφίαν», Δράμαν. Λυπούμαστε πολὺ πού δὲν μποροῦμε νὰ σὰς εὐχαριστήσουμε. Γιὰ μᾶς, βλέπετε, δὲν ὑπάρχει Βόρειος καὶ Νότιος Ἑλλάς. Ἦ ὑπάρχει μόνον Ἑλλάς, κι' ἡ νοσοκομία τῆς Ἑλλάδος ἔχει, ἀπὸ ἑξὶ τώρα χρόνια, τὴν «Διάπλασιν» τῆς. Ἄλλο περιοδικὸ γιὰ παιδιὰ κι' ἐφήβους δὲν χρειάζεται. Ἔμεις τουλάχιστον δὲν μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξομε ἄλλο, οὔτε με συνεργασία, οὔτε με ἀκαφήμιση. Ἐχόμενα μόνο τὸ δικό σας νὰ μὴν ἀγῆσθῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδικῶν ἐθῶν περιοδικῶν, πού βγήκατε τελευταία στὰς Ἀθήνας (συνιστώμενα μάλιστα κι' ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο!) καὶ πού, ἀλλὰ σχολαστικὰ κι' ἀκακασθητὰ, ἄλλα πρόστυχα κι' ἀντιπαιδαγωγικὰ, βλάπτουν ὄχι, ἀντὶ νὰ ὤφελασθῃ, τὰ εὐτυχῶς λίγα παιδιὰ πού τὰ κερνοῦν. — Ὁ συνεργάτης μας κ. Νάσος Δεζωρτζής μᾶς παρακαλεῖ νὰ διορθώσουμε ἓνα λάθος ἀπὸ τὸ γράμμα του πού δημοσιεύθηκε σὸ προηγούμενον. Ἦ γαλλικὴ ἑκαίνη φράση, ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται ἡ λέξις *flert*, ἀντὶ «il lui chautait» θέλει «il lui soufflait» — κ. Ἄλκν. Θ/νικην. Εὐρήκαμε τὸ δραματικὸν ἔξαιρετικὰ καλογραμμικὸν καὶ γεμάτον ἀπὸ ζωῆ. Μόνον, ἡ ὑπερβολικὰ τεχνικὴ πλοκὴ κρύβει σὸ τέλος, νομίζομε, τὴ λύση. Ὅπως δὴ ποτε, θὰ ἦταν δημοσιεύσιμο ἀλλὰ προηγούνται μερικὰ ἄλλα θεατρικὰ πού ἐκράτησαμε, καὶ ὁ ἀργόθεος τόσο πολὺ ἡ σειρὰ του, ὥστε θὰ χάνετε τὴν ὑπομονή. Εἶναι, βλέπετε, καὶ μεγάλο. — κ. Β. Κ. Ἦ ἔξαιρετικὴ κακογραφία μᾶς δυσκολεύει πολὺ νὰ διαβάσωμε τὸ «Τάξιμο». Μᾶς φαίνεται κελό, δπου εἶναι ἐνανόγνωστο. Δὲν ἤμπορεῖτε νὰ τὸ σταίλετε ἀραιότερα γραμμένο, με μεγάλες ἀποστάσεις μεταξὺ τῶν γραμμῶν; — κ. Χ. Χ. Ἐνταῦθα. Τὸ νέο ψευδώνυμον ἔφερε μὰζι κ' ἓνα ὑραιότερον ἔργο. Ὡς αὐτοῦ ὁμοῦ ἦταν ἡ

«τύχη του». . . Γιατί τοῦ λείπει καὶ πάλιν τὸ χρῶμα ἢ ζωηρότης, ἢ ἀπεικόνισις μεταπτώσεων. Ἦθετε κ' ἐσεῖς! Ἦ τὰ πράγματα ἐξελλίσσονται, — μολονότι τόσο διαφορετικὰ, — σὸν ἴδιο τόνο: κάπως τυπικὰ, στρωτὰ, ἱστορικὰ. Μόνον στὴν πρώτη σελίδα ἀπαντοῦμε ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν. Ὡς τόσο, ὑπάρχει πάντα ἡ μεγάλη διαφορὰ. Τὸ χειρόγραφο θὰ φυλαχθῇ. — κ. Ζ. Σοσ., Χανιά. Ἦσως δὲν ὑπῆρξαμε προχθὲς σαφεῖς. Ἄλλὰ περὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς πρόκειται: ἡ κἀθε ὁμοία στιγμὴ νὰ προμηθεύῃ ἓνα μέρος τοῦ συνόλου: μιὰ φράση πυκνὴ, μιὰ λέξις σπάνια, ἓνα χαρακτηρισμὸ πρωτότυπον. Ἦτσι εἶνονται τὰ ἔργα πού μένου ἀκέραια. Ἀπὸ τὰ σημερινὰ, κρατοῦμεν τὴν «Ἐξομολόγησιν». — κ. Φ. Μεχ. Νὰ σὰς ἀπαντήσωμε ἰδιαιτέρως γιὰ τὸ «Μιὰ Νύχτα πού ἔδραχε»; Ἄλλὰ δὲν ἐσημειώσατε συγκεκριμένην διεδύθυνσιν. — κ. Ἄντ. Πιτσ. Σημειώνομεν ὠραίους, συχνὰ, στίχους, καὶ μετρικῶς καὶ οὐσιαστικῶς. Ἄλλ' ἔχι ἀκόμη κάτι ἄρτιον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, φυλαχθῆτε, ἀπὸ τὴν ἀοριστίαν («φωτικὰ τοῦ ἐξαγνισμοῦ» ποιὰ σχέση ἔχει ἐκεῖ;) τίς πλαστὲς λέξεις («μίκρα», «μετανόησις»), τίς ἀκυρολεξίαι! — κ. Ν. Π. Βόλον. Εὐχαριστοῦμεν θερμὰ γιὰ τὰ καλὰ λόγια. Ἦσας πάλι, εἰστε θεληματικὰ ἀσαφῆς. . . Νὰ γιατί; Προσέχετε εἰς τὸ μέτρον αὐτῶν τῶν πραγμάτων! «Du sublime à... l'insouciance il n'y a qu'un pas». — κ. Ν. Π. Θεσσαλονίκην. Ὁ τόνος, τὸ ἐσωτερικόν, ἢ ἰδέα, ἀσυγκρίτως ἀνιήτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. Τὸ τέλος ὠραιότατον. Ἄλλὰ εἶται; Γιατί δὲν τὰ κάνετε στίχους, εἴτι καὶ με λίγες ὁμοιοκαταληξίαι, καὶ με ἀπλῆς παρηγήσεις; — κ. Ζ. Κ. Θεσσαλονίκην. Τὸ ἴδιο θὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸ ἀριστουργηματικὸν δικό σας. Ὅλιγον τοῦ λείπει νὰ στιχομυθῆ, νὰ ἐμμετροποιηθῇ. Προσπαθήσατε. Θέλομε στίχους, στίχους, αὐτὴν τὴν ὠραία παράδοσιν πού δὲν ἤρκεσαν βέβαια δεκαπέντε χρόνια γιὰ νὰ καλιώρῃ κιόλας! — κ. Ηελτ. Ἐλατ., Γρεβενά. Δὲν σημειώνομεν σημαντικὴν πρόδοσιν, καὶ αὐτὸ ἄς μὴ σὰς δυσωρεστήσῃ! Ὅ, τι λέμε ἀπὸ αὐτὰς τὰς στήλας, εἶναι πρὸς τὸ καλὸ τῶν φίλων μας. Ἐπιτρέφατέ μας νὰ σὰς παραπέμψωμεν εἰς ἓνα διήγημα νέου πεζογράφου, τοῦ κ. Ν. Π. Σούλια, με τὸν τίτλον: «Γιὰ τ' ὁμορφοκορίτσι», δημοσιευθὲν πρὸ τινος εἰς τὴν «Νέαν Ἰστορίαν». Εἶναι εἰς τὸ εἶδος σας, κι' ἐκεῖ θὰ βρῆτε ὅ, τι ζητοῦμεν, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως: ὕψους, συντομίας, λιτότητος, χάριτος. Καὶ τὰ ξαναλέμε. — κ. Γ. Κριελ. Ἐνταῦθα. Ὠραιότατη ἡ περιγραφή. Ἔσπετε νὰ παρατηρήσατε, νὰ γράψετε, νὰ χρωματίσατε. Ἄλλὰ, φυσικὰ, περιμένομεν κάτι περισσότερον, μὴν ὑπόθεσιν, ψυχολογία, κάτι λογοτεχνικότερον. — κ. Ἄσημον, Καλάμας. Προτιμοῦμεν ἀσυγκρίτως τὴν «Πλήξιν». Εἰς αὐτὸ τὸ μοτίβον νὰ συνεχίσετε. Ἐπιτυχάνετε σὴν ἀπλότητι, αὐτὴ σὰς στέκει. — κ. Α. Α. Καλάμας. Ἐλάθαμεν, θὰ τὰ διρθώσωμεν, ἀλλὰ ποιὰ εἶναι γιὰ τὴν «Ν. Ἰστορία»; Τὸ ἄλλο τὸ ἐθεωρήσαμεν ἀκατάλληλον ὑπὸ πᾶσαν ἐποφὴν καὶ προπάντων ὡς σάκειν. Ναι, συμβαίνοσαν καὶ τέτοια σὴν κοινωνία, ἀλλὰ ἔχι εἶται ἀκριβῶς καὶ μποροῦν τὰ γράφωμεν, ἀλλὰ ὅπως συμβαίνοσαν, ἀληθινὰ, φυσικὰ, ψυχολογημένα. Τὸ δικό σας ἦταν ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικὴν ζωῆ. — Εἰς ὅσους μᾶς ἔγραψαν μετὰ τὴν 20 Σεπτεμβρίου, θὰπαντήσωμε σὸ ἐρχόμενον. Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»